

Loodus- ja tehnoloogiateaduskond

Ökoloogia ja maateaduste instituut

Geograafia osakond

Magistritöö regionaalplaneerimisest

**Liidrid ja valitsemine sotsiaalse kapitali ja territoriaalse identiteedi
loojatena Noarootsi ja Vormsi katkenud Rannarootsi kohakultuuris**

Grete Kindel

Juhendaja: dots. Garri Raagmaa

Kaitsmisele lubatud:

Juhendaja:

Osakonna juhataja:

Tartu 2014

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS.....	4
2. UURIMUSE TEOREETILINE TAUST	6
2.1 Sotsiaalne kapital.....	6
2.2 Liidri roll sotsiaalkapitali loomises	7
2.3 Territoriaalne identiteet katkenud kohakultuuri aladel.....	12
2.3.1 Etniline identiteet	13
2.3.2 Koht, koha vaim ja indentiteet.....	13
2.3.3 Regionaalne identiteet	15
2.4 Teise kodu fenomen	17
2.4.1 Teise kodu asukoha valikud	19
2.4.2 Teise koduga kaasnevad negatiivsed ja positiivsed mõjud.....	20
3. METOODIKA JA ANDMED	23
3.1 Uurimismeetodid	23
3.1.1 Meedia-analüüs ja statistilised andmed	23
3.1.2 Ekspertintervjuu	23
3.1.3 Intervjueeritavate valik.....	25
3.2 Andmekogumine	26
3.3 Andmetöötlus	27
3.4 Uurimisalade kirjeldus ja ajalooline taust	27
3.4.1 Noarootsi valla kirjeldus.....	27
3.4.2 Vormsi valla kirjeldus	34
3.5 Rannarootslased.....	39
3.5.1 Rannarootslased enne 20. sajandit.....	39
3.5.2 Rannarootslased 20. sajandi algusest kuni 1944. aastani	40
3.5.3 Eestirootslus Nõukogude Liidus ja Rootsis.....	41
3.5.4 Eestirootslased taasiseseisvunud Eestis.....	42

4.	TULEMUSED.....	44
4.1	Meedia-analüüs	44
4.2	Identiteet.....	45
4.2.1	Identiteet Noarootsi vallas.....	45
4.2.2	Identiteet Vormsi vallas.....	48
4.3	Rannarootslased ja nende kultuur.....	50
4.3.1	Rannarootslased ja nende kultuur Noarootsi vallas.....	51
4.3.2	Rannarootslased ja nende kultuur Vormsi vallas	55
4.4	Suhted ja sotsiaalne kapital	60
4.4.1	Suhted ja sotsiaalne kapital Noarootsis	60
4.4.2	Suhted ja sotsiaalne kapital Vormsil	63
4.5	Ettevõtlus.....	66
4.5.1	Ettevõtlus Noarootsis.....	66
4.5.2	Ettevõtlus Vormsil.....	66
4.6	Institutsioonid	67
4.6.1	Noarootsi institutsioonid	67
4.6.2	Vormsi institutsioonid	69
4.7	Valitsemine.....	70
4.7.1	Noarootsi juhtimine	71
4.7.2	Vormsi juhtimine.....	74
5.	ARUTELU	77
6.	KOKKUVÕTE.....	87
7.	SUMMARY	90
8.	TÄNUAVALDUSED	93
9.	KASUTATUD MATERJALID.....	94
	LISAD	100

1. SISSEJUHATUS

Käesolev uurimustöö keskendub liidritele ning nende rollile identiteedi ja sotsiaalse kapitali kujundamisel katkenud kohakultuuriga piirkondades. **Katkenud kohakultuuri** mõiste on kasutusele võetud uurimustöö autori poolt. See tekib, kui üks väljakujunenud kohakultuuriga inimkooslus lahkub oma territooriumilt ja asendub või asendatakse teisega, kellel enamasti side kohaga puudub. Seda fenomeni on uuritud Soome (Paasi, 1996) ja Tšehhi (Kucera ja Kucerova, 2012) piiriladel, kuid mõnevõrra teisest aspektist. Eriti palju tekkis selliseid alasid Teise maailmasõja järgselt, kui Euroopas nihutati oluliselt piire ja miljonid inimesed sunniti kodudest lahkuma.

Katkenud kohakultuuriga territoorium ei kaota identiteeti täielikult ning mõningal määral kandub see järgmisele kooslusele üle, moodustades uue ja omanäolise. Enamasti jääb alles kogu füüsiline keskkond: loodus ja kultuurmaastik, hooned ja asustusstruktuur ning taristu (sadamad, teed), mis tähendab, et uued inimesed saavad viljeleda sama elulaadi. Säilivad ka mitmed sümbolid ning maamärgid (kirikud, kohanimed, loodus jne) (Paasi, 1996) ning kirjalik pärand, kuid neid võidakse juba tõlgendada teisiti ja kasutada uute narratiivide tarvis.

Territooriumil, kus kultuur on katkenud ja asemele tulnud uued inimesed, kelle **sotsiaalne kapital on kesine (kes üksteist ei tunne)**, saab oluliseks tugeva **liidri** olemasolu. Kui üks kooslus on pikalt koos eksisteerinud, siis kujuneb neil ühine identiteet. Situatsioonis, kus ühele territooriumile satuvad uued persoonid, kellel on erinev sotsiaalne ja ruumiline identiteet ning puudub usaldus, võib tihti esineda konflikte. Territooriumi kultuuriline ja sotsiaalne heterogeensus tähendab üldjuhul ka suuremat juhtimuslikku ebakindlust. Emmaste uuringute põhjal (Raagmaa, 2001; Raagmaa jt., 2012) on selgunud, et suurema ebastabiilsusega murrangulised ajad annavad võimaluse esile tõusta liidri-tüüpi juhtidel. Segase ja probleemse olustiku vältimiseks saab tugev liider luua uue institutsionaalse raamistiku ja seeläbi piirkonna ühtse identiteedi ja usaldusliku õhkkonna. Liidrid mängivad olulist rolli regioonide taasloomisel, murdes rajasõltuvust ja tagades tasakaalukama ning jätkusuutlikuma regionaalse arengu (Sotarauta jt., 2012). Liidri üheks oluliseks omaduseks peetakse tema võimekust siduda erinevaid huvigruppe ning soodustada nendevahelist koostööd, mille tulemusel tekib **sotsiaalne kapital** (Raagmaa jt., 2012), olles aluseks identiteedi tekkele.

Vormsi ja Noarootsi kultuurid katkesid kui II maailmasõja ajal lahkus valdav enamik põliselanikest rannarootslasi. Asemele tulid uued inimesed Eestist, aga ka Venemaalt, kellel enamasti puudus varasem side piirkonnaga. 1970ndatel hakati piiritsoonina suletud alale rajama suvemajasid, seda ennekõike toonase eliidi poolt, kelle positsioon tagas sinna juurdepääsu. 1990ndatel, kui piirirežiim kaotati, täienes Vormsi ja Noarootsi elanikkond taas uute inimestega. 1990ndate keskel said rootslased restitutsiooniga oma maad tagasi, mis omakorda suurendas piirkonna heterogeensust.

Tulenevalt eelnevast on käesoleva uurimustöö eesmärk uurida võrdlevalt Vormsi ja Noarootsi sotsiaalkapitali ja territoriaalse identiteedi kujunemist ning neid protsesse mõjutanud eestvedamist (leadership) ja valitsemist (governance). Teema ja piirkonna valikul sai määravaks geograafiline asend, ajalooline taust, suvekodude suur arvukus ning karismaatilised liidrid. Andmete kogumiseks teostati esmalt meediaanalüüs, mille käigus koguti informatsiooni piirkondade kohta ning teise etapina viidi läbi süvaintervjuud kohalike ekspertidega.

Eesmärgist tulenevad uurimisküsimused on:

- 1) Milline on katkenud kultuuriga piirkonna identiteet?
- 2) Kas rootslaste tagasitulek tekitas juurde ühe eraldiseisva grupi ja kuidas see mõjutas olemasolevaid identiteete?
- 3) Milline roll on püsielanikel, suvitajatel ning rootslastel Vormsi ja Noarootsi arengus?
- 4) Kas Vormsi ja Noarootsi liidrid tunnetasid erinevate gruppide ja territooriumide identiteeti ning arvestasid seda visiooni loomisel?
- 5) Kas ja milline sotsiaalse kapitali liik (siduv või ühendav) on viimase kahekümne kahe aasta jooksul kasvanud või kahanenud ning kuidas liidrid on seda mõjutanud?

Uurimustöö koosneb 9 suuremast peatükist. Esimene, sisulisem peatükk „Uurimuse teoreetiline taust“ hõlmab suuremaid teooriaid juhtimisest, sotsiaalsest kapitalist, identiteedist ja teise kodu fenomenist. Teine, suurem peatükk „Metoodika ja andmed“ kirjeldavad andmete kogumist ja töötlemist ning lühiülevaadet rannarootslaste ajaloost. „Tulemuste“ osa sisaldab 20 poolstruktureeritud ekspertintervjuu kokkuvõtet ning „Arutelu“ peatükk teooria ja intervjuude sünteesi. Viimane suurem peatükk on „Kokkuvõte“, kus on lühiülevaade uurimusest ning tulemustest.

2. UURIMUSE TEOREETILINE TAUST

2.1 Sotsiaalne kapital

Politoloogias, majandusteaduses ja sotsioloogias on viimastel aastakümnetel käsitletud sotsiaalkapitali (SK) kui elementi, mis mõjutab ühiskonna ja majanduse toimimist. Robert Putnam (1993) käsitleb SK kui nüüdisaegse kodanikuühiskonna tunnust, mis kätkeb rahvuslust, ühistegevust toetavate sotsiaalsete normide olemasolu ja usaldust avalike institutsioonide vastu. Usaldus on globaliseeruv ja üha heterogeenses maailmas just üks suuremaid defitsiite - seda oludes, kus eduks on vajalik eri inimrühmade koostöö. Putnami (1993) definitsiooni kohaselt hõlmab sotsiaalkapital sotsiaalse organiseerituse tunnuseid, nagu usaldus, normid ja võrgustikud, mis soodustavad koostööd ja seeläbi parandavad ühiskonna ning majanduse toimimist. Teilman (2012) käsitleb sotsiaalset kapitali kui ressursi, mida saab kasutada erinevate püstitatud eesmärkide saavutamiseks. Kui sotsiaalse kapitali üks tulem on usalduse tekkimine, siis Perlik (2010) käsitleb kolme tüüpi usaldust: üldistatud usaldus (tekib võõraste vahel), personaalne usaldus (tekib olemasolevates sotsiaalsetes võrgustikes) ja kodanike või institutsiooni usaldus (tekib formaalsetes institutsioonides). Tuginedes näiteks Perlik'i (2010) tulemustele, võib väita, et maapiirkondade inimesed usaldavad kõiki peale poliitikute ja parteide, sest tavaliselt juhib maapiirkonda üks väike domineeriv seltskond. Kõige enam tajuvad domineeriva seltskonna võimu uustulnukad (Perlik, 2010). Kui inimesed tunnevad ennast turvaliselt, õnnelikult ja kaitstuna, siis nad teevad koostööd, organiseeruvad ja loovad tugeva ning jätkusuutliku kogukonna

Sotsiaalne kapital jaguneb suhete iseloomu alusel kaheks: ühendavaks (bridging) ja siduvaks (bonding) (Narayan ja Cassidy, 2001). Ühendav sotsiaalne kapital (ÜSK) liidab erinevaid kogukondi või algselt üksteist mittetundvaid inimesi ja siduv sotsiaalkapital (SSK) perekonda ning sugulasi-sõpru (Parts 2006). Tuginedes Knudseni jt. (2007) uuringutele, tagab SSK toimetuleku, ÜSK aga majandusliku arengu ja kasvu. Olulised on nii siduv kui ka ühendav sotsiaalne kapital, sest ÜSK aitab vaadata kogukonnast kaugemale ning SSK hoiab kogukonda koos, luues sellele omapärase identiteedi. Parts (2006) toob välja, et ühendava sotsiaalse kapitali abil on võimalik saada ligipääs vajalikule informatsioonile, milleni omasugustega suheldes ei pruugita jõuda.

Putnam (1993) väidab, et sotsiaalkapital aitab selgitada, miks mõned regioonid saavutavad ühesuguste taustatingimuste olemasolul paremaid arengutulemusi kui teised.

Üheks oluliseks teguriks sotsiaalkapitali loomisel on institutsioonid. Sotsiaalsed institutsioonid loovad ja taastavad kogukonna alusnorme ja põhimõtteid, mille järgi käitutakse. Kostiainen ja Sotarauta (2003) peavad institutsioone raamistikuks tegevustele ja valikutele. Institutsioonid viitavad suhteliselt tasakaalukale juhtimisviisile, reeglitele, ressurssidele ja organisatoorsele võimekusele, mis peaks tagama piirkonna arengu ilma suuremate tõrgeteta. Raagmaa (2001) tõdeb aga, et institutsioonid tagavad küll stabiilsuse, aga samas aeglustavad innovatsiooni, mis on vajalik keskkonnatingimuste muutustega toimetulemiseks. Innovatsioon on omakorda eelduseks investeeringutele ja majanduse struktuurimuutustele.

Kohalikus arengus on määrav positsioon kolmanda sektori institutsioonidel. Putnam (2009) uuris pikaajaliselt ka Ameerika vabariiklaste dünaamikat ning kodanikuaktiivsust. Tema uuringutest selgus, et võrgustikesse kuuluv inimene omab rohkem temale kasulikke kontakte kui temaga demograafiliselt identne indiviid, kes võrgustikesse ei kuulu. Putnam kirjeldab, kuidas Ameerika koorilauluseltside liikmed osutavad võimaluste piires üksteisele teeneid ja kui neil endil peaks abi vaja olema, siis on olemas inimesed, kelle poole häda korral pöörduda.

2.2 Liidri roll sotsiaalkapitali loomises

Erinevad autorid (Sotarauta, 2010a ja 2010b; Raagmaa jt., 2012; Horlings, 2010), kes on uurinud juhi rolli ja positsiooni majanduslikus arengus, on diskuteerinud liidrirolli üle- ja alatähtsustamisest, kuid kõik on leidnud, et liidritel on oluline koht piirkonna arengus ja sotsiaalkapitali loomises. Liidreid käsitletakse kui ühiskonna võtmepersoone, kes viivad läbi muutusi ja uuendusi, mis on olulised regionaalse arengu seisukohalt. Raagmaa (2001) leiab, et keskvõim ja kohalik omavalitsus saavad mõjutada sotsiaalse kapitali kasvu, mis aitab kaasa majanduse ja piirkonna arengule.

Liidri olemuse lahtiseletamiseks on Mintzberg (1998) toonud näite, kus samastab dirigendi rolli orkestris liidri rolliga regionaalses arengus. Orkestris mängib iga muusik oma pilli, aga kõik mängivad ühise eesmärgi nimel - luua harmooniline muusika - ning selle ühise eesmärgini juhivad neid dirigent. Orkestrijuhid ei pea ise ühtegi pilli mängima, aga ta peab teadma, kuidas erinevate pillimängu - oskustega inimesi juhtida harmoonilise kõlani. Hea juht on see, kes oskab luua ja juhtida sotsiaalkapitali läbi oma juhiomaduste, informatsiooni ja tutvuste. Sotarauta (2010a) leiab, et regionaalse jätkusuutlikkuse tagamiseks ja uude sotsiaalse võrgustiku loomiseks peab liider mobiliseerima erinevatest eluvaldkondadest

inimesi, kellel on mitmekesised teadmised ja/või ressursid, et luua sotsiaalne ning majanduslik harmoonia.

Liidrite edu võti on karismaatilisus, mis mõjub inimestele meeldiva ja austusväärse, aga ka kirk ja läbimõeldud tegevused (Horlings, 2010). Järgijate ja meeskonna olemasolu on tähtis, sest isik ei jõua üksi väga palju ära teha. Kõige tähtsam on võime luua ühist visiooni, kaasata inimesi uutesse tegevustesse ja osata tuua enda juurde järgijaid, et saavutada püstitatud eesmärgid (Raagmaa, 2001). Põhjuse, miks liidrid on edukad, aitab lahti seletada Gumilevi etnogeneesi teooria (Raagmaa, 2001 cit. Gumilev, 1990), kus on selgitatud, et sotsiaalses arengus on olulised bioloogilised tegurid. Geneetilised populatsioonilained, nagu ka geneetilised mutatsioonid, vabastavad biokeemilist energiat. See energia aitab juhtida erakordseid situatsioone ja saavutada oma eesmärgid keskkonnas, kus on sotsiaalsed barjäärid. Tehniliste oskuste ja juhtimisoskuste kõrval on määravaks ka võime mõelda ning käituda strateegiliselt nii organisatsiooni kui ka ühiskonna ülesehitamisel.

Liidrite eelis tema järgijate ees seisneb nende paremas informeerituses, mis on üks eeldus ühendava sotsiaalkapitali tekkeks (Mintzberg, 2009). Mintzberg (2009) jälgis oma uuringus juhte, kelle tööst suure osa moodustas kommunikatsioon ja info hankimine. Ta leidis, et juhtidel on parem ligipääs informatsioonile, mistõttu on neil ka suurem õigus ja kohustus otsuste tegemisel. Kuhnert ja Lewis (1987) leidsid, et liider on initsiaator, kes loob kontakte eesmärgiga saavutada positiivne tulemus, mis oleks ka järgijatele silmaga nähtav.

Miroff (2003) sõnastab liidri rolli järgmiselt: “Liider ärgitab järgijaid tegutsema kindla eesmärgi nimel, mis esindab väärtusi ja motivatsiooni - soove ja vajadusi, püüdlusi ja ootusi nii liidrilt kui järgijatelt.” Dion (1968) on märkinud, et järgijad käituvad oma juhi sarnaselt. Liidrit nähakse nii kaitsja kui ka innovaatorina. Juhi roll innovaatorina võetakse vastu pärast seda, kui ta on tõestanud oma lojaalsuse grupi suhtes. Sotarauta (2010b) leiab, et juhile on olulised teadmised ja kogemused võrgustike ehitamisest ning oskused sinna kaasata uusi osalejaid, rääkides läbi rahastajatega ja kasutades ära riiklikke rahastamisvõimalusi. Liidri käitumine peab jätma kogukonnale mulje, nagu oleks ta üks nende seast (Dion, 1968). See on üks võimalik viis saavutada usaldust ning austust, mis on oluline positsioonil püsimiseks.

Liidreid esineb väga paljudel erinevatel tasanditel ning nende kirjeldamiseks on Horlings (2010) kasutusele võtnud kolm tüüpi. Esimesena toob ta välja ettevõtliku liidri, kes on oluline võtmeisik mõnes klastris või kohalikus ettevõtlus-sfääris, mõjutades seeläbi oluliselt regionaalset arengut. Teiseks käsitleb ta liidreid, kes on silmapaistvad tavakodanike seas,

keda iseloomustab asjaolu, et nad saavutavad kergesti kohaliku kogukonna poolehoidu. Enamasti on tegu entusiastlike isikudega, kes suudavad koondada väga suurt hulka kogukonnast. Tavaliselt nende liidrite eesmärk on juhtida kohalikku kogukonda efektiivselt ning pidevalt uuendada sotsiaalset kapitali. Kolmandaks käsitleb ta liidrit, kes mängib suurt rolli avalikus sektoris, mõjutades institutsioone ja esindades kindlat poliitilist suunda. Avaliku sektori liidrid on üldiselt head lobitöö tegijad.

Avaliku sektori liidrite puhul jälgitakse sageli strateegilise juhtimise omadusi ning oskusi. Aru (2001) defineerib strateegilist juhtimist kui protsesside efektiivset vedamist, mille käigus otsustatakse tegevuse eesmärgid ning prioriteedid, ühendatakse juhtimine väliskeskkonna ootustega ning seotakse igapäevane juhtimine strateegiliste eesmärkide saavutamiseks. Organisatsiooni strateegiline juhtimine määrab selle pikaajalisuse (Aru, 2001). Boal, Hooijberg jt. (2000) leiavad, et organisatsiooni edukus sõltub paindlikust strateegilisest juhtimisest, mis võimaldab ennetada muutusi ja kiirelt reageerida sellega kaasnevale. Eelnevatele väidetele tuginedes võib järeldada, et selgete eesmärkide püstitamise ja paindliku tegutsemisega tagavad liidrid jätkusuutliku arengu.

Liidri töö ei seisne ainult kogukonnaga suhtlemises, vaid nagu Sotarauta (2010b) oma Soome kaasuses on märkinud, tuleb eduka juhtimise korral teha koostööd mitmel tasandil, mis kätkeb endast erinevate koostöövormide kasutamist ning väljatöötamist. Kui liider suhtleb kolmanda sektoriga, siis eeldatakse temalt selgust ja inimlikkust. Koostöö kõrgemate tasanditega nõuab teatud tehnilisi teadmisi, mis näitavad, et liider on koostööks pädev. Sotarauta (2010b) arvates tuleb erinevate edukate poliitiliste võrgustike loomiseks teha investeeringuid ja sellest peavad aru saama kõik meeskonna liikmed. Mõeldes sellele, kuidas sotsiaalne kapital ja liidri omadused mõjutavad otseselt kohalike omavalitsusi, siis Lagerspetz (2009) leiab, et inimesed, kes usaldavad kohalikku omavalitsust, on altimad koostööle. Juhi roll on hankida läbi erinevate võrgustike ja tasandite võimalikult palju kasulikku infot, mida saab kasutada kogukonna hüvanguks. Lisaks tuleb kasutada olemasolevaid suhteid selleks, et jõuda kõrgemate tasanditeni.

Sotarauta (2010a) arvab, et üks olulisemaid küsimusi omavalitsuse juhtimises on see, kuidas kohalik omavalitsus saab vähendada majanduse, sotsiaalvaldkonna ja looduskeskkonna haavatavust, samal ajal kohalikku sotsiaal-majanduslikku olukorda ja elukvaliteeti säilitades ning parandades. Sotarauta ja Hukkinen (2002) lisavad neli olulisemat tegurit, mis mõjutavad piirkonna arengut:

- kodanikuühenduste paljusus;
- tihedalt suhtlevad sotsiaalsed grupid ;
- tugev koostöövaim, mis ületab individuaalseid huve ;
- selged ja kindlad eesmärgid.

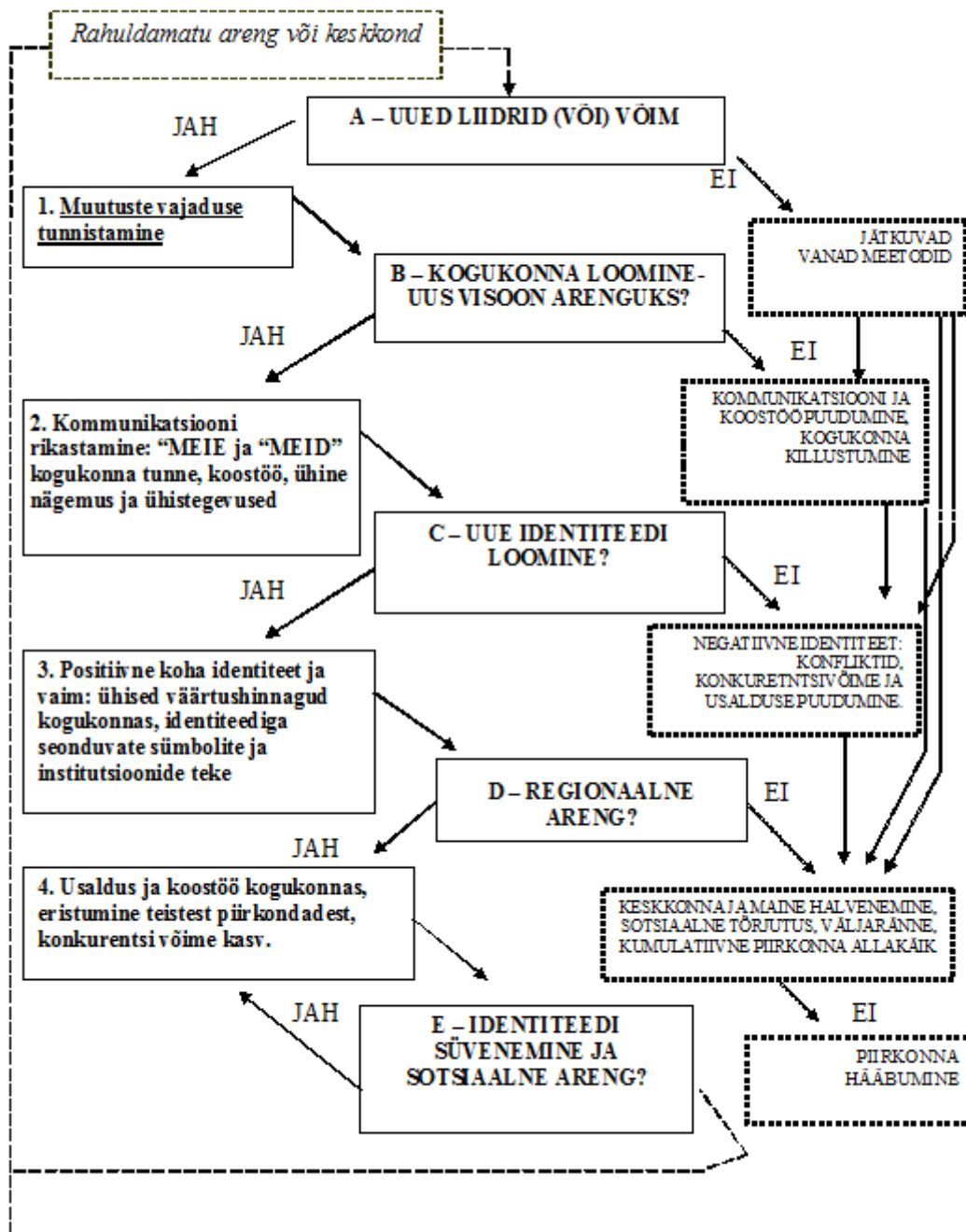
Demokraatlikes riikides ja mitteametlikes institutsioonides valitakse uus liider, kui eelmine ei ole vastanud kogukonna ootustele (Laustam, 2001). Alguses on ühiskonna areng stabiilne, siis hakkab ühiskonnas kasvama rahulolematuse, mille tulemusel väheneb liidri toetajaskond ja selle tulemusel omakorda muutub liidri roll vähemtähtsaks. Kuhjuva rahulolematuse taustal tõusevad võimule uued liidrid. Järgmine liider on positsioonil nii kaua, kui tekib taas rahulolematuse ja soov ta välja vahetada uue vastu. Boal'i ja Hooijbergi (2000) arvates peavad liidrid suutma näha ette soodsaid momente. Kui õiget momenti ei tajuta, siis kukub liider oma tegevustes läbi ning tulemuseks on ebaedu, mis võib järgijate seas esile kutsuda vastupanu liidri tegevusele.

Ruumilise hierarhia madalamatel tasemetel ja hõredalt asustatud geograafilistel ääremaalidel on reeglina aktiivsete inimeste ja institutsioonide arv alati piiratud ning sellest tulenevalt on liidritel põhineva arengumudeli kehtivus tõenäolisem, millele viitavad küllalt sagedased pisirevolutsioonid.

Raagmaa (2000) käsitleb joonisel 1 suletud tsükliliga dünaamilist liidrite arengumudelit, mille olulisteks arengulisteks punktideks on: (1) uuenduste vajalikkusest arusaamine juhtide tasandil, (2) laialdane konsensuse ja institutsioonide ehitamine ühiskonnas uute poliitika rakendamiseks, (3) identiteedi loomine tõstmaks sotsiaalset kapitali ja piirkonna konkurentsivõimet, (4) maine parandamine, koostöö tekkimine ning jätkusuutliku kasvu tagamine.

Mudelis on kriitilised punktid, mida positiivselt läbimata ei saa edule loota. Esiteks (1) ei pruugi võimule tulnud uus eliit suuta organisatsioonisisest bürokraatiat kaasata (sundida) uue poliitika rakendamisele. Teiseks (2) võidakse eksida kommunikatsioonireeglite vastu: mitte arvestada oluliste osaliste huve, mitte selgitada piisavalt muutuste mõju. Mida suuremad on planeeritavad „muudatused“, seda tugevamalt tuleb töötada ühise visiooni loomise nimel läbi selgitustöö ja „konsensuse ehitamise“, selleks et konsolideerida erinevad huvigrupid, koondada strateegilised ressursid ja motiveerida elanikke ühistöös osalema (või siis mingist teisest hüvest loobuma). Kolmandaks (3) võib uuel juhtkonnal uue poliitika rakendamisel olla vajaka strateegiliste eesmärkide

määratlemisel tehnilistest oskustest või teadmistest, mille tulemusel uus poliitika võib kasu asemel kahju tuua.

Joonis 1. Suletud tsüklitega dünaamiliste liidrite arengumudel. Põhineb Raagmaa, 2000 skeemil

Samuti võib (4) ühtse identiteedi mitte- tekkimisel kujuneda negatiivne maine, mistõttu tekib sotsiaalne tõrjutus ning rahvastiku väljaränne. Tagades teatud perioodiks edu, on oluline, et

valitsus ja ettevõtjad taipaksid (5) õigel ajal süsteemi uuendada ja tsükkel käivitub taas algusest.

2.3 Territoriaalne identiteet katkenud kohakultuuri aladel

Identiteet on pikka aega olnud sotsioloogidele, eriti sotsiaalpsühholoogidele, huvipakkuvaks teemaks, jagunedes etniliseks, rahvuslikuks, kultuuriliseks ja paljudeks teisteks identiteeditüüpideks (Valk, 2010; Valk ja Karu, 2002). Alates 1970ndatest on see muutunud ka üheks oluliseks teemaks geograafias, keskendutakse peamiselt identiteedi rollile nii lokaalsel kui regionaalsel tasandil (Relph, 1976; Raagmaa, 2002; Paasi, 2013; Tuan, 1996). Täna palju räägitud globaliseerumise puhul võiks mõelda, et erinevad grupid on muutumas üha sarnasemaks ning teistest eristatav identiteet on kadumas, kuid Paasi (2011) leiab, et praegu on just see aeg, kus inimesed otsivad midagi, mille alusel end määratleda, ning selleks võiks olla kohalik identiteet.

Hogg'i jt. (1995) arvates on sotsiaalse identiteedi (SI) teooria hea vahend uurimaks ja kirjeldamiseks indiviidide käitumist, mis toimub grupi siseriingis ning seda, kuidas sarnase identiteediga inividid käituvad grupiväliselt. Valk ja Karu (2002 cit Bertriciau, 2001), toetudes Herderi rajatud koolkonnale, defineerivad identiteeti kui tahet teistest eristuda ning see eristumine toimub objektiivsete kriteeriumide, näiteks keele ja kultuuri alusel. Kui ühte gruppi kuuluvad inividid käituvad sarnaselt ja jagavad ühiseid veendumusi, siis nad omandavad ühise identiteedi (Hogg jt.,1995). Relph (1976) leiab, et identiteet on argielu alus ning tsiteerib Heideggeri (1969): „Igal pool, kus ja kuidas iganes me oleme, seostume igat laadi olemisega ning identiteet muudab selle olemise meie jaoks tähendusrikkaks.“

Heere ja James (2007) kirjeldavad sotsiaalset identiteeti kui indiviidi suhet teda ümbritsevaga ja teadmist, et ta kuulub kusagile ning see teadmine on tema jaoks emotsionaalselt äärmiselt tähtis. Sarnaselt Hogg'ile (1995) leiavad Heere ja James (2007), et SI teooria on parim viis uurida grupi suhteid ja seda, millised hoiakud võetakse nende suhtes, kes gruppi ei kuulu.

Hogg jt. (1995) leiavad, et sotsiaalse identiteedi teooria abil on võimalik vaadelda persoonide positsioone sotsiaalses grupis (bürookraat, liider jne) ning tuvastada, kuidas erinevad positsioonid mõjutavad indiviidi käitumist ja tema personaalset identiteeti. Knudsen jt. (2007) on oma uuringute abil leidnud seose sotsiaalse kapitali ja identiteedi vahel ning selle koosmõju kogukonna identiteedile. Nad leiavad, et ÜSK aitab vaadata kogukonnast kaugemale ning SSK hoiab kogukonda koos, luues sellele omapärase identiteedi. Nagu on

sotsiaalse kapitali puhul olulised inimestevahelised suhted ning sellest tulenev jätkusuutlikkus, siis ka identiteedi puhul on oluline grupi pikaajalised suhted, mis tugevdavad identiteeti (Hogg jt., 1995).

2.3.1 Etniline identiteet

Noarootsi ja Vormsi piirkonna ajaloolise eripära tõttu oleks paslik käsitleda etnilist identiteeti. Valk ja Karu (2002 cit Yinger, 1994) defineerivad etnilist vähemusgruppi kui laiemat ühiskonna osa, mille liikmed ja kõrvalseisjad arvavad olevat ühise päritolu ja kultuuriga ning mis praktiseerib ühistegevust, kus jagatud päritolul ja kultuuril on keskne roll. Valk (2002) leiab, et nii etnilist gruppi kui ka rahvust iseloomustab nimi ja grupiteadvus, ühine kultuur, jagatud müüdid ja ajalugu, solidaarsustunne ning ühise kodumaa (või sellest mälestuse) omamine.

Etniline eristamine väljendab soovi vahet teha oma ja teiste gruppide vahel nii abstraktsel kui ka konkreetsel tasandil. Inimeste, kes soovivad ennast etniliselt eristada, jaoks on oluline teada teise inimese etnilist kuuluvust, sest eelistatakse pigem suhelda oma grupi liikmetega, omada sealt sõpru ning abielluda selle liikmetega (Valk, 2006). Hanseni (Valk ja Karu, 2002 cit Hansen, 1952) hüpotees väidab, et teine immigrandi-põlvkond püüab ennast juurtest ära lõigata ja mässab oma etnilise grupi vastu, kolmas põlvkond pöördub aga oma päritolu kultuurijuurte juurde tagasi. Valk (2010) leiab, et kui individualistlik kultuuride eristumine on üles ehitatud peamiselt erinevusele ja eraldatusele teistest, siis kollektiivsed kultuurid on sama saavutanud tänu sotsiaalse positsiooni rõhutamisele.

Tänased etnilise identiteedi uuringud keskenduvad erinevate etniliste gruppide vastasmõjule. Näiteks Drydakis (2012) on immigrantide etnilist identiteeti uurides märganud, et kontakt teise kultuuriga ja püüe elada koos teise kultuuri indiviididega, võib esile kutsuda muutusi hoiakutes, uskumustes ja valikutes ning mõjutab peamisi identiteedi elemente. Sageli keskenduvad sellised uuringud ka identiteedi pärandi uurimisele ning sellele, kuidas nõ immigrandid mõjutavad või saavad mõjutust olemasolevast identiteedi pärandist (Dimitrova jt., 2012). Antud uurimustöös püütakse välja selgitada, kuidas uus grupp mõjutab eelmise grupi identiteedi pärandit või kuidas ta ise sellest saab mõjutatud.

2.3.2 Koht, koha vaim ja indentiteet

Kevin Lynch (1960) defineerib koha identiteeti kui midagi, mis loob individuaalsust või ükskõiksust teiste kohtade suhtes ja on ära tuntav temale omase identiteedi poolest. Seega,

koha identiteet määrab selle unikaalsuse ning tähendab indiviidile püsivat kognitiivset sidet paigaga (Jorgensen ja Steadman, 2001). Dixon ja Durrheim (2009) ütlevad, et see, kes sa oled, on seotud sellega, kus sa oled ja kuhu sa kuulud ning see on uskumuste, tunnete, väärtuste ja käitumuslike maneeride kogum, mis tuleb esile just selles keskkonnas, millega ollakse vaimselt ja füüsiliselt seotud (Winterton ja Warburton, 2012). Sarnaselt eelnevatele autoritele leiab Relph (1976), et koha identiteet näitab indiviidi kuuluvust ja ühiselt omaks võetud identiteedi omandamist.

Koha identiteeti käsitledes leiavad Winterton ja Warburton (2012), et seda fenomeni mõjutavad peamiselt kolm tegurit: kogukonnatunne, kohast sõltumine ja seostumine sellega. Nad väidavad, et kogukonnatunne on ühine arusaamine kohast, soov otsustada, osasaamine kogukonna ressurssidest ja kogukonnaga samastumine. Kohast sõltumine on jälgitav indiviidide ja koha tugevate sidemete abil, mis põhinevad subjektiivsusel. Seotus kohaga on jällegi emotsionaalne suhe paigaga, mille puhul on sellele antud tähendus ja unikaalsus.

Relph (1976) tõstatab oma teoses „Place and placenessless“ mitu korda küsimuse, kas ajaga ei kaota koht oma identiteeti. Samas leiab ta ise sellele küsimusele vastuse, et igal kohal on oma unikaalne sisemine jõud, mis ei lase identiteedil kaduda, vaid laseb sellel muutuda. Winterton ja Warburton (2012) eeldavad, et vanuse kasvades suureneb ka koha tähtsus inimese elus. Koha unikaalne sisemine jõud on suhted kohaga, mis loovad heaolu, hoiavad mälestused värskena, pakkudes aja jooksul püsivust, tähendust, kontrolli ja turvalisuse säilimist, samas soodustab muutusi ning säilitab positiivse imago ja identiteedi. Relphi (1976) arvates loob koht raamistiku, mille piires luuakse ja muudetakse identiteeti ja selle läbi kasvab koha olemus või enese mõõtmised, mis määratlevad identiteedi suhted füüsilise keskkonnaga.

Koha identiteedi kõrval käsitleb Relph (1976) ka koha vaimu, mis tema arvates hõlmab konkreetse paiga topograafiat, mainet, majandusfunktsioone ja sotsiaalseid suhteid. Regioon või koht võib muutuda inimeste jaoks pühaks ja regioonile omakorda tekib inimeste kujutluses hing või vaim "genius loci", mille korral inimene tajub regioonis füüsiliselt ja visuaalselt tunnetamatut ning kirjeldamatut, midagi, mis kuulub emotsioonide ja tunnete valdkonda (Crang, 1998). See nn. vaimne ruum kujuneb sügaval inimese teadvuses, mõjutab tundeid ja käitumist ning ei ole inimese enda poolt kontrollitav nagu armastuski. Koha vaimu abil on võimalik tunnetada minevikku. Kuna nõ vaimu elemendid on need, mis ajas muutuvad, siis tuleneb ka siit olukord, kus on võimalik identiteedi muutus (Relph, 1976).

Raagmaa (2000) seostab koha vaimu sarnaselt Tuanile (1996) koha armastuse ehk topofiiliaga, mis on otseses seoses koha identiteediga. Inimesed ütlevad sageli "ma armastan oma kodu", "mulle meeldib see linn" või "ma ei salli selle kandi rahvast". Need ütlused peegeldavad olulise annuse emotsionaalsust ja on enamasti irratsionaalsed. Kui inimene on mingis piirkonnas elanud pikka aega, lisandub meeldivusele ka pragmaatiline pool: mujal oleks raske uuesti sisse elada, uusi väärtusi omaks võtta, uusi võrgustikke luua ja sama positsiooni saavutada (Raagmaa, 2000).

2.3.3 Regionaalne identiteet

Koha identiteedi kõrval võib käsitleda ka laiemalt regionaalset identiteeti (RI) ehk nähtust, kus inimesed identifitseerivad ennast kindla regiooni sotsiaalse süsteemi järgi (Raagmaa, 2000 cit. Häuszer ja Frey, 1987) - selle inimeste, kultuuri, traditsioonide, maastiku jne abil. Drucker'i (1993) seisukoht on, et inimesed ei saa olla vaid ühe globaalse küla kodanikud, vaid nad paratamatult grupeeruvad teatud erinevuste, sh identiteedi alusel, sotsiaalselt ja/või territoriaalselt. Regionaalset identiteeti saab väljendada erinevate viiside abil. Paasi (2011) leiab, et regiooni identiteeti aitab eristada teistest regioonidest ja väljendada oma olemust looduse, kultuuri ja selle elanike kaudu.

Aja jooksul me viibime ja oleme seotud erinevate ruumidega. Raagmaa (2002) esitab tegurid, mille koosmõjul kujuneb inimestel kollektiivne regioonile suunatud identiteet, mis on oluliseks sünergiate allikaks. Need tegurid on keel, sümbolid ja meedia, mida kogeme nendes ruumides, milles me oma eluea jooksul oleme viibinud, ning nende inimeste abil, keda nendes ruumides kohanud oleme. Füüsiline keskkond, mida nendes ruumides oleme tajunud koos eelnimetatud teguritega, jääb meie mällu piltidena.

Regionaalne identiteet võib rõhutada kohalikku kultuuri või regionaalset omapära, isegi väljendada poliitilisi ja kultuurilisi tegevusi (Raagmaa, 2000 cit. Meier-Dallach, 1980). Raagmaa (2002) leiab, et koha identiteedi elemendid võivad kaasa aidata selle mainele. RI võib olla nii koha sisemise kui välimise arengu instrument, sest mida positiivsem on koha identiteet, seda apetiitsem on ta uutele potentsiaalsetele inimestele, ettevõtjatele, investoritele ja tööjõule (Spilling, 1991). Neoliberaalide regiooni käsitlust kritiseeriv Paasi (2011) on veendunud, et RI on vahend, mis aitab regioonil kestma jääda majanduslikus konkurentsis. Tugev regionaalne identiteet ja kehami tihedus põhinevad ühisel (sotsiaalsel) ruumil ja regiooni kultuuris oleval ootuste struktuuril, soodustades uute institutsioonide teket ja arengut, kuid ka sotsiaalselt valuliste reformide elluviimist (Raagmaa, 2000).

Sarnaselt Relphile (1976) on Raagmaa (2000) dilemma ees, kas identiteet on kaduv või ajas muutuv. Raagmaa (2000) leiab, et regionaalne identiteet võib küll ajuti taanduda rahvusliku ja grupiidentiteedi kõrval, kuid on alati olemas. Õigupoolest on territoriaalseid identiteete kui kuuluvusi mitmeid. Ka kosmopoliitne või vähemalt nii väitev inimene seob end teatud ruumiga (olgu see siis kasvõi lennuväljadest ja lennukitest koosnev) enam kui teistega. Ka regionaalse identiteedi tugevus, mis väljendub regionalistlikus käitumises, võib olla väga erinev, alustades elulaadist ja stereotüüpsetest hoiakutest (näiteks mingite kaupade tarbimisel) ning lõpetades ennastohverdava patriotismiga.

Paasi (2003) kirjeldab nelja vormi, mis mõjutavad regionaalset või mistahes selgelt formeerunud territoriaalse üksuse identiteeti. (1) Territoriaalne vorm, mille puhul regioon/koht saavutab oma piirid ja teda identifitseeritakse kui territoriaalset ühikut ruumilises struktuuris. Luuakse „pehmeid“ ja „tugevaid“ piire. Piiride olemus on kui sotsiaalse klassifikatsiooni alus, mis tingib regionaalse teadlikkuse sealsete elanike seas. (2) Sümbolne ja kontseptuaalne vorm koos sümbolite süsteemi peamiste omadustega on regiooni nimi, kohalik keel (dialekt), maamärgid ja infrastruktuurid. Kõige olulisem sümbol on aga regiooni nimi ning märgilise tähendusena lipp ja vapp. Samuti võivad olla sümbolse tähendusega ka materjalid, nagu ehitised või monumendid ja ka inimesed, nagu näiteks poliitikud, kirjanikud, mõttemehed ja meedias tuntud persoonid. Paasi (2003) loeb sümbolseks ka traditsioonilised tegevused ja sündmused ning isegi kohaliku elustiili elemendid. (3) Institutsionaalne vorm, mis hõlmab formaalseid institutsioone: klubid, võrgustikud, koolid, ettevõtted, mittetulundusühingud (MTÜ-d), omavalitsused ning ka mitteformaalsed institutsioonid, nagu sõprussuhted, sugulussidemed, elustiil ja käitumismallid. Institutsionaalse vormi puhul on konkreetse regiooni institutsioonid identifitseeritavad regiooni sümbolse vormi abil. Institutsionaalse vormi üks põhimõte on, et see loob ja säilitab regiooni kuvandi ning identiteedi selle elanike seas. Raagmaa (2000) kirjeldab institutsionaalset vormi kui kooki, kus erinevad kihid, näiteks sidemed (sõprussuhted, ärisuhted, kontaktid), ühised väärtused, aktiivsed inimesed ja sotsiaalsed grupid on omavahel tihedalt seotud. Ning see tihe institutsionaalne „kook“ kasvatab sotsiaalset kapitali ja usaldust, moodustab miljöö ja kohaliku kultuuri.

(4) Regiooni moodustumine on osa regionaalsest süsteemist ja eneseteadvusest, et regioonil on „identiteet“. Regiooni loomise vorm on institutsionaliseerumise ja transformatsiooni tulemus. Selle protsessi puhul on oluline ajalooline ja sotsiaalne tegur. Regiooni ajalugu on

seotud individuaalsete biograafiatega ja institutsioonide sfääriga, mis on toodetavad läbi indiviidide igapäevapraktika.

Eelnevatest elementidest tulenevalt võiks lisada veel ajalise mõõtme (5). Aja jooksul võivad muutuda Paasi poolt nimetatud vormid, näiteks territoriaalne vorm omandab uued piirid, sümbolid muutuvad tähtsamaks või vähemtähtsamaks, vanad institutsioonid kaovad ja tekivad uued ning sellest kõigest tulenevalt saab regionaalne vorm uue tähenduse.

2.4 Teise kodu fenomen

Võttes arvesse Noarootsi ja Vormsi atraktiivset looduslikku keskkonda, on sinna koondunud palju teise kodu omanikke, kes elavad seal hooajaliselt ja mõjutavad olulisel määral kohalikku elu. Tulenevalt sellest on asjakohane keskenduda teise kodu fenomenile, et mõista sellega kaasnevaid mõjusid piirkonna arengule, sotsiaalse kapitali ja identiteedi tekkele.

Inimeste sissetulekute, mobiilsuse, vaba aja (Dijst jt., 2004) ning investeringute kasv kinnisvarasse (Paris, 2009) on tinginud olukorra, kus inimestel on võimalus suvilaid pidada. Eestis levis see nähtus juba Nõukogude Liidu ajal, kui töölisklass rajas suuremate linnade või raudteede äärde aiamaid koos väikese aiamaajakesega, et kasvatada endale aiasaadusi. Eliidi hulgas olid rohkem levinud suve- või nädalalõpumajad, mida kasutati puhkuseks või sotsiaalsel eesmärgil (Lovell, 2002; Leetmaa jt, 2012). 90ndate keskel muutus Balti riikides populaarseks eeslinnastumine, mille käigus hakati aiamaajakesi või suvekodusid ümber ehitama alaliselt elamiseks mõeldud majadeks (Leetmaa jt., 2012). 2011. aasta Leetmaa jt. suvila-alade uuringust selgub, et vaatamata raskele majandusseisule, olid 1994. aastal 19% Eesti peredest suvekodu omanikud. Kuigi elamistingimused tervikuna jäävad Eestis kaugemale maha Lääne-Euroopa riikide tasemest, on suvekodu omanikke Eestis suhteliselt sama palju kui Põhjamaades.

Suvilate all mõistavad erinevad uurijad sageli väga erinevat liiki (majade kõrval ka näiteks karavanid ja paadid) ja erineva tekkeprotsessiga elamuid ning teaduskirjanduses kasutatakse suvilate kohta väga mitmeid mõisteid (second home, holiday home, recreation home, summer home, weekend cottage), siis sarnaselt Müllerile (2002) defineeritakse antud uurimustöös suvilat kui teist kodu, kus on eraomandis olevad eluruumid, mida kasutatakse peamiselt puhkuseks: need on möbleeritud kodud, mis ei ole alaliseks elukohaks mõeldud. Käesolevas uurimustöös nimetatakse teise kodu omanikke sageli ka suvitajateks, kuigi enamik neist

külastab oma teist kodu ka muul ajal, siis suvine aeg on meie kliimas see periood, kui teise kodu omanikud torkavad eriti silma.

Teise kodu fenomen on sajandite pikkune nähtus, mis on levinud kogu maailmas ning mille mõju ja tagamaid uurivad paljud teadlased maailma erinevates nurkades. Teise kodu uuringute seas on välja toodud mitmed erinevad dimensioonid, mis kutsuvad selle nähtuse esile. „Hüvitis“ (1), mille puhul tõukavaks teguriks teise kodu soetamise puhul on asjaolu, et alaline elukoht ei paku kõiki tingimusi, mis oleks inimese rahuloluks vaja ning püütakse hüvitada puudujääke (Norris ja Winston, 2010). „Elutsükli“ (2) dimensioon on seotud inimese elutsükliga, mis vältab sünnist surmani. Näiteks üks etapp on pere loomine, mille käigus värsked lapsevanemad soovivad linnast välja kolida, et oma lapsi rahulikult keskkonnas üles kasvatada (Gallent ja Twedwr-Jones, 2003). Teine suurem etapp on seotud pensionipõlvega, kui otsitakse vaiksemat keskkonda looduslikult kaunis kohas (Norris ja Winston, 2010). „Jõukuse“ (3) dimensiooni puhul on määravaks krediidi kättesaadavus, raha ja võimalused investeringuteks (Norris ja Winston, 2010). „Vaba maa“ (4) dimensiooni korral on oluline, et teise kodu asukohas oleks maja ehitamiseks piisavalt vaba maad (Rye ja Berg, 2011). „Migratsiooni“ (5) puhul on määravaks sõiduvahendi olemasolu, mis võimaldab liikuda alalise ja teise kodu vahet (Rye ja Berg, 2011). „Idüll“ (6) ehk maapiirkond peab indiviidi jaoks piisavalt idülliline olema, et see muutuks tema jaoks atraktiivseks (Rye ja Berg, 2011).

Kui süüvida sellesse, kes on tavaliselt teise kodu omanik, siis Dijst jt. (2004) leiavad tüüpiliseks teise kodu omanikuks olevat kõrgelt haritud, suurlinnas kõrget palka teenivat (Stewart, 2002; Moss, 2006) ning autot omavat isikut, kes tavatseb puhata linnast väljas looduslikult kaunis kohas. Lundholm (2006), Dijst jt. (2004) leiavad, et peamisteks teise kodu rajajateks on täiskasvanud ja edukad noored, kes otsivad paika, kus veeta oma vaba aega ning kasvatada lapsi. Erinevalt eelnevatest autoritest viitavad Stewart (2002) ja Moss (2006) sellele, et suvilate omanikud on tavaliselt kesk- või pensioniealised, kellel on juba püsiv sissetulek ning elukorraldus ja kes otsivad järgmist projekti, mille kallal vaeva näha. Lisaks on Perlik (2010) välja toonud asjaolu, et suvitaja näol on tegemist aktiivse inimesega, kes põgeneb suurlinnast maale, et puhata kiirest elutempost, kuigi teise kodu asukoha valikul lähtub sellest, et sotsiaalsed võrgustikud oleks lähedal ning oleks inimesed, kes jagaks temaga samu vaateid elustiili ja kultuuri osas. Suvitajate ühiseks nimetajaks võib lugeda asjaolu, et nad kõik hindavad kõrgelt loodus- ja kultuuriresursse, mille tarbimise eest on nad nõus rohkem maksma.

2.4.1 Teise kodu asukoha valikud

Perlik (2010) defineerib suvituspiirkondade migratsiooni kui rahulolu rännet, mille keskseteks märksõnadeks on ilus maastik, kaunid vaated ja mitmekesine kultuur. Inimene, kes otsib endale paika puhkamiseks, lähtub selle valikul eelnevalt nimetatud teguritest. Suvikodud asuvad enamasti maastikel, mis on sotsiaalse ja kultuurilise tähendusega, muutes need piirkonnad ideaalseks elupaigaks (Pitkänen, 2008). Erinevates teise kodu uuringutes on selgunud, et väga paljudel juhtudel rajatakse suvikodud rannikule, saartele või mägedesse (Gallent jt., 2003; Dijst jt., 2004; Pitkänen, 2008; Norris ja Winston, 2010). Sellise piirkonna valiku on Saluveer (2001) tuvastanud ka Eestis, kus suvilad kontsentreeruvad rannajoonele ning kõige tihedamalt Lääne- ja Ida-Viru rannaladele, aga ka Peipsi põhjarannikule. Müller ja Marjavaara (2011) liigitavad teise kodu piirkondi järgmiselt: (1) *Suurlinnade mugavad äärealad* - piirkonnad suurlinnade läheduses, kus on piisavalt ruumi uute hoonete ehitamiseks ning üürrike edasi-tagasi pendeldamise aeg, mistõttu on atraktiivsed teise kodu loojatele. Iseloomulik sellele piirkonnale on konkurents vaba maa üle ja kasvavad kinnisvarahinnad, eriti siis, kui teise kodu omanikud on hõivanud alad, kus on äärmiselt kaunis loodus. Tavaliselt on need piirkonnad seemneks eeslinnastumisele. (2) *Maapiirkonnad suurlinnade lähedal* - siin domineerivad endised suured talud. Selles piirkonnas on nõudlus märgatavalt väiksem, sest areng on olnud aeglasem. (3) *Suured puhkealad ja kaunid perifeeriad*. Mägipiirkonnad ja rannikualad, mis on täis pikitud arvuka hulga suvilatega. Kogukonnad on tihti väikesed ja töökohtade arv piiratud ning sõltuvuses teise kodu omanike olemasoluga. (4) *Ulatuslikud perifeersed maastikud* - domineerivad mahajäetud elamud, mis asuvad piirkonnas, kus loodus- ja majanduskeskkond ei ole kõrge väärtusega. Iseloomulik on noorte sisseränne, kes kunagi on selle piirkonnaga seotud olnud.

Kõikidel puhkudel ei ole teise kodu asukoha valiku puhul määravaks ainult looduslik keskkond, vaid määravaks võib saada ka varasem seotus kohaga. Oluliseks teguriks võib olla emotsionaalne side, sugulussuhted ja juured (Müller, 2002; Paris, 2009; Pitkänen, 2008), mis meelitavad inimesi kaugetest piirkondadest veetma oma vaba aega teises kodus. Sageli pärandatakse kinnisvara põlvest põlve ja sellest tulenevalt on omaniku ning maja vahel emotsionaalne side (Müller, 2002). Paris (2009) leiab, et kui lapsepõlv on veedetud mõnes kindlas piirkonnas, on suur tõenäosus, et hiljem soetatakse sinna piirkonda oma suvikodu. Sellisel juhul on määravaks faktoriks emotsionaalne side. Kui teise kodu vahemaa uuringutest on selgunud, et asukoha valikul on üheks määravaks komponendiks ka lähedus, siis Pitkänen (2008) leiab, et sotsiaalsed kontaktid, juured ja lapsepõlve - maastikud meelitavad inimesi

ostma või pidama teist kodu isegi siis, kui see on ebamugavalt kaugel alalisest elukohast. Gallent (2007) leiab, et suvekodud, mis on päritud ja hoitud läbi erinevate põlvkondade, esindavad tegelikult kodu, sest vahepealsed ametlikud alalised elukohad on vaid ajutised pelgupaigad.

Lisaks juurtele loetakse üheks mõjuvaks faktoriks asukoha valiku juures ka nostalgiat. Näiteks Müller (2002), uurides sakslastest suvitajaid Rootsisis, leidis, et üsna suureks teguriks asukoha valiku puhul on nostalgia, mis ei pruugi olla seotud varasema koha otsese kogemisega. Kaudne koha kogemine võib tekkida läbi kirjanduse, filmide, meedia jne. Esitades traditsioonilist ja nostalgilist maapiirkonda filmides ja kirjanduses, luuakse sellest piirkonnale ideaalne kuvand. Kujutlus maapiirkonnast on segu personaalsest kogemusest ja kujutlusvõimest. Mülleri (2002) uuringus hindasid sakslased piirkonna juures selle kvaliteetset looduskeskkonda ning sümbolismi, mis oli seotud Astrid Lindgreni raamatutega.

2.4.2 Teise koduga kaasnevad negatiivsed ja positiivsed mõjud

Teise kodu nähtus on paljudes riikides tekitanud tuliseid debatte kogukonna, keskkonna-aktivistide ja organisatsioonide tasandil ning poliitikute seas (Paris, 2009). Mitmed autorid (Paris, 2009; Gallent, 2007) on negatiivsete mõjudena välja toonud kinnisvarahindade, kommunaalkulude ning maksude tõusu, mille tulemusel tekib alaliselt elanike väljaränne, kuna kohalike ja suvitajate vahel on suur palgalõhe. Tihti võib püsielanike väljatõrjumises süüdistada ka kohalikke poliitikuid, kes ei võitle alaliste elanike heaolu eest ning ei ole altid lahendama teise koduga kaasnevaid probleeme, sest püüavad teenida teise kodu elanike huve, püüdes selle arvelt rikastuda (Gallent, 2007). Teise kodu omanikke süüdistatakse ka piirkonna „kummituslikuks“ muutmises, see tähendab, et piirkonnad jäävad tühjaks sel ajal, kui teise kodu elanikud elavad oma alalises elukohas.

Lisaks eelnevatele probleemidele on Farstad (2011) välja toonud veel ühe tüliõuna suvitajate ja kohalike vahel: nimelt võitluse kohalike ressursside tarbimise üle. Kohalikel maapiirkonna elanikel on kollektiivne huvi kaitsta (sageli nappe) ressursse, mis kuuluvad kohalikule omavalitsusele ja selle liikmetele (Farstad, 2011). Tihti nõuavad teise kodu omanikud õigusi, privileege, mõjuvõimu ja seega ka kohalike ressursside jaotust endale kasumlikul viisil, ise midagi vastu andmata. Seega on peamiseks probleemiks, et suvitajad lähtuvad eeskätt oma huvidest ja ei arvesta kohalike vajadusi. Sageli huvituvad suvitajad ainult neist asjaoludest, mis puudutavad otseselt või kaudselt nende kinnisvara ja lähedal asuvat keskkonda. Tavaliselt protestivad nad planeeringute, majandusliku ja põllumajandusliku arengu vastu, mis võiks

kahjustada nende elukeskkonda. Farstadi (2011) uuringust selgus, et suurimat negatiivset mõju nähakse jõukamate ja positsioonikamate suvitajate näol, kellel on mõjuvõimu ning kes saavad kohalike jaoks võimatuna näivaid privileege. Kui jõukamad teise kodu elanikud ongi kohalikule kogukonnale mingil määral kasumlikud, siis eristatakse ikkagi „meid“ ja „teid“, sest on levinud teatud laadi stereotüübid. Farstad (2011) leiab, et enamik probleeme, mida seostatakse teise koduga, ei tulene mitte nende elanikest, vaid kahe poole erinevusest. Identiteedi mõttes on suvitajad lõhetekitajad, sest neil puudub side kogukonnaga ning nende arusaamad piirkonna toimimisest on püsielanikest erinevad.

Üksteise mõistmatus on tihti see, mis jätab hoolimatuse mulje. Gallent (2007) ja Pitkänen (2008) püüavad seletada näilist hoolimatust sellega, et paljud teise kodu omanikud on linlased, kes ostavad teise kodu selleks, et pääseda linnaruumiga kaasnevatest negatiivsetest mõjudest ja kui nad suvilasse jõuavad, siis sulguvad oma krundile, et pääseda linlikust elustiilist, millega tavaliselt kaasneb sotsiaalne aktiivsus. Kuna nad sulguvad oma koju, siis on kohalikul kogukonnal raske tajuda nende kohalolekut ning kaasatust.

Negatiivsete mõjude juures on erinevad teadlased leidnud ka positiivset (Farstad, 2011; Müller, 2002). Peamiselt tuuakse välja mõju majandusele, sest teise kodu omanikud parandavad tööhõivet läbi tarbitavate teenuste ja toodete, mis edendavad kohalikku ettevõtlust. Lisaks toodi välja erinevad maksud, mida tasutakse kohalikele omavalitsustele. Paljudele põllumajandusega seotud elanikele saab osaks võimalus pakkuda oma teenust teise kodu elanikele, lükates talvel lund, müües küttepuid või aiasaadusi, tehes remonttöid (Rye ja Berg, 2011). Kohalikud elanikud suhtuvad teise kodu elanikesse tolerantselt nii kaua, kui teise kodu elanikud rahuldavad mõnda kohaliku kogukonna olulist majanduslikku või sotsiaalset vajadust. Kui teise kodu omanikud nõuavad midagi sel ajal, kui nende kohaolek ei too mingit kasu kohalikele kogukonnale, siis tajutakse, et nad võtavad rohkem, kui annavad (Farstad, 2011).

Et piirkond saaks toimida ühtse ja jätkusuutliku süsteemina, on oluline, et erinevad osapooled leiaks koostöömise viisi. Gallent (2007) on kasutusele võtnud mõiste „elamu hierarhia“, mis on tihedalt seotud kogukonna mõistega. „Elamu hierarhia“ käsitleb ühes piirkonnas elavate erinevate osapoolte vahelist suhtlemist, mille tulemusel aidatakse kaasa sotsiaalse kapitali ja ühtekuuluvustunde loomisele, mis on aluseks tugevale ja ühtsele kogukonnale. Aeg ning jagatud kogemused aitavad luua aluse suuremale sotsiaalsele ühtekuuluvusele, luues positiivseid arenguid (Gallent, 2007 cit Falk ja Kilpatrick, 2000). Sotsiaalse kapitali tekkimist

võib vaadelda koos kogukonna ehitamisega, kus ühine alus luuakse usalduse tekitamise ja heaolu suurendamisega (Gallant, 2006). Farstad'i (2011) tulemused näitasid, et kohalike elanike suhtumine teise kodu elanikesse sõltub suurel määral nende huvist kuuluda kogukonda ja soovist teha midagi kohaliku omavalitsuse hüvanguks. Rye ja Berg (2011) uuringust selgub, et teise kodu fenomen mõjutab kogukonnas sotsiaalseid struktuure horisontaalselt, suurendades sotsiaalset ja kultuurilist heterogeensust selle läbi, et teise kodu kasutajate näol satub piirkonda uusi persoone ja tavasid. Teise kodu uurija Perlik (2010) toob välja, et peamiselt on piirkonna sotsiaalses aktiivsuses jätkusuutlikkuse tagajateks varjatud/nähtamatud isikud, kellel on energiat tekkinud võrgustikku hoida ja edasi viia (nt liider). Lisaks toob ta välja, et peamiselt loovad ja arendavad kogukonnavahelisi interaktsioone vanemad ja kogenumad inimesed ning see tegevus on seotud nende heaolutunde tekkimisega.

3. METOODIKA JA ANDMED

3.1 Uurimismeetodid

3.1.1 Meedia-analüüs ja statistilised andmed

Uurimistöö raamistiku ülesehitamisel sai aluseks võetud meedia-analüüs ja statistiline andmestik. Kvantitatiivsed taustaandmed pärinevad statistikaameti andmebaasist, analüüsitud on maksude laekumist ja rahvastiku arvu muutumist.

Meedia-analüüsiks kasutati maakonnalehte „Lääne Elu“ ja üleriigilist päevalehte „Eesti Päevaleht“ ning nädalalehte „Maaleht“. „Lääne Elu“ analüüsi perioodiks võeti 01.09.2000-31.12.2013, „Eesti Päevalehel“ 01.02.1999-31.12.2013 ning „Maalehel“ 01.02.1999-31.12.2013. Artiklite otsimisel kasutati märksõnu, „Noarootsi“ ja „Vormsi“. Esialgu tutvus autor kõikide artiklitega, mis kajastasid Noarootsi ja Vormsi teemasid, et saada ülevaade piirkonnast ja seal toimuvatest tegevustest. Hiljem selekteeriti kõikide artiklite seast välja need, mis kajastasid valimisi, eestirootslasi, suvitajaid, investeringuid ning tähtsamaid sündmusi.

3.1.2 Ekspertintervjuu

Käesoleva uurimistöö põhiosa puhul on rakendatud metodoloogilise raamistikuna Sayer'i (1992) kriitilist realismi. Sayer väidab, et traditsioonilisel (positivistlikul) sotsiaalteaduslikul lähenemisel jäetakse paljud olulised komponendid, nagu tegevus, kodeerimatu ja praktiline teadmine, uurija enda hoiakud ja paljud teised asjaolud arvestamata. Esitatav „objektiivne“ teadmine ei ole tegelikult „objektiivne“ ja see keskendub sageli välise vaatluse efektidele: kirjeldab põhjalikult jäämäe veepealset osa, kuid ei püüagi süüvida põhjuslike seoste keerulisemasse rägastikku.

Sayer'i (1992) arvates tekivad teadmised läbi tegevuse: praktilistel teadmistel on palju vorme. Näiteks kodeerimatud teadmised, mida saab „anda“ ainult näost näkku kontaktiga. Sayer (1992) jagab uurimismeetodid kaheks:

- 1) Ekstensiivne ehk kvantitatiivne uurimismeetod, mis analüüsib üldisi trende ja kasutab andmebaase. Tüüpiline meetod ankeetküsitluseks.
- 2) Intensiivne või kvalitatiivne meetod, mis püüab tuvastada, kuidas põhjuslikud protsessid töötavad ja mis on muutuse taga. Tüüpiline meetod on süvaintervjuu.

Kriitiline realism aitab mõista, miks teatud asjad toimuvad teatud viisil, sellest tulenevalt peab pilguheit olema saavutatud sisemisest struktuurist ja mehhanismist, mis võimaldab läbi nende analüüsida muutusi (Sayer, 1992). Seetõttu on antud töös kesksel kohal kvalitatiivsed uurimismeetodid – süvaintervjuud, leidmaks põhjuslike seoseid. Intervjuu on andmete kogumine nõ näost näkku suhtluse käigus, kasutades suulist küsimuste ja vastuste vormi, kus sama süsteemi ja struktuuriga küsimused esitatakse kõikidele vastajatele või lubatakse vastajatel rääkida teemadest, mis on vähem suunatud, aga diskursiivse maneeriga (Payne ja Payne, 2004). Süvaintervjuude küsimused on lisas 1 ning tulemused peatükis 4.

Käesolevas töös võrreldakse kahe valla sotsiaalseid nähtusi ning Keddie (2006) määratluse kohaselt on tegu kaasuste võrdleva analüüsiga. Campell (2010) defineerib võrdlevat kaasuste analüüsi kui meetodit, mille abil on võimalik uurida detailirikast konteksti ja konkreetse nähtuse ühte või enamad omadust. Võrdleva juhtumuuringu eesmärk on leida kontraste, sarnasusi ja mustreid erinevate kaasuste puhul ning selleks kasutatakse erinevaid andmeid ja allikaid. Tulemused, mis selle meetodi abil tekivad, aitavad kaasa uue teooria tekkele või kinnitavad juba olemasolevat.

Kaasus või juhtum võib Keddie (2006) arvates olla individuaalne isik, sündmus, sotsiaalne tegevus, grupp, organisatsioon või isegi institutsioon. Põhisuund võib olla kirjeldav, uurimuslik või selgitav. Tihti võib olla, et üks konkreetne juhtumuuring on sisendiks mõnele laiemale kaasusele, kus eelmise tulemusi vaadeldakse suurema üldistusastmega (Keddie, 2006). Juhtumuuring on Hirdi (2003) arvates kõige loomulikum viis kirjeldamiseks sotsiaalseid nähtusi, sest selle meetodi puhul keskendutakse kontekstile süvendatult, mis saavutatakse põhjalike kirjelduste ja analüüsides abil. Oluline on, et kaasuse puhul püütakse koguda hulgaliselt relevantseid fakte fenomeni kohta ning neid võrreldakse varasemate sarnaste juhtumistega (Virkus, 2010).

Antud uurimustöös on kasutatud pool-struktureeritud intervjuusid ekspertidega (mõnes kirjanduses ka võtmeisikud). Võtmeisikud või eksperdid on isikud, kelle sotsiaalne positsioon võimaldab uuringu käigus anda spetsialisti teadmisi teiste inimeste, protsesside või sündmuste kohta, mis on laiapõhjalised, detailsed või privilegeeritud (Parsons, 2008). Võtmeisikute või ekspertintervjuude puhul on oluline, et lühikese ajaga ja väikeste võimaluste juures on juba väiksema arvu intervjuudega võimalik saavutada suur hulk olulist infot. Võtmeisikud (või eksperdid) erinevad „tavalistest“ informaatortest selle poolest, et neil on rohkem informatsiooni, mida edasi anda ja nad on rohkem „nähtavad“ (Payne ja Payne, 2004;

Parsons, 2008). Payne'd leiavad, et nähtavuse põhjustab isiku autoriteetne positsioon kogukonnas. Väikese kogukonna puhul võib võtmeisikuteks pidada politseinikke, arste, õpetajaid, väikeettevõtjaid, vabatahtlikke, vallaametnikke jt. (Payne ja Payne, 2004). Võtmeisikute intervjuud on süvendatud vestlused valitud hulga ekspertidega, kellel on teadmised uuritava valdkonna kohta (Parsons, 2008).

Süvaintervjuud on üles ehitatud selliselt, et koguda faktilist informatsiooni mõne probleemse teema kohta (Kolb, 2008). Selle meetodi puhul on oluline, et intervjuueeritavad esindavad üldlevinud arvamuste spektrumit ja huvisid (Vinnari, 2008). Oluline on, et intervjuueeritavad on erineva taustaga, erinevast soost, erinevas vanuses, erineva haridustasemega ja erinevatelt elualadelt, esindades nii erinevaid aspekte uuritava teema kohta selliselt, et kogu teema oleks kaetud (Vinnari, 2008).

3.1.3 Intervjuueeritavate valik

Magistritööks tehti 20 intervjuud, kummastki vallast 10 eksperti. Kõik intervjuud viidi läbi eesti keeles. Võtmeisikute valikul oli oluliseks tingimuseks, et intervjuueeritav oleks igapäevategemiste kaudu tihedalt seotud piirkonnaga ning nõus antud teemadel vestlema. Valiku käigus on peetud ka silmas, et intervjuueeritavate seas oleks mõlemast soost eksperte erinevatest eluvaldkondadest (tabel 1). Enamike intervjuueeritavate ehk ekspertide kontaktid leiti Vormsi ja Noarootsi valla kodulehekülgedelt ning mõned saadi teiste intervjuueeritavate käest, kes leidsid, et just need isikud on sobivad selleks, et kõik uuritavad teemad oleks adekvaatselt kaetud. Näiteks oli keeruline leida isikuid, kes oleks eestirootslaste järeltulijad või kes oskaks täpsemalt rääkida Rootsis elavast, aga Eestis suvitavast eestirootslaste kogukonnast. Intervjuueeritavate seas oli nii endiseid kui ka ametis olevaid vallavanemaid, ametnikke, ettevõtjaid kui ka külade või seltside esindajaid ning intervjuueeritavate palvel ei avalikustata nende nimesid.

Tabel 1. Vormsi ja Noarootsi intervjuueeritavate loend.

Intervjuueeritav	Vald
Endine vallavanem 1	Noarootsi
Ettevõtja 1	Noarootsi
Eestirootslaste järeltulija 1	Noarootsi

Seltsi eestvedaja 1	Noarootsi
Ettevõtja 2	Noarootsi
Ametnik 1	Noarootsi
Seltsi eestvedaja 2	Noarootsi
Külavanem 1	Noarootsi
Eestirootslaste järeltulija 2	Noarootsi
Endine vallavanem 2	Noarootsi
Ettevõtja 3	Vormsi
Endine vallavanem 3	Vormsi
Volikogu liige 1	Vormsi
Volikogu liige 2	Vormsi
Eestirootslaste järeltulija 3	Vormsi
Endine vallavanem 4	Vormsi
Suvitaja 1	Vormsi
Volikogu liige 3	Vormsi
Ametnik 2	Vormsi
Endine vallavanem 5	Vormsi

3.2 Andmekogumine

Uurimustöö autor viis läbi 20 eestikeelset süvaintervjuud. Andmete kogumiseks koostati kava (lisa 1), kus küsimused jaotati viide rühma: identiteet, suhted ja sotsiaalne kapital, institutsioonid, ettevõtlus ning juhtimine. Aegasid kokku leppides keelduti vestlusest kahel korral. Ühel korral arvati, et ei osata piisavalt teemas kaasa rääkida ning teisel puhul ei sobinud intervjuu toimumise aeg.

Intervjuud toimusid järgmistel kuupäevadel: 14.11.2012, 22.04.2013, 17.05.2013, 13.10.2013, 14.10.2014, 14.03.2014, 15.03.2014. Seitse intervjuud Vormsi võtmeisikutega toimus Vormsil, intervjuueeritavatega kokkulepitud kohtades – tööl, kodus või seltsiruumides ning vastajale võimalikult sobival ajal. Kaks intervjuud Vormsi võtmeisikutega leidis aset Tartus: üks Tartu Ülikooli geograafia osakonna ruumides ning teine avalikus kohas (kohvikus). Kolmas oli Haapsalus, intervjuueeritava töökohas. Üheksa Noarootsi intervjuud toimus

Noarootsis ning enamjaolt intervjueritavate töökohas või kodus. Üks Noarootsi intervjuu toimus Haapsalus intervjueritava töökohas. Kõik peale ühe intervjuu salvestati ning enne salvestamist küsiti luba. Intervjuude pikkus varieerus poolest tunnist kuni kahe tunnini.

Kohtumised olid planeeritud individuaalintervjuudena, kuid ühel korral soovisid kolm intervjueritavat koos küsimustele vastata.

3.3 Andmetöötlus

Uurimustöö andmestiku kogumine algas meedia ja statistiliste andmete analüüsist, mille abil hiljem koostati intervjuu kava ja küsimustik (lisa 1). Tutvudes Vormsi ja Noarootsi ajaloolise ning tänapäevase taustaga, tekitati viis peamist teemat: identiteet, rannarootslased ja nende kultuur, suhted ja sotsiaalne kapital, institutsioonid ja juhtimine. Iga teema alla koondati küsimused, mis tekkisid vastavate teemade teaduskirjandust ja meediakajastust lugedes.

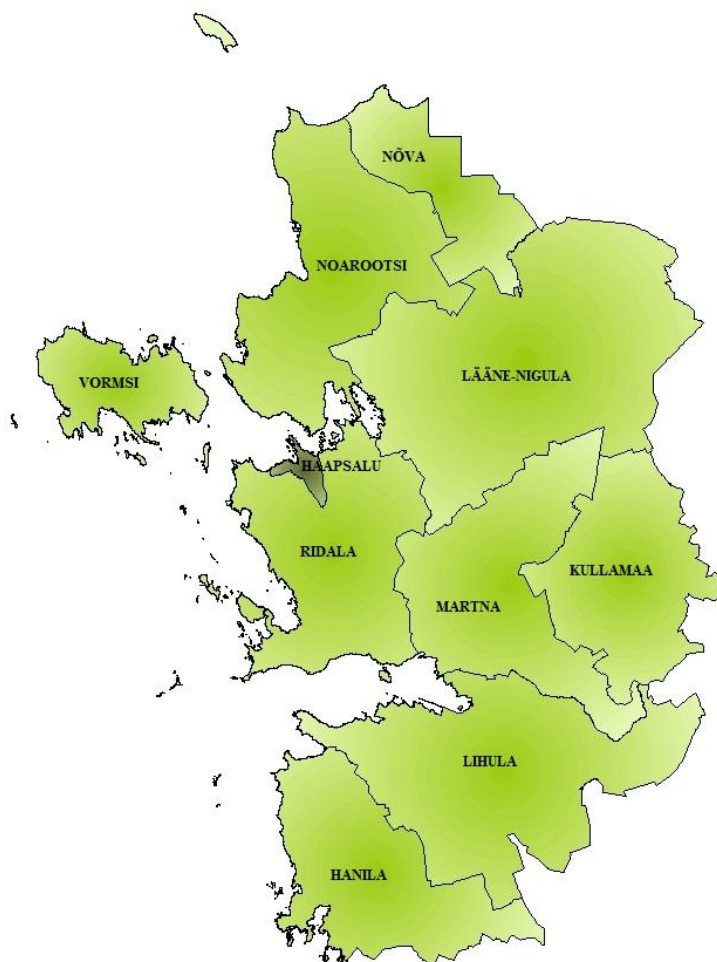
Hilisem andmetöötlus seisnes intervjuude kuulamises ja transkribeerimises. Intervjuude kuulamiseks kasutati Windows Media Playerit ja tekstid transkribeeriti Word failideks.

Intervjuus on transkribeeritud sõna-sõnalt, kuid tekstianalüüsi läbi ei viidud, kuna vestlused toimusid ekspertidega. Sõnasõnalise transkribeerimise mõte oli teemat ilmestavate tsitaatide kogumine, mis on esitatud uurimustöö tulemuste peatükis, ptk 4.

3.4 Uurimisalade kirjeldus ja ajalooline taust

3.4.1 Noarootsi valla kirjeldus

Noarootsi vald asub Eesti mandriosa loodeservas, Läänemaa põhjaosas (joonis 2), keskusega Noarootsi poolsaarel Pürksi külas, 37 kilomeetri kaugusel maakonna keskusest Haapsalust (talvel jäätee kasutamisel on Pürksist Haapsalusse 7 km) ja 110 km kaugusel pealinnast Tallinnast. Valla territoorium on 296 km². Vallal on ligikaudu 100 km rannajoont. Valla üldpindalast moodustab 98 % ehk 29127 ha mandriosa. Saarte pind on kokku 513 ha, millest suuremad on Osmussaar 481 ha, Mõisasaar/Hovsgrundet 15 ha, Umpasaar 8,7 ha ja Ulasrahu 6,8 ha (NVAK, 2012).

Joonis 2. Läänemaa omavalitsused.

Noarootsi kihelkond oli Eesti mandriosa kihelkondadest ainus, kus rootslastest elanikkond oli enamuses. 1934.a. elas kihelkonnas 4388 elanikku, neist rootslasi 2697 ehk 67%. Tänapäevane Noarootsi vald on moodustatud omaaegse kolme valla – Paslepa, Sutlepa ja Riguldi valla baasil. 1938. aastal ühendati Sutlepa ja Paslepa vald Noarootsi vallaks. 1945. aastal moodustati valdade asemele külanõukogud. Noarootsi valla territooriumile moodustati Pürksi ja Sutlepa külanõukogud, Riguldi valla territooriumile aga Tuksi ja Vanaküla külanõukogud, mille piire veel hilisemal ajal mitmeid kordi muudeti. 1945. aastal oli territooriumil kokku 35 küla. 1990.a. 27. detsembril Pürksi Küla RSN otsuse alusel nimetati Pürksi külanõukogu Noarootsi vallaks. 1991.a. 11. aprillil kinnitati Noarootsi valla statuut. 1995. aastal kinnitati Noarootsi valla vapp ning 1996. aastal lipp (NVK, 2014).

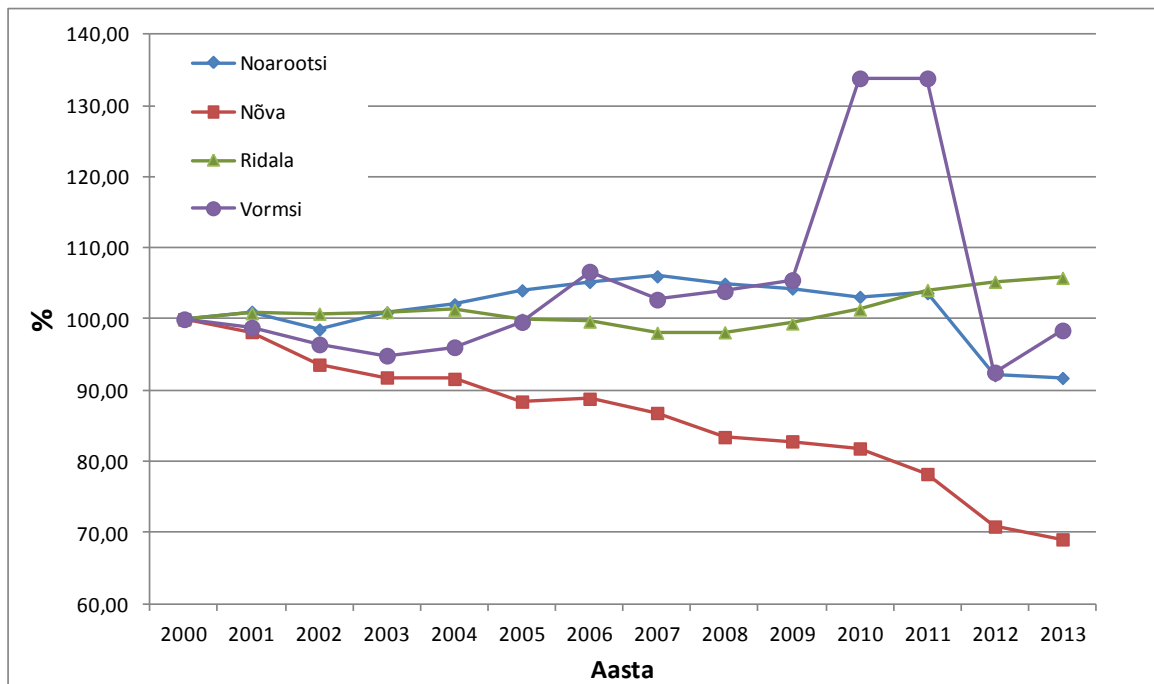
Noarootsi valla elanike arv 01.01.2014 seisuga on 849, olles rahva arvu poolest Läänemaal keskmisel positsioonil (tabel 2). Keskmise rahvastiku tihedus Noarootsi vallas on ~3 inimest

km²-l. Lisaks valla elanikele elab 9 kuud aastast vallas ligi 30 põhikooli õpilast ja ligi 150 gümnaasiumi õpilast mujalt Eestist ning kolme suvekuu jooksul hulgaliselt suvitajaid. 40,4% elanikkonnast elab Pürksi või Sutlepa külas (NVAK, 2012).

Tabel 2. Läänemaa maaomavalitsuste rahvaarv 01.01.2014 seisuga. Allikas: Rahvastikuregister.

Vald	Rahvaarv 01.01.2014 seisuga
Lääne-Nigula vald	4182
Ridala vald	3375
Lihula vald	2431
Hanila vald	1525
Kullamaa vald	1145
Noarootsi vald	849
Martna vald	839
Vormsi vald	417
Nõva vald	378

Joonisel 3 on näha, et Noarootsi valla elanike arv on 2004-2011 olnud stabiilne ja siis järsult langenud. Noarootsis on suur osakaal suveelanikel, kes nii mõnigi kord registreerivad end vallaelanikuks, et toetada valla arengut. Rahvastiku arvu langemine 2011. aastast võib olla seotud sellega, et 2012. aastal kehtestas Tallinn maamaksu vabastuse Tallinna linna elanikele. Tulenevalt pealinnas kehtestatud maamaksu vabastusest võis kujuneda olukord, kus suur osa suveelanikke registreeris ennast ümber Tallinna.

Joonis 3. Noarootsi ja Vormsi valla rahvastiku dünaamika aastatel 2000-2013 võrdluses naaberomavalitsustega, 2000=100%. Allikas: Statistikaamet, 2014.

Noarootsis on kõige enam tööealisi inimesi (78%), võrdne on väikelaste ja noorte (11%) ning eakate (11%) osakaal (Statistikaamet, 2014). Lähiaastatel tööturule sisenevate noorte ja tööturult vanaduse tõttu lahkuvate inimeste suhet näitav demograafiline tööturusurveindeks on aastast 2002 olnud pidevas languses (NVAK, 2012).

Noarootsi vallas on 01.01.2012 seisuga 23 ametlikku küla (joonis), millele on kinnitatud ka ametlikud rootsikeelsed kohanimed. Noarootsi valla eripäraks on see, et vallas on valitud küladele nii eesti- kui ka rootsipoolsed külavanemad. Külavanemad käivad koos korra aastas. Paremaks infovahetuseks on küladesse rajatud teabetahvleid. Arengukavad on koostatud järgmistele küladele: Riguldi küla (2004-2008), Elbiku küla (2004-2008), Pürksi küla (2009-2013), Sutlepa küla (2006-2010), Hosby küla (2006-2010), Suur-Nõmmküla küla (2008-2013), Hara küla (2011-2025), Dirhami küla (2013-2016), Tahu küla (2010-2013) (NVAK, 2012).

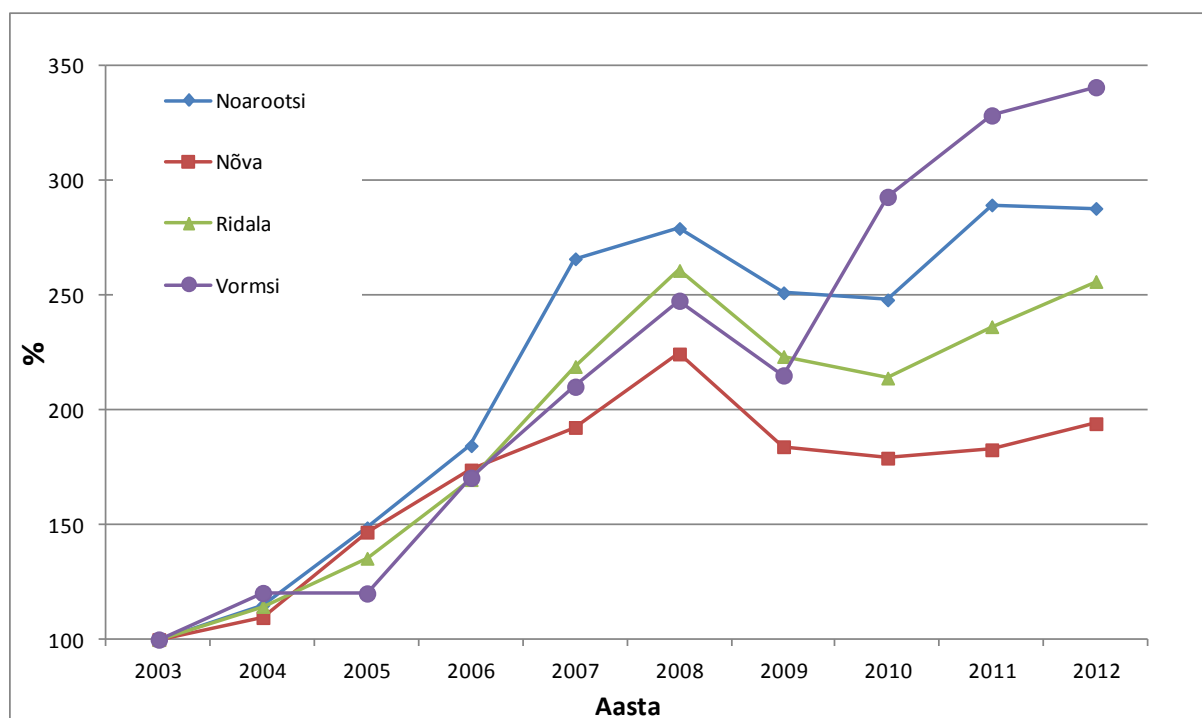

Joonis 4. Noarootsi külad.

Noarootsi vallavolikogus on 9 liiget. Volikogu juurde on moodustatud revisjonikomisjon, majanduskomisjon ning haridus- ja kultuurikomisjon. Volikogu käib koos kord kuus. Volikogu on üldjoontes apoliitiline. Erakondliku kuuluvuse järgi on volikogus ainult üks erakondlik fraktsioon. Enamus volikogus kuulub valimisliidule (NVAK, 2012). Perioodil 1990-2014 on Noarootsi valda juhtinud 4 vallavanemat: 1990-2009 Ülo Kalm, 2009-2011 Aivar Kroon, 2011-2013 Annika Kapp ja 2013-... Triin Lepp.

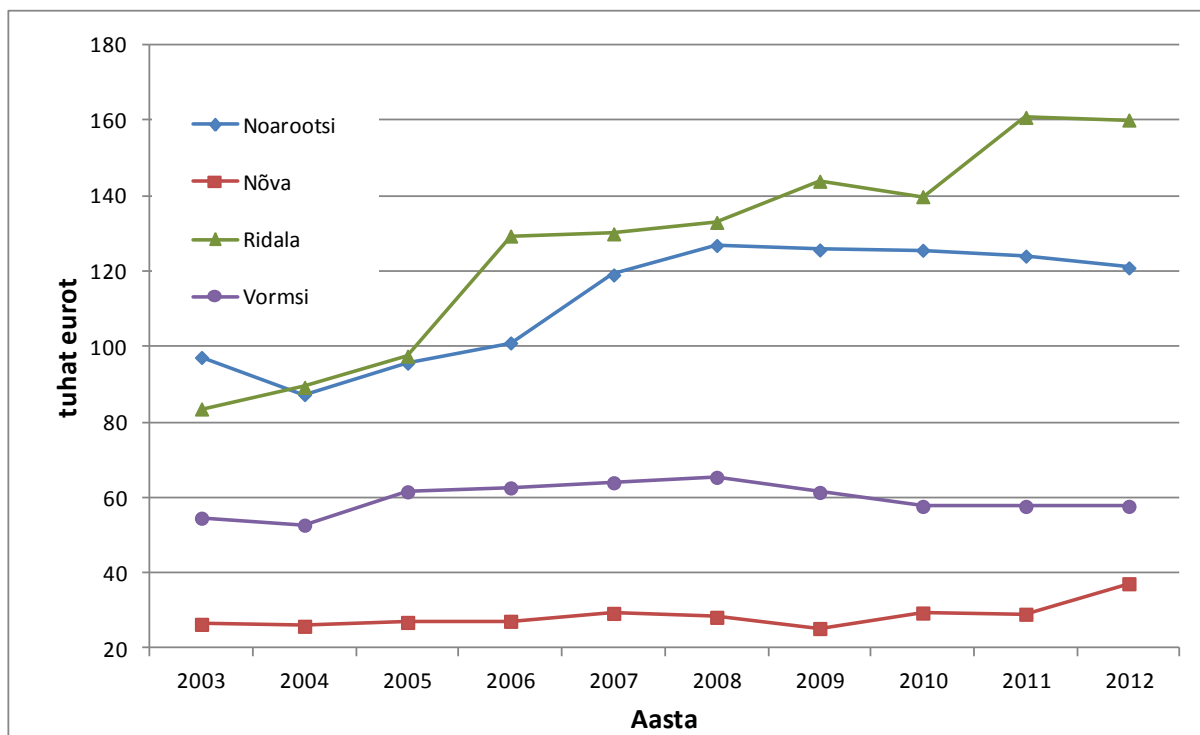
Valla suurimaks tuluallikaks on maksutulu ning sihtotstarbelised toetused investeringutele. Joonisel 5 on näha, et alates 2003. aastast on Noarootsi üksikisiku tulumaksu laekumine

kasvavas trendis. Väike langus oli 2008-2010, kuid see on seletatav samal perioodil aset leidnud majanduskriisiga. 2012. aastal on tulumaksu laekumine valla eelarvesse taas kasvanud (NVAK, 2012).

Joonis 5. Vormsi ja Noarootsi valla füüsilise isiku tulumaksu laekumise dünaamika aastatel 2000-2013, võrdluses naaberomavalitsustega, 2000=100%. Allikas: Statistikaamet, 2014

Noarootsis registreeritud maa on omandatud järgmiselt: tagastatud on 29,1%, erastatud 32,8%, munitsipaliseeritud 0,4% ja riigistatud 37,7% maast. Ligikaudu 30% maaomanikest elab väljaspool Eestit (põhiliselt Rootsis, aga ka Soomes, Ameerika Ühendriikides, Kanadas jm) (NVAK, 2012). Joonisel 6 on näha, et alates 2004. aastast on maamaks valla eelarvesse laekunud stabiilselt. Väiksem langus oli 2012. aastal, mis on seletatav Tallinna elanike vabastusega maamaksust.

Joonis 6. Noarootsi ja Vormsi ning nende naabervaldade maamaksu laekumine 2000-2013, tuhandetes eurodes. Allikas: Statistikaamet, 2014

Rootslastest maaomanikud on ühinenud Riguldi-Noarootsi Kodukandiühingusse, mis loodi 07.03.1992 a. Ühingu eesmärk on kaitsta ja tutvustada eesti-rootslaste kultuuripärandit Eestis ja Rootsis. Ühingu edendab kultuurilisi, kunsti-, muusika- ja kirjanduslikke huvisid nii Eestis kui Rootsis; on Rootsis elavate endiste Noarootsi kihelkonna elanike kontaktorganiks ning informatsiooni vahendajaks; püüab säilitada ja tutvustada Noarootsi vanu ehitus- ja käsitöötraditsioone nooremale generatsioonile; aitab korraldada reise Noarootsi. Seoses kultuuripärandi säilitamisega on Noarootsis taastatud mitu sümboolset ehitist: 2003.a ehitati Sutlepa pukktuulik, mis vastab ajaloolisele Noarootsi tuulikule, 2006.a taastati Rooslepa kalmistul asuv kabel, 2007.a toimus metsanduslike pärandkultuuri objektide inventeerimine, 2011.a ilmus trükis „Kohapärimusega seotud paigad Läänemaal“, kus on jäädvustatud osa Noarootsi valla looduslikest pühapaikadest ja 2012.a viidi lõpule Osmussaare kabelivare konserveerimine (NVAK, 2012)

Noarootsi vallal on kaks sõprusvalda: Åtvidabergi kommun Rootsi Kuningriigis (koostööleping 17.03.1990 a.) ja Kronoby kommun Soome Vabariigis (koostööleping 27.04.1990 a., uuendatud 15.09.2005). Koostöö sõprusvaldadega toimub hariduse, kultuuri,

spordi, omavalitsuse töö, ettevõtluse, keskkonnakaitse, planeerimise ja turismi valdkonnas. Alates 1995. aastast toimuvad iga-aastased sõprusvaldade mängud, korraldajaks järjekorras üks sõprusvaldadest (NVAK, 2012).

Noarootsi vallas oli 01.01.2012 seisuga registreeritud 2 aktsiaseltsi, 24 osaühingut ja 38 füüsilisest isikust ettevõtjat. Piirkonna suurimad tööandjad on Noarootsi Kool, Noarootsi Gümnaasium, Noarootsi Vallavalitsus, Swedest Motel Group AS (Roosta Puhkeküla), Tootsi Turvas AS, K&K Buildings OÜ, Österby OÜ, Mellson Grupp OÜ, Scoopman OÜ, Andwood OÜ. Enamik valla ettevõtteid on alla 10 töötajaga väikeettevõtted ning nende arv on tõusuteel. See näitab, et väikeettevõtluse arenguks on vallas perspektiivi ja vallaelanikud eelistavad olla ise ettevõtjad, mitte palgatöölised. Suuremad tootmisettevõtted on Tootsi Turvas AS (turba töötlemine), Andwood AS (puitdetailide tootmine), Mellson Grupp OÜ (sadamateenused Dirhamis), Entra OÜ (ehitustegevus), K&K Buildings OÜ (palkmajade ehitus), Scoopman OÜ (kaevetööde- ja veoteenused). Hooajaliselt tegelevad vallas roo- ja metsafirmad. Osa vallaelanikke pakuvad FIE-na ehitusteenust ja tegelevad rannakalapüügiga. Valla territooriumil tegutseb kaks kauplust - Pürksi külas Talupood ja Dirhami külas Dirhami kauplus (NVAK, 2012).

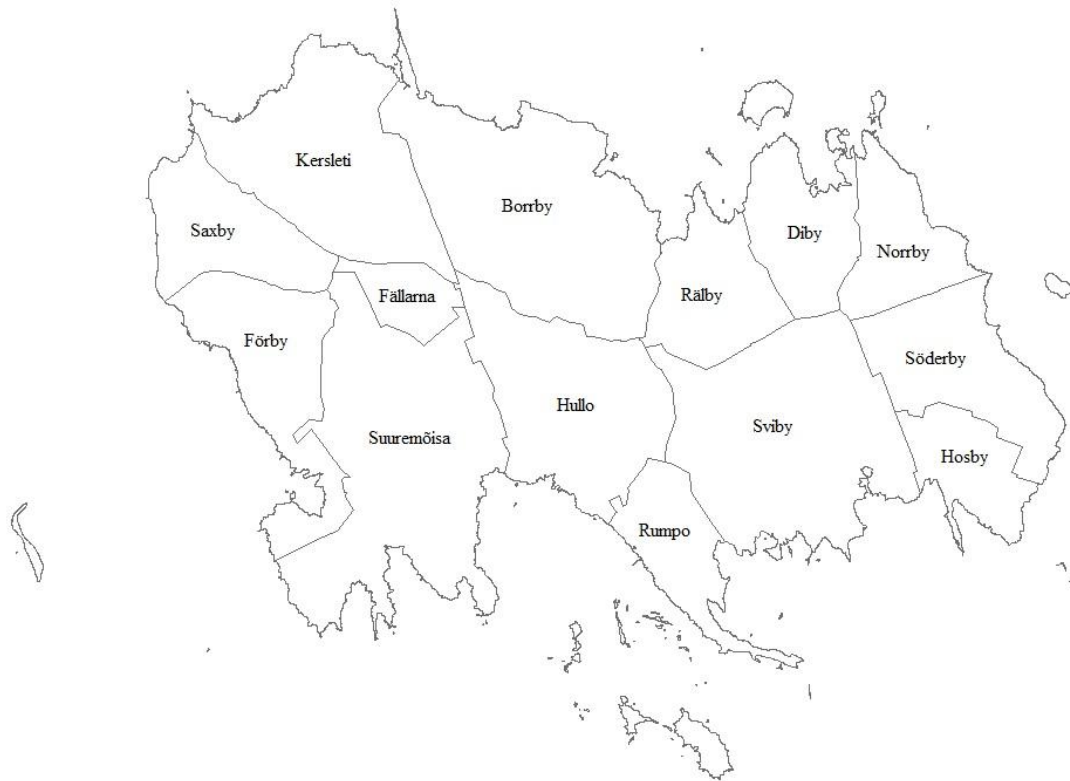
Toitlustusteenust pakuvad Noarootsi Kõrts Pürksi külas, Teeristi Kohvik Paslepa külas, Roosta Puhkeküla restoran, baar Elbiku külas ning suvehooajal Mõisa kohvituba Saare külas ja Dirhami sadama suvekohvik. Majutusteenust pakuvad Roosta Puhkeküla Elbiku külas, Saare Mõisa Kodumajutus Saare külas, Bergsby Pansionaat Tuksi külas, Tuksi Puhkemaja Elbiku külas, Teeristi Külalistemaja Paslepa külas, Noarootsi Puhkemaja Einbi külas ja Metskapteni Puhkemaja Spithami külas. Ehitamisel on Põõsaspea Puhkemaja Spithami külasse (NVAK, 2012).

2012. aasta alguse seisuga on vallas registreeritud 33 mittetulundusühingut. Vald on aidanud projektide kirjutamisel, samuti toetab projekte omaosalusega. Traditsiooniks on saanud valla külade spordipäev, kergejõustiku mitmevõistlus, Roosta Surfilaager (NVAK, 2012).

3.4.2 Vormsi valla kirjeldus

Vormsi vald paikneb Lääne-Eesti saarestikus, Lääne maakonna loodeosas (joonis 2). Saare pindala on 93 km², olles suuruselt neljas saar Eestis Saaremaa, Hiiumaa ja Muhu järel. Lääne maakonna maavaldadest on Vormsi vald väikseim. Saarel on 14 küla, millel on säilinud rootsipärased nimed (joonis 7). Keskasula Hullo küla kaugus maakonna keskusest Haapsalust on linnulennult 18 km. Vormsi valla territooriumil on keskmine rahvastiku tihedus 4,3

elanikku km², mis on väikesaarte võrdluses väiksem (Kihnu vallas 40,7 in/km², Ruhnu vallas 12,5 in/km²) (VVAK, 2011).

Joonis 7. Vormsi külad.

Ajalooliselt on Vormsi huvitav ja omapärane Eesti väikesaar, kuid erineb teistest saartest põliselanikkonna ja ühtse kultuurilise tausta puudumise tõttu. Kuni Teise maailmasõjani elasid Vormsi saarel rannarootslased, kellel oli oma keel, kultuur ja elulaad. 1934. aastal elas Vormsil 2393 rootslast ning 122 eestlast. Teise maailmasõja käigus vahetus saare elanikkond suures osas, kuna sõja käigus toimus rootslaste emigreerumine ja Vormsile asusid elama uued elanikud erinevatest Eestimaa paikadest. Uute elanike sissetulek saarele toimus ka 1960ndatel ja 1970ndatel aastatel. 1970. aastaks oli Vormsil 359 püsielanikku. Paraku aga eestirootsi traditsiooniline kultuur asendus uuega, mis võrrelduna varasemaga on märksa vähem kokkuhoidev (VVAK, 2011).

Vormsi vallas elab seisuga 01.01.2014 rahvastikuregistri andmetel 417 inimest (tabel 2). See arv ei anna siiski ülevaadet tegelikust püselanikkonnast, kuna Vormsi saar on populaarne suvituspiirkond ning saarele registreeritud elanike hulgas on märkimisväärne osa suvemajade omanikke, kes aastaringselt saarel ei ela (VVAK, 2011). Joonisel 3 on ära toodud Noarootsi, Nõva, Ridala ja Vormsi valla rahvastiku dünaamika ajavahemikul 2000-2013. Jooniselt on näha, et Vormsi rahvaarv on kolmeteistkümne aasta jooksul vahelduva eduga tõusnud ja langenud. Võrreldes teiste valdadega on Vormsi rahvaarv alates 2000. aastast kõige rohkem muutunud. Suurimad muutused on toimunud 2006. ja 2010. aastal, mis võib olla seotud valimistega, sest 2005. ja 2009. aastal toimusid kohaliku omavalitsuse volikogu valimised. 2010. aastal leidis Vormsi laiemas meedias kajastust „valimisturismi“ skandaaliga (ERR, 2014), kus kahtlustati, et valimistulemuste manipuleerimiseks on valimiste ajaks valda sisse kirjutatud suurem hulk inimesi, kes hiljem ennast sealt uuesti välja registreerisid. Kuna sissekirjutusi ei saa kuidagi reguleerida ja nõ „valimisturism“ on Eestis uus nähtus, siis valimistulemusi ei tühistatud. Seega võib eeldada, et Vormsi rahvaarvu muutused 2006. ja 2010. aastal võivad olla seotud valimistega, kui mõne erakonna või valimisliidu toetuseks kirjutati end valda sisse. Sissekirjutuste hoogustumine võib olla seotud ka praamipileti soodustusega, sest Vormsi praamil saavad soodsamalt sõita Vormsi elanikud. Kuna hinnavahe tavapiletiga on märgatav, siis eelistavad paljud suvitajad ka sellel põhjusel ennast valla-elanikeks registreerida.

Olenemata sellest, et Vormsi rahvastik registreeritute arvelt suureneb, on probleemiks asjaolu, et püselanikke saarele märkimisväärselt ei lisandu. Samuti ei suurene laste arv koolis ega looda olulisel määral uusi töökohti. Kogukonna jätkusuutlikkuse tagamiseks peab Vormsi vallas suurenema ennekõike laste ja noorte arv (VVAK, 2011).

2013. aastal oli 11% valla elanikkonnast tööeas nooremad, 79% tööealised ja 10% tööeas vanemad (Statistikaamet, 2014). Laste ja noorte osakaalu vähenemine näitab valla demograafilise arengu negatiivsete protsesside süvenemist. Positiivne on tööeas elanike (vanus 26-54) osakaalu märkimisväärne suurenemine, mis on tingitud ennekõike valla elanikuks registreerimisest, paraku loomulikku taastootmist Vormsil see ei kindlusta (VVAK, 2011).

Mandri ja Vormsi vahel korraldab parvlaeväihendust AS Kihnu Veeteed, ettevõttel on sõlmitud leping Lääne Maavalitsusega. Ülesõit reisiparvlaevaga „Reet“ kestab 45 min, praamile mahub 150 reisijat ja ca 20 sõiduautot. Praam sõidab Vormsile liinil Sviby-Rohuküla

2-3 korda päevas, seejuures suveperioodil tehakse vajadusel lisareise, talveperioodil on aga ühendus harvem ning liiklus sõltub ilmastikust (VVAK, 2011).

Vormsi vallas on domineerivateks tegevusaladeks turism (peamiselt majutusteenus), metsa ülestöötamine ja põllumajandus (põhiliselt loomapidamine). 2009. a. moodustasid Vormsi vallas ettevõtetest 63% osahingud, FIE-de osakaal oli 37%. FIE-de suur osakaal on tingitud tõenäoliselt sobivate töökohtade vähesusest, mistõttu inimesed on sunnitud töökohta leidmiseks selle ise looma. Vallavalitsuse ja tema hallatavate asutuste töökohad moodustavad 15% Vormsi vallas asuvatest töökohtadest, mis on märkimisväärne avaliku sektori osa. Elavama ja konkurentsivõimelisema ettevõtluskeskkonna loomiseks võttis Vormsi vallavolikogu märtsis 2010 vastu uuendatud määruse ettevõtlustoetuste maksmiseks. Vallavalitsuse poolt toetatakse stardi- ja arendusprojekte kolmes eraldi tegevusvaldkonnas ning kehtestatud on vastavad toetusliigid: tootmistoetus, majutuskohtade loomise toetus ja laiapõhjaline ettevõtlustoetus (VVAK, 2011).

Vormsi vallavolikogu on 9liikmeline, volikogu juures töötab 5 komisjoni. Perioodil 1991-2014 on Vormsi vallal olnud 12 erinevat vallavanemat: Rudolf Kägu 1991-1993, Ene Sarapuu 1993-1996, 1996-1998 Teet Vainola, 1998-1999 Andres Koch, 1999-2002 Ants Varblane, 2002-2007 Meelis Mägi, 2007-2008 Ene Sarapuu, 2008-2009 Daina Jüristo, 2009-2009 Uku Kuut, 2010-2011 Urmas Pau, 2011-2013 Meeme Veisson, 2013 Tanel Viks (VVKL, 2014). Vallal on kaks hallatavat asutust: Vormsi Lasteaed-Põhikool ja Vormsi Raamatukogu. Vormsil avati lasteaed esmakordselt 1971. aastal. 2005. aastal moodustati Vormsi Lasteaed-Põhikool. 2010/2011 õppeaastal oli lasteaia nimekirjas 10 last. Põhikoolis õppis 2010/2011 õppeaastal 19 õpilast, õppetöö toimub liitklassides (VVAK, 2011).

Vormsi vald on Läänemaa Omavalitsuste Liidu, MTÜ Läänemaa Turism, MTÜ Kodukant Läänemaa ja MTÜ Läänemaa Rannakalanduse Seltsi liige. Vormsi vald on aktiivne projektitaotluste esitaja. Toetusi on saanud hajaasustuse veeprogrammist, regionaalsete investeeringute programmist, LEADER programmist, hasartmängumaksust, regionaalprogrammide investeeeringuteks ja SA Keskkonnainvesteeringute Keskuse programmide (VVAK, 2011).

Vormsi valla eelarve tulude peamised allikad on füüsilise isiku tulumaks, eraldised toetusfondist – peamiselt eraldis hariduskuludeks – ja maamaks (VVAK, 2011). Joonisel 5 on näha, et Vormsi valla füüsilise isiku tulumaksu laekumine on alates 2003. aastast tõusnud ning alates 2010. aastast on see naabervaldadega võrreldes kõrgeim. Tulumaksu laekumise

suurenemine alates 2010. aastast võib olla seotud ka rahvastiku arvu tõusuga, vt joonis 3 ning elanike sissetulekute suurenemisega.

Joonisel 6 on näha, et Vormsi valla maamaksu laekumine on võrreldes naabervaldadega olnud alates 2003. aastast tagasihoidlikum ning alates 2010. aastast on see langenud, olles seotud 2010. aasta märtsis välja antud Vormsi vallavolikogu määrusega. Määruse kohaselt on Vormsi valla maaomanikel võimalik taotleda maahooldustoetust, et soodustada Vormsi valla ettevõtetel ja püsielanikel sihipärast maade kasutamist, parandada metsade majandamist ja heakorra olukorda Vormsi vallas (VVAK, 2011). Praegu on selleks määraks 50% aastase maamaksu summast ja taotluse saavad esitada kõik Vormsi valla elanike registrisse kantud maaomanikud, olenemata kinnistu suuruselt, kuid eelduseks on kinnistu korrasolek, maa heaperemehelik ja sihipärane kasutamine.

Kuigi Vormsi püüab motiveerida maakasutust, siis on üheks suureks probleemiks asjaolu, et saarel elav püsielanikkond on kujunenud II maailmasõja järgsetel ja hilisematel aastatel sisserändajate baasil. Samal ajal oluline osa saare maafondist kuulub maade tagastamise tulemusena endiseaegsete omanike järglastele - Rootsi riigi kodanikele, kes elavad väljaspool Eestit ja ei plaani alaliselt Vormsile elama tulla. EMTA andmetel on Vormsi vallas 630 maaomanikku. Hinnanguliselt 80% nendest on Rootsi kodanikud, kellele kuulub üle kolmandiku maadest ja oluline osa nendest on kasutusest väljas. Maa sihtotstarbelise kasutamise eelduseks on pikaajalised lepingud Rootsi kodanikest maaomanike ja kohalike vahel (VVAK, 2011).

Vormsi asustus on seotud eestirootsi kultuuripärandiga. Vaimse kultuuri osas on eestirootslased jätnud omanäolise jälje, rikkaliku folkloori ja kombestiku. Vormsis on folkloorirühm, kes esitab vanu eestirootsi laule ja tantse. Traditsiooniks on kujunenud omaalgatuse korras alguse saanud Vormsi kultuuripäeva läbiviimine igal aastal märtsikuus. Saarel tegutseb Vormsi jahiselts, Vormsi käsitöö selts, rahvatantsurühm, Saxby küla ühing, Kärsläti Küla Selts, Rälby külaselts, Vormsi Kodukandi Ühing (rootsikeelne), Eesti Väike-saarte Noorte Ühendus (EVNÜ), jt. Et arendada ühistegevust ja kodanikualgatusi, toetab vallavalitsus valla eelarvest saarel toimuvaid kultuuri-, haridus-, laste- ja noorte- ning spordiürituste läbiviimist ja eakate üritusi. 2010. aasta juulis andis Vormsi vallavalitsus ehitusloa vallale kuuluva endisaegse vallamaja rekonstrueerimiseks Hullo multifunktsionaalseks külakeskuseks. Sviby külas asub Vormsi Talumuuseum, mille

rajamiseks on kasutatud kogutud annetusi, Rootsis elavate eestirootslaste toetusi ning Rootsi Kuningakoja toetusi (VVAK, 2011).

Püsiasiustusega väikesaarte seadus on andnud Vormsi vallavolikogule võimaluse saarele oluliste küsimuste arutamiseks kokku kutsuda üldkogu, millel küsitakse saarerahva arvamust. 2010. aastal viidi läbi esimene üldkogu, millest võttis osa 169 hääleõiguslikku vormsilast. Peaküsimuseks oli tuuleparkide teema. Hääletusel ei toetanud 155 inimest Vormsile tuulepargi rajamist.

3.5 Rannarootslased

3.5.1 Rannarootslased enne 20. sajandit

Rannarootslased (harvem: eestirootslased, rootsi keeles estlandssvenskars, ka saarerahvas ehk aibofolket) on Eestis elanud rahvusvähemus alates keskajast, 13.-14. sajandist kuni 1944. aastani (Arjakas, 2011), mis kujunes Eestisse asunud rootslaste assimileerumisel eestlastega (EE, 2014). Eestirootslasi iseloomustas nende keel, mida nad kõnelesid, ehk eesti murdega rootsi keel (Arjakas, 2011). 1920ndatel ja 1930ndatel aastatel koostati Rootsi Akadeemia sõnaraamatut ning sealt puuduvad väljendid nagu „eestirootslased“ ja „eestirootslus“ ning „rannaelanikud“, seega võib eeldada, et need inimesed hakkasid alles pärast Teist maailmasõda, Rootsis eksiilis olles, tõsiselt ja igapäevaselt end „eestirootslasteks“ kutsuma (Jansson, 2004). Vähemal määral tarvitatakse sõna „rannarootslased“ ka tänapäeval Eestis ja Rootsis elavate rannarootslaste järeltulijate kohta (Arjakas, 2011), kes tänapäeval ei räägi enam eestirootslastele omapärast keelt ja kelle igapäevaelu osaks ei ole eestirootslastele omased traditsioonilised eluviisid.

Traditsioonilised rannarootslaste asustuslad (rannarootslaste kõnepruugis Aiboland) paiknesid 20. sajandi algul peamiselt Lääne-Eesti rannikualadel ja saartel. Ainult rootsikeelsed olid Ruhnu, Vormsi ja Osmussaar ning Läänemaal Noarootsi poolsaar. Vähemal määral elasid rannarootslased veel Harjumaal Paldiski poolsaarel ning Pakri saartel, Hiiumaa põhjaosas, Haapsalu ümbruses, Põhja-Eesti rannikualadel, Naissaarel jm (Arjakas, 2011). Eestirootslased elasid tavaliselt kobarkülades, mis on iseloomulikud kogu Lääne- ja Loode-Eestile. Talud asusid suurte lehtpuude varjus ja eemalt jäi mulje pigem metsatukast kui külast. Põllumajanduses kasutati varasematel aegadel Ida-Rootsist pärit kaheväljasüsteemi (Hoppe, 2003).

Rannarootslased tulid Eesti aladele püsivalt elama 13. sajandi algul eeskätt sõjakäikudega ning hiljem tuldi lihtsalt inimtühjadele või väheasustatud aladele (väikesaared) (Arjakas, 2011). Rannarootslased olid eesti talupoegadega võrreldes privileeeritud õiguslikus olukorras (maksid maahärrale makse, olid aga vabad pärisorjusest, võisid vabalt oma asustuslalal ringi liikuda). Privileeeritus oli tingitud Rootsi õigusest, nn ius suecicum, mis rakendus õigusdeklaratsiooni alusel automaatselt ka Rootsist väljarändajatele. Paljudel oli kaasas nn vabaduskirjad, mida pärandati põlvest põlve (Arjakas, 2011). Aadlimõisad, mida 17. sajandil hakati talumaadele rajama, sundisid rootslasi paljudel kordadel oma talust ja maadelt lahkuma. Rootsi kuningas nähti oma kõrgeimat esindajat kuni 1880-ndate aastate venestamiseni. Rahvaarvu suurenemine ja 19. sajandi alguses sisse viidud raske vene sõjaväeteenistus põhjustasid paljude põgenemise Rootsi (enne 1809. a ka Soome) (Arjakas, 2011).

3.5.2 Rannarootslased 20. sajandi algusest kuni 1944. aastani

20. sajandi algul venestamine nõrgenes ning tekkis eestirootslaste rahvuslik liikumine, mille käigus rajati rootsikeelseid koole ning korraldati eestirootslaste haridus- ja kultuuritegevust. Eesti Vabariigi esimene põhiseadus andis rahvusvähemustele tõhusad tagatised. 1919.a oli eestirootslastel Ajutises Valitsuses oma rahvusminister (Hans Pöhl) ning 1919-40 haridusministeeriumi juures oma rahvusekretär (Nikolaus Blees). 1918 hakati välja andma rootsikeelset ajalehte „Kustbon“ ehk „Randlane“ ning 1919 asutati oma poliitiline organisatsioon „Svenska Folkförbundet“. 1925. aastal jõustunud kultuurautonoomia seaduse võimalusi eestirootslased majanduslikel kaalutlustel ei kasutanud, vaid piirdusid põhiseaduslike õigustega (omakeelne kool ja kohalik omavalitsus). 1920 asutati Pürksi Põllutöökool ja Rahvaülikool ning 1931 loodi Haapsalus rootsikeelne eragümnaasium. 1930-ndate aastate poliitilised muutused tõid kaasa eestirootslaste tugeva eestistamise (EE, 2014).

1922. aasta rahvaloenduse andmeil elas Eesti alal 958 351 inimest, neist eestlasi 90,6%, sakslasi 3,5%, venelasi 8,2%, rootslasi 0,7% ehk 7859 inimest. 1934. aasta rahvaloenduse järgi elas Eesti Vabariigis 1 126 000 inimest, neist eestlasi 88,1%, sakslasi 1,5%, venelasi 8,8%, rootslasi 0,7% ehk 7641 (Arjakas, 2011).

1939. aastal Eesti Vabariigi ja NSV Liidu vahel sõlmitud baasidelepingu järgselt läksid põlised eestirootslaste asualad Osmussaar, Pakri saared ning Naissaar NSV Liidu sõjaväebaaside alla (EE, 2014). Seoses vägede tulekuga sunniti üle 500 rootslase 1940. aasta kevad-suvel lahkuma Paldiskist, Pakri saartelt, Osmussaarelt, Naissaarelt (EE, 2014) ja siirduma teistele Rootsi asualadele (Arjakas, 2011). Lahkumisel said rootslased Eesti

valitsuselt toetust ja kompensatsioone (Arjakas, 2011). 1940. a sügisel taotlesid väljarändamisluba ligi 8000 eestirootslast (Hoppe, 2003). Rahuldati vaid 110 pakrilase taotlus. 1941. okupeerisid Saksa väed Eesti ning uuesti üritati luba saada lahkumiseks, mida aga ei antud (Arjakas, 2011).

1941. a kevadel alustati ulatuslike küüditamistega. Neist ei jäänud puutumata ka eestirootslaste asundused, sest vangistati nii kooliõpetajaid kui ka teisi eestirootslastest juhte (Hoppe, 2003). 22. juunil 1941 algas II maailmasõda ning Punaarmee viis Eestis läbi mobilisatsiooni, mille käigus viidi üle 300 eestirootslase idarindele. Vaid kolmandik neist jäi ellu (Hoppe, 2003).

1943-44 evakueerisid saksa okupatsioonivõimud (operatsioon „Kleiner Granzverkehr“) 4097 eestirootslast kahe laeva üheksa reisiga (Arjakas, 2011) Rootsi. 2800 (neist 1/3 Saksa sõjaväe eest kõrvalhoidjad) põgenes kalapaatidel ise. Eestisse jäänutest (umbes 1300) tabasid paljusid 1940.-50. aastail stalinistlikud repressioonid (EE, 2014).

Esimest korda mitmete sajandite vältel ei kõlanud 1944. aasta sügisel Eesti vanadel rootslaste aladel rootsi keel. Taludesse olid elama asunud idast tulnud põgenikud, Venemaa-eestlased, kes olid Eestist lahkunud 19. sajandi keskpaigas (Tammaru jt, 2010) ja ingerlased, kes olid jälitanud sakslasi pärast Leningradi blokaadi murdmist (Hoppe, 2003).

3.5.3 Eestirootslus Nõukogude Liidus ja Rootsis

Nõukogude Eestis elas 1000-2000 eestirootslast. Sõja lõppedes tulid mõned küüditatud ja mobiliseeritud kodukohta tagasi. Kuid neid oli liiga vähe ja nad olid liiga hajutatud, et säilitada oma eestirootsi identiteeti, kui, siis vaid üksikjuhtudel. Paljud abiellusid teisest rahvusest inimesega ja pärast sõda sündinud sugupõlve puhul oli rootsi keel emakeeleks üliharva. Olla rootslane Nõukogude Liidus oli ohtlik, pealegi polnud ainsatki rootsikeelset kooli, kuhu oma lapsi õppima saata. Rootslaste piirkonnad muutusid isoleerituks, elanikke saadeti saartelt välja ning kõikjale endistele eestirootslaste aladele rajati sõjaväebaasid ja piirivalvekordonid – eestirootslaste endistest asualadest sai Nõukogude Liidu piiritsoon. Kogu nõukogude perioodi jooksul oli nende alade külastamine nõukogude kodanike jaoks raskendatud, välismaalaste – näiteks rootslaste - puhul ei tulnud külaskäigud enne 1988. aastat kõne allagi (Hoppe, 2003).

Eestirootslaste eneseteadvuse kasv algas 1980-ndate aastate teisel poolel. 1980-ndate aastate lõpul avanes Rootsi elama asunud eestirootslastel ja nende järeltulijail viimaks võimalus

taastada kontakt oma kodukoha ja Eestisse jäänud sugulastega. Selle tulemusel on eestirootslus saanud uut tuult tiibadesse. Veebruaris 1988 asutati Eestirootslaste Kultuuri Selts (Samfunder Estlandssvensk Kultur), et ühendada Eestis elavad rootslased ning eesti-rootsi kultuurist huvitatud. Seltsi eestvedamisel toimus 1988. aastal Noarootsis esimene kodukandipäev ja alustati rootsi keele taasõpetamist nooremale generatsioonile (Arjakas, 2011).

1990. aastal avati Noarootsi poolsaarel Pürksis kohalikul initsiatiivil „skandinaavia suunitlusega“ ja rootsi keele süvaõppega Noarootsi internaat-gümnaasium. Noarootsi Gümnaasium on mänginud olulist rolli Rootsi-alaste teadmiste kasvus üldse, kuid alahinnata ei saa ka gümnaasiumi tähtsust eestirootsluse jaoks. 1992. alustas tegevust Rannarootsi Muuseum (Aibolands Museum). 1993. aastal taasasutati Paslepa Rahvaülikooli nime all endine Pürksi Põllutöö- ja Rahvaülikool (alates 2001. aastast Rootsi Rahvaülikool Eestis) (Hoppe, 2003).

3.5.4 Eestirootslased taasiseseisvunud Eestis

Pärast Eesti taasiseseisvumist tekkis eestirootslastel võimalus tagasi saada oma kunagine kinnisvara. Paljud pered esitasid sooviavalduse oma talude tagasisaamiseks ning Rootsis toimus ulatuslik koandumine kodukoha-seltsidesse. Kuna osa eestirootslasi on Rootsis sedavõrd assimileerunud ja kaotanud huvi oma vana kodukoha vastu, siis läks osa eestirootslaste talumaadest oksjonitel enampakkumisele, sest ennesõjaaegsed omanikud eelistasid neile makstavat kompensatsiooni. Kuna endiste eestirootslaste külad asuvad kaunitel rannikualadel ja suurtele linnadele küllaltki lähedal, siis nõudlus mereäärsete suvilakruntide järele on suur ja hinnad tõusevad kiiresti (Hoppe, 2003).

Siin-seal on aga eestirootslased eelistanud kodukohta tagasi tulla ja ehitanud oma esiisade maa peale uue eluaseme. Vanad talud pole reeglina säilinud või elavad neis siis uued omanikud, kellel on taludele valdusõigus. Uued majad, mida ehitatakse, on mõeldud ennekõike suvilateks (Hoppe, 2003).

Hoolimata sellest, et paljudesse kohtadesse ehitatakse suvemajasid ja noored eestirootslased on avastanud oma rootsi juured, on eestirootslus vanades eestirootsi küldes hääbumas. Veel on võimalik ajada juttu sünnipäraste eestirootslastega, kuid neid jääb üha vähemaks. Eestis elab kokku kõige rohkem mõnikümmend eestirootslast, kes on mingil määral säilitanud oma murde. Küsimusele, kas tulevikus on rootsluse säilimine Eestis võimalik, pole kerge vastata. Ühest küljest võib võtta tõelise rootslusena keelt – algset dialekti, kuid teisalt on ka ainult

riigirootsi keelt rääkivad eestirootslased vaieldamatult ikkagi rootslased. Teisalt võiks tekkida uus rootslus pinnalt, millele on loonud aluse ühine kultuuripärand ning huvi oma juurte ja isaisade kodukoha vastu. Kuid siis oleks ilmselt tegemist juba „kultuuriga riigirootsi keeles“, mida räägivad noored nii Rootsis kui ka Eestis (Hoppe, 2003).

4. TULEMUSED

4.1 Meedia-analüüs

Meedia-analüüsi läbi viies oli otsitavateks märksõnadeks võetud „Noarootsi“ ja „Vormsi“ ning leitud artiklite seast selekteeriti eraldi veel välja need teemad, mis puudutasid eestirootslasi ja valla juhtimist. Üleüldises plaanis võib öelda, et kõigis kolmes ajalehes oli ülekaalukalt neid artikleid, mis puudutasid jääteed, kas siis Vormsi või Noarootsi oma.

Maakonnalehes „Lääne Elu“ oli perioodil 2000-2013 Noarootsi teemasid kajastatud 1156 korral, millest keskse teemana käsitleti eestirootslasi 34 korral ja valla juhtimist 10 korral. Vormsit kajastati 973 korral, millest keskse teemana eestirootslasi ja nende kultuuri 39 korral ning valla juhtimist 27 korral. „Eesti Päevalehes“ kajastati perioodil 1999-2013 Noarootsi teemasid 266 korral, millest keskse teemana eestirootslasi või nende kultuuri 17 korral ja mitte ühelgi korral valla juhtimist. Vormsit käsitleti sama perioodi jooksul 381 korral, millest keskse teemana eestirootslasi 10 korral ja valla juhtimist 8 korral. Noarootsi puhul kajastati ka 11 korral Noarootsi Gümnaasiumi. Vormsi puhul hakkasid neljal korral silma maareformi kajastavad uudised.

„Maalehes“ kajastati perioodil 1999-2013 Noarootsi teemasid 160 korral, millest keskse teemana eestirootslasi 6 korral ning valla juhtimist 1 korral. Vormsit kajastati 201 korral, millest keskse teemana eestirootslasi 9 korral ja valla juhtimist 9 korral. Noarootsi Gümnaasiumi kohta leidis 7 artiklit.

Meedia kajastustega tutvudes võib öelda, et Noarootsis on läbi aegade püütud tähtsustada eestirootslasi ning nende kultuuri. Ilmekateks näideteks on Rooslepa kabeli taastamine ning Noarootsi-Riguldi Kodukandiühing. Noarootsi kuvandi jaoks on tähtsal kohal Noarootsi Gümnaasium, mida hinnatakse kõrgelt üle Eesti, ning arvukad uudised sealsetest headest õpitulemustest kinnitavad seda samuti.

Vormsi puhul kajastati kõige rohkem valla juhtimist ning vallavanemate vahetumist ja eestirootslastega seondult Olavipäeva pidustusi. Vormsi saare suursündmus – Olavipäev - on igal aastal kajastust saanud nii maakonnalehes kui ka üleriigilistes ajalehtedes. Huvitava asjaoluna võiks märkida ka seda, et üleriigilistes ajalehtedes oli mitmel korral räägitud ka Vormsi maareformist ja sellega kaasnevatest probleemidest.

4.2 Indentiteet

Vormsi ja Noarootsi on endised rannarootslaste asualad, kust 1944. aastaks lahkus üks rahvakild, kellel oli oma kultuur, keel ja traditsioonid, mis moodustasid sellele piirkonnale omase identiteedi. Pärast rannarootslaste lahkumist tulid Noarootsi ja Vormsi aladele uued inimesed, kellel puudusid omavahelised sidemed ning kogukonna ühtsus. Katkenud kohakultuuri uurimiseks võeti aluseks identiteet ning selle muutus ajas. Identiteedi abil on võimalik hinnata ka piirkonna arengut, kui see puudub, on kogukonnal raske koostööd teha.

4.2.1 Identiteet Noarootsi vallas

Täna on Noarootsi üks vald, kuid vallasiseselt on siiski võimalik määratleda erinevaid piirkondasid, mis hoiavad rohkem omaette: Riguldi, Paslepa, Sutlepa ja Pürksi. Põhjuseks, miks piirkonnad eristuvad, toodi asjaolu, et kuna need on juba ajalooliselt olnud eraldi vallad ja hiljem külanõukogud, siis sellest on ka jäänud harjumus käia läbi just oma piirkonna inimestega. Teiseks põhjuseks nimetati Noarootsi geograafilist eripära. Pürksi ja Paslepa puhul toodi välja poolsaare efekt, Sutlepal mandrilisus ning Riguldi kui põhjapoolne kauge kant.

„Mis võib ka mingil määral võrdusmärgi tõmmata selle valdade liitumisel. See mingisugune oma territoorium jääb. Et, kõik sõltub ju ka, et palju seda võõrast rahvast sisse tuleb. See võõras rahvas ei tea ju, et see Sutlepa on omaette piirkond ja sulandub just sinna piirkonda, kus ta oma selle pesakese rajab“. **Noarootsi ettevõtja, 1**

„Ega ka poolsaare inimene ei tea palju seda, mis toimub Riguldi pool või seal Dirhami pool. Et mingisugused kandidid ikkagi on ja ilmselt hoitakse ikkagi kokku, suheldakse rohkem lähiumbrusega.“ **Noarootsi ametnik, 1**

„On siis Põhja-Noarootsi, siis saare pealne Noarootsi ja siis on Sutlepa kant, Noarootsi. Ja kui nüüd vanemate inimestega rääkida, siis näiteks Põhja-Noarootsis, Dirhami kandis, siis nemad ütlevad küll, et nemad ei ole Noarootsi, vaid nemad on Dirhami. Et Noarootsi on see, mis seal saare peal on. Et siuke klikistumine ikka on. Et suheldakse paremini juba omavahel. Ma ei tea, kuidas uutega on, aga meil on siin päris suuri raskusi, et omavahel tunda seda üksteise tunnet.“ **Noarootsi seltsi eestvedaja, 1**

Identiteedi määratlemiseks küsiti intervjueeritavatelt, kas peetakse ennast noarootslaseks või mitte ning mis selleks tegema peab, et noarootslaseks saada. Kõik intervjueeritavad leidsid, et nad on noarootslased. Kuid küsimusele, mis selleks tegema peab, vastasid kõik peale ühe, et lihtsalt olema. Üks isik arvas, et selleks peab olema sündinud Noarootsis, et saada noarootslaseks, kuigi hoolimata sellest, et ta on hiljem tulnud, määratles ta ennast noarootslasena.

„Ma ei tea, ma eeldaksin, et siis ma peaksin olema siin sündinud, vist. Aga jah, ei ikka, muidugi.“ **Noarootsi ettevõtja, 2**

„Ma ei tea, minu jaoks tegelikult Noarootsi on Noarootsi poolsaar. Ma ei ole ennast kunagi noarootslaseks pidanud. Ma ei tea, mina olen Riguldist. Aga noh kuna ma ikka pean, et kui Noarootsi vallast on jutt või midagi, siis ma ikka pean ütlema, et ma olen Noarootsist, kuna vald on see.“ **Noarootsi ettevõtja, 1**

Põhjus, miks arvatakse, et kui hiljem tulla, ei saa ennast noarootslaseks pidada, võib peituda selles, et pikaajalisemad elanikud on uute suhtes umbusklikud ning uusi ei taheta väga omaks võtta.

„Ega see ei ole üldse nagu keeruline, aga väga paljud on siin ka vanemad inimesed. Ega nemad, ega nad külasti väga palju ei suhtle, nad on kuidagi jäänud niimoodi omaette. Ikka teretame ja ajame paar sõna juttu, aga niimoodi, et. Me algul ka üritasime õudsalt kõiki nagu külla kutsuda ja teeme midagi ühiselt, aga kui inimene ei taha, siis peagi.“ **Noarootsi seltsi eestvedaja, 2**

„Oleneb. Kuidas ma nüüd ütlen. Oleneb inimestest, elanike grupist. On neid, kes on omaks võtnud ja on ka neid, kes ei ole omaks võtnud ja nii palju kui on öeldud kohalike poolt, siis Noarootsis, siin on kohalikke, kes ei võta nagu uusi väga omaks. Ega ma pole siin nagu ainuke uus. Siin on nagu kaks kogukonda, nõ vanad ja uued.“ **Noarootsi endine vallavanem, 1**

Küsimusele, milline on Noarootsi identiteet ja kes on selle kandjad, ei osatud vastata. Ollakse veendunud, et identiteedi kandjad on need inimesed, kes Noarootsis elavad, aga milline on valla identiteet, vastati erinevalt. Need, kes on piirkonnas kauem elanud ja näinud eestirootslaste koju naasmist, need arvasid, et Noarootsi üks oluline identiteedi osa on hääbunud rannarootsi kultuur. Olenemata sellest, et rannarootslaste kultuuri ja identiteeti ei ole kohe märgata, kui valda sisse sõita, nii nagu seda on Kihnus või Setumaal, siis selle baasilt on võimalik Noarootsit erilisemaks muuta.

„Ja siis kui ma siia kohale jõudsin, siis ma ausalt öeldes pettusin, sest tegelikult seda ajalugu ei ole näha. Et noh, võibolla see on see koht, mis on natukene halvasti. Et kui me võrdleme, võtame siia kõrvale setud, siis setu kultuurist teab pool maailma, rannarootsi kultuurist, eestirootsi kultuurist me teame, et midagi siin on, aga reaalselt me ei näe seda.“ **Noarootsi endine vallavanem, 1**

„No ma arvan, et kandjateks on siiski inimesed, aga me oleme kuidagi väga ära läinud siukeseks suvituspiirkonnaks. Et püsielanikke on küldes väga vähe, aga suvitajaid on nagu palju selle kõrvale. Et see on suvituspiirkonnaks kuidagi ära läinud, et kas see on selle tõttu, et ta vene ajal oli nii suletud ala või ei lastud inimesi. Et see nagu tekitab sellist tunnet, et oh nii lahe on tulla siia. Aga jah, kuidagi suvituspiirkonnana tundub.“ **Noarootsi seltsi eestvedaja, 1**

Hilisemad tulijad tähtsustasid identiteedi juures rohkem loodust ning vähem rannarootslust.

„Tegelikult, kui faktidele näkku vaadata, siis need, kes on siia sisse tulnud, need teavad, et mingi rannarootsi värk on olnud. Need üritavad sellest nagu natukene rääkida, samas ei ole neil sellega mingit sidet ja nad ei tea täpselt, mis asi ta on. See sama 50 aastat seal vahel on lõiganud selle järjepidevuse ära.“ **Noarootsi endine vallavanem, 1**

Noarootslased leiavad, et „rannarootsi“ ja „Noarootsi“ ei ole sünonüümid, sest rannarootslaste kultuur oli ka mujal kui ainult Noarootsis ning ebaõiglane oleks kogu au endale võtta.

Piirkonna ajalooa tutvudes ning identiteeti käsitledes selgus, et see on aja jooksul muutunud ning elanud üle mitu etappi, mille on esile kutsunud ajaloo keerdkäigud. Pärast rootslaste lahkumist jäi piirkond tühjaks, kuniks saksa sõjaväe poolt toodi asemele Venemaa-eestlased ja ingerlased, kes asusid elama mahajäetud majades ning kellel puudusid varasemad sidemed ja kogukonnatunne. Kuna sõja ajal valitses kaos ja teadmatus, siis paljud sisserännanute ei jäänud Noarootsi aladele pidama ja liikusid edasi. Teine osa jäi paikseks ja rajas oma elu, sealhulgas perekonna. Pärast sõda lisandusid tööle suunatud noored ja vähesel määral suvitajatest eliit. Nõukogude Liidu ajal oli Noarootsis range piiritsoon ning sellest tulenevalt ei saanud sinna tekkida ulatuslikke suvilaalasid, vaid pigem tekkisid üksikud hajali asuvad villad, mis kuulusid võimuladvikule.

*„Tegelikult paljud ei teadnud, et meil oli ju EKP esimese sekretäri Karl Vaino ja nende suvila, oli juba siis see sama, mis oli nüüd hiljem Meri ja Rüütli ja Ilvese residents. Tegelikult oli see juba siis olemas, siin. See on nüüd nii üllatav, et tegelikult seda ei teatud“. **Noarootsi ettevõtja, 1***

Kokkuvõtlikult võib öelda, et Noarootsi identiteet on muutunud mitmel korral. Esimene kord, kui üks kultuur katkes tänu selle kandjate lahkumisele ning uute asemele tulekuga. Teine kord siis, kui eestirootslased ja nende järeltulijad tagasi tulid.

*„Kui Eesti aeg algas, vene aja lõpp, siis meil oli väga tugev, selline rootsi hoiak, Rootsi poole hoiak. Et rootsi keel oli väga tähtis, kultuur oli väga tähtis. Enam seda ei tunneta.“ **Noarootsi seltsi eestvedaja, 1***

Kolmas kord on toimumas, kui püütakse olemasolevas situatsioonis leida kuldne kesktee edasiseks enesemääratluseks, sest hetkel ei ole vana kultuur säilinud, kuna pole inimesi, kes räägiks seda keelt või harrastaks neid traditsioone loomulikul viisil. Hetkel on pigem mitme erineva kultuuri ja identiteedi segunemine.

*„Noh, nende jaoks on nagu see rannarootslus see, mis oli enne sõda, kui nad siin olid. Nemat on seda seal Rootsis olles hoopis omamoodi edasi kandnud, edasi hoidnud, edasi andnud, oma lastele. Siia ei ole sellest jäänud mitte midagi.“ **Noarootsi endine vallavanem, 1***

*„Praegugi ma eeldan, et kui me suudaksime säilitada seda, et me eripära ongi see, et mitte ainult külanimed on kahes keeles, vaid, et ka meie külaelanikud suudaksid kahes keeles suhelda, kõige tavalisemal tasandil, mitte pikki filosoofilisi teemasid. Et see tooks suure eripära, võrreldes kõikide teistega.“ **Noarootsi seltsi eestvedaja, 1***

Lisaks ajaloolisele ja kultuurilisele lisandväärtusele loeti Noarootsi eripäraks looduslikku keskkonda ja piirkonna rahulikkust. Negatiivseid külgi ei osatud koheselt välja tuua, kuid intervjuude vältel selgus, et probleeme tekitavad keerulised inimsuhted, mis tulenevad sellest, et vald on väike ja kõik tunnevad kõiki. Hoolimata keerukatest inimsuhtest, armastavad noarootslased oma valda ja ei kujutaks oma elu kusagil mujal ette, sest üheski kohas ei ole nii kaunist loodust ja „seda midagi“, mis Noarootsi eriliseks teeb. Intervjuude põhjal võib väita,

et noarootslased on oma valla üle uhked ja vallast välja minnes toonitatakse alati, kust nad tulevad.

„Kui küsitakse, et kus sa elad, et siis elad ikka Noarootsis, et see nagu tähendab midagi. Aga kui nüüd peaks aadressiks kirjutama, mida iganes ja Noarootsit ei oleks, siis midagi oleks nagu puudu.“ **Noarootsi ametnik, 1**

Üheselt usuti, et „Rannarootsi“ kaubamärgi kasutamine lihatoodetel ja kaubanduskeskuse nimena ei ole Noarootsi mainet rikkunud, pigem on kasuks tulnud, sest see on pannud inimesi mõtlema, et mis see „rannarootsi“ siis ikkagi on. Mõned intervjuueeritavad leidsid, et „Rannarootsi“ kaubamärki tuleks Noarootsi huvides ära kasutada, aga konkreetset ideed ei osatud välja tuua. Seega Noarootsi positiivne kuvand, kaunis loodus ja omapärane kultuurilugu on vallale taganud hea renomee ning seda kinnitavad arvukad uustulnukad, kes valda suvekodu soetavad ja tihti ennast ka vallaelanikeks registreerivad.

4.2.2 Identiteet Vormsi vallas

Enamik Vormsi püsielanikke on saarele tulnud Nõukogude Liidu ajal pärast eestirootslaste lahkumist või läbi tööle suunamise. Teine osa on suvitajad, kes jagunevad kaheks: vallaelanikeks registreeritud, kuid hooajaliselt saarel viibijad ja teised on valda mitte registreeritud, aga ka hooajalised saarel viibijad. Seega on saarele sattunud väga mitmekesine ja erineva taustaga rahvas. Sarnaselt Noarootsile tõdeti, et vallas puudub ühtne identiteet.

„Vaata, see on jälle see, et Vormsil praegu minu meelest nagu sellist niiöelda, nagu kaasasündinud või loomulikku või sellist nagu iseenesest tekkinud identiteeti ei olegi. Et see lõppes ära ju, mõned kümned aastad tagasi.“ **Vormsi volikogu liige, 1**

Nii Vormsi suvitajad kui ka püsielanikud peavad ennast hingelt kõik vormsilasteks, kuid paljudel juhtudel mainiti, et pikaajaliste elanike silmis nad seda ei ole. Hilisemad tulijad tunnetavad, et need, kes on saarele tulnud nõukogude ajal, oleks nagu rohkem vormsilased kui hilisemad tulijad. Arvati, et vormsilaseks saab siis, kui oled saarel sündinud või väga pikka aega olnud kogukonnaga seotud ja tõestanud ennast kui vormsilane.

„Selle paneb rahvas paika. Kui sinust rääkima hakatakse, siis sind on ilmselt omaks võetud. Aga kui keegi sinust nagu ei kõnele ja ei tea sinust midagi, siis sa ei ole vormsilaseks saanud.“ **Vormsi volikogu liige, 2**

„Noh Vormsis see ei ole nii ühene, et mõni võibolla on aastaga omaks võetud ja mõni võib ka kolmekümnega mitte omaks võetud olla, et selles suhtes, et see pigem sõltub sellest isikust endast ja sellest kogukonnast.“
Vormsi endine vallavanem, 3

„Minu arvamus on see, et vormsilaseks saamiseks, tuleb elada aastaringselt Vormsil elada ja võimete kohaselt panustada kohalikku ellu. Aga see niisugune üldine arvamus, kuidas vormsilane olla või vormsilaseks saada, on kindlasti see, et peab 25 aastat ennast tõestama kõigepealt ja siis me otsustame, kas me võtame ta vastu või ei ole see ikka piisavalt õige vormsilane. Siin ongi nagu see asi, et tihti peale arvavad need, kes ongi siin 25 aastat

elanud, ütleme, et kusagilt tulnud ja ütleb, et vot mina olen vormsilane, aga see võibolla, et mina olen siin sündinud ja et minul võibolla vanemad on siin elanud, vot see nagu ei loe. Tegelikult ju päris vormsilasi, ütleme niisuguseid, päris, päris vormsilasi on ju tegelikult vähe.“ **Vormsi ametnik, 2**

Erinevaid piirkondi, nagu seda on Noarootsis, ei osatud Vormsil välja tuua. Arvati, et kuna Vormsi on väike ja piiritletud, siis see liidabki sealse kogukonna üheks ja ei lase hajuda. Samuti ei ole Vormsil olnud ajalooliselt erinevaid valdasid ega ka kolhoose ja nende osakondi, mis oleks võinud soodustada piirkondlikke läbikäimisi ja omaette hoidmist.

Püsielanikke ja suvitajaid köidab saare looduslik keskkond ning kõik, mis kaasneb saarelise eluviisiga. Sarnaselt Noarootsile nimetati rahu ja vaikust, aga ka eraldatust ja rannarootsi kultuuri. Mitmel korral mainiti, et Vormsi on koht, kuhu saab tulla aega maha võtma ning mõtleva oma plaanide üle. Positiivse asjaoluna toodi ka seda, et Vormsi on Tallinnale üsna lähedal. Seda, mis saare juures ei meeldi, ei osatud öelda. Intervjueeritavad leidsid, et nad armastavad oma saart ning on selle üle uhked.

„Kuskilt on mingi hüüdlause tekkinud, et „Võta aeg maha“. Siin ongi nõnda, et kui praam ära läheb, siis on aeg maas, siis ei saa enam midagi muuta.“ **Vormsi volikogu liige, 2**

„Vormsi puhul on just see, et sa tunnetad seda vaikust ja rahu ja eraldatust väga hästi. Teisalt on Tallinn kahe tunni kaugusel, koos praami sõiduga. See on nagu üsna kättesaadav. Ei ole sellist ära lõigatust midagi.“ **Vormsi endine vallavanem, 5**

Olenemata sellest, et meedias on kajastatud erinevaid konflikte seoses Vormsiga, näiteks tuuleparkide rajamine või vallavanemate tihe vahetumine, siis hetkel on saarel hea kuvand. Saarelisus ja sealne atraktiivne loodus meelitab igal aastal ligi nii uusi teise kodu omanikke kui ka investoreid, kes soovivad saarel oma ideid realiseerida.

„Ma arvan, et enne vaadati Vormsi peale nagu jube paha pilguga, ma ei tea miks. Ah Vormsi jaoks käib küll, et ei ole sinna paremat vaja. Aga kui nüüd hakata vaatama, et Vormsi inimesed ikkagi hoiavad oma saart. Sellepärast, et paljud asjad, mis siin on tehtud ja toodud ja saadud, et need on korras olnud, et need asjad ei ole ligadi logadi asjad.“ **Vormsi rannarootslaste järeltulija, 3**

„Noh, võib olla mõned aastad tagasi oleks vastanud teisiti, aga praegu on ikkagi ajakirjanduse kaudu, siukene ilus mull tekitatud. Et selles mõttes on hästi, et on positiivne. Ma arvan, et mitte ei ole negatiivne. See on hea. Kindlasti mis kuvandis on rannarootslus ja eraldatus.“ **Vormsi ettevõtja, 3**

Nagu Noarootsiski, leiti, et Vormsi identiteedi kandjateks on vormsilased ning Vormsi oma identiteeti ei osatud konkreetselt välja tuua. Intervjueeritavad arvasid, et Vormsi identiteet ei ole veel lõplikult välja kujunenud, sest pärast eestirootslaste lahkumist saabus saarele palju uusi inimesi erinevatest piirkondadest, kes ei ole tänaseks veel päris ühist keelt ja meelt saavutanud. Ühtse identiteedi kujunemist takistab ka see, et saarele tuleb suvitajate näol üha rohkem uut rahvast juurde, kes ei lülitu koheselt kogukonda. Saare püsielanikud või inimesed,

kes on saarega pikemat aega seotud olnud, püüavad luua ühtsust ning „seda midagi“, millega teistest Eesti valdadest eristuda, taas elustades rannarootslaste kultuuri ning traditsioone.

*„Ütleme, et mõnes mõttes nagu täna siit meie poolt vaadates või kui minu poolt vaatame, siis seda identiteeti täna luuakse, sest vahepeal oli selline katkenud aeg ja see ongi jäänud õhku. Täna võibolla tegeleme selle identiteedi loomisega. Et meid teatakse ja tuntakse mingit moodi.“ **Vormsi endine vallavanem, 5***

*„Ega noh, kes kultuuri teevad ja toimetavad praegu, ongi ju eestlased.“ **Vormsi volikogu liige, 2***

Vormsi identiteedis saab välja tuua erinevaid murdepunkte. Esimene muutus oli siis, kui eestirootslased saarelt lahkusid ja asemele tulid uued inimesed, kellel alguses puudus ühtsus, mis kujunes välja nõukogude ajal, kui oldi juba pikemat aega koos elatud. Teine murdepunkt oli siis, kui eestirootslased naasesid Vormsile ja algas maareform ning rohkem hakati rääkima kadunud rannarootslaste kultuurist. Kolmas muutus on toimumas praegu, kui saarele tuleb üha rohkem suvitajaid, kellel on saare elust ja arengust oma nägemus.

Erinevalt Noarootsi intervjuueeritavatest leidsid vormsilased, et „Rannarootsi“ kaubamärki ei ole võimalik Vormsiga seostada, kuid tulevikus võiks mõelda selle kasutamisele valla huvides.

Kokkuvõttes võib öelda, et Vormsi identiteet on hetkel tekkimas, aga selleks, et kõik osapooled oleksid rahul, arvasid vormsilased, et tulevikus on vaja kokku leppida, millises suunas edasi liikuda, mida tähtsustada ja mis oleks need tegevused, et see säiliks.

*„Ehk, et kui sa astud Vormsil praami pealt maha, siis see õhk, mis sa hingama hakkad. Vot see õhk juba räägib sulle sellest, et siin ei kehti sul sellised reeglid nagu mandril. Ehk siis sel peab olema kokku lepitud omavahel, et vot meie mängureeglid on siin niimoodi ja kogulugu. Nii kaua kui seda tehakse siukses nagu ma ütlesin, õhinapõhiselt, et siis ta on siuke puukallistajate ja murumütsimeeste niisugune pärusmaa ja seda ei võeta tõsiselt, aga kui seda tehakse kogukondlikult ja ühiselt ja see meelsus nagu paistab väljapoole, siis ma arvan, et selle on nagu jõudu.“ **Vormsi volikogu liige, 1***

4.3 Rannarootslased ja nende kultuur

Noarootsi ja Vormsi on endised rannarootslaste asualad. 1944. aastaks olid need piirkonnad eestirootslaste poolt maha jäetud ning asemele tuli uus elanikkond. 90ndate alguses, kui piirid vabanesid ja algas maareform, said eestirootslased ning nende järeltulijad võimaluse oma esivanemate maad tagasi saada. Järgnev alapeatükk käsitleb eestirootslaste ja nende kultuuri mõju Vormsi ning Noarootsi arengule. Lisaks uuritakse nende kaasatust kohalikku kogukonda ja valla juhtimisse.

4.3.1 Rannarootslased ja nende kultuur Noarootsi vallas

Noarootslased suhtuvad rannarootslaste kultuuri hästi, kuigi tõdeti, et viimasel ajal on tähelepanu vähemaks jäänud. Positiivsena toodi välja sellega kaasnev miljöö, kuigi esmapilgul pole seda ehk märgata, kuid erinevate detailide abil püütakse seda edasi anda valda külastavatele inimestele.

„Ja selle nimel sai omal ajal tööd tehtud, et see erisus ka külastajatele silma hakkaks juba valla piiri pealt. Et kui Noarootsi valda sisse sõita, siis on need küla nimetahvlid, mis külade lahknemisjoontel on, on täna nii eesti kui rootsi keeles. Mis tekitavad kohe esimese küsimärgi, et miks ja mis imelikud nimed need on ja teine on need bussipeatuste väiksed bussikojad, et need oleks tüüpilised rootsi värvid. Ja kolmas, ma arvan, et 2000. aastate alguses, sai Noarootsi valla lipuks sini-must-kollane lipp. Igal noarootslasel on õigus oma taluõues tõmmata masti, kas sini-must-kollane lipp või siis mastivimpel ja siis see on, et kui inimesed ringi sõidavad, on jälle üks miks, et mis asi see on, et miks sini-must-kollane või, et sini-must-valge asemel on sini-must-kollane, et mida see tähendab ja niimoodi on neid mikse püütud külastajatele tekitada ja paistab, et päris hästi toimivad, et nende pealt on hea rääkida Noarootsi lugu.“ **Noarootsi endine vallavanem, 2**

Noarootsi pikaajaline vallavanem Ülo Kalm rääkis, kuidas juba 80ndate lõpus alustati rannarootslaste kultuuri elustamise ning tähtsustamisega. Esmalt alustati Eestirootslaste Kultuuriseltsi loomisega ning järgmiseks sammuks sai Noarootsi Gümnaasiumi taasavamine, kuhu viidi sisse rootsi keele õpe. Sealt edasi tuli Pürksi Rootsi Rahvaülikooli taaselustamine, Noarootsi lipu ja vapi kujundamine rootsipäraselt, rööpsete kohanimede kasutusele võtmine ning erinevate rannarootslaste sümbolite renoveerimine: Sutlepa tuulik, Rooslepa, Riguldi ja Osmussaare kabel.

„Aga vähemalt sellega me näitasime ka sellele Rootsi poolsele kogukonnale, kuna Rooslepa piirkond oli pea 97% rootslaste asustusega, et me selle kabeli taastasime nende jaoks. Ja praegu, suviti, on rootsikeelseid kontserte. Et kabel on jälle omamoodi, mitte üksinda jumalakoda, vaid ongi kultuurikeskus ja ühendav lüli.“

Noarootsi endine vallavanem, 2

„Heade suhete loomine ja hoidmine nende kohaliku päritolu rootslastega, see on olnud tegelikult see, mis siiani on toinud seda Noarootsi kuvandit väljapoole, mis on.“ **Noarootsi endine vallavanem, 1**

Noarootsi Gümnaasiumil on kohalikus elus siiani oluline koht. Tänu gümnaasiumile teatakse Noarootsit ka mujal maailmas, näiteks Soomes ja Rootsis, kuna paljud õpilased veedavad oma vahetusaasta või keelepraktika riikides, kus saab praktiseerida ja arendada oma rootsi keele oskust. Lisaks toimuvad ka õpetajate vahetused ja tänu sellele on koolis pidevalt oma ala spetsialistid teistest riikidest. Gümnaasiumi edu kinnitavad iga - aastased eksamitulemuste paremusjärjestused, kus Noarootsi on kõrvuti paljude pealinna eliitkoolidega. Heade tulemuste poolest on Noarootsi olnud aastaid Haapsalu Gümnaasiumiga maakonna edukamaid. Kuna Noarootsi Gümnaasiumi edu on üleriigiliselt tajutav, siis tulevad paljud gümnaasistid erinevatest Eestimaa nurkadest Noarootsi, et omandada seal hea ja kvaliteetne

haridus. Lisaks haridusele on koolil ka teine eesmärk: taastada osaliselt eestirootsi endisaegset ärksat haridus- ja kultuurielu Noarootsis ning pakkuda õppimisvõimalusi rootsi keelest ja põhjamaade kultuurist huvitatud õpilastele üle kogu Eesti. Kuna gümnaasiumi üheks eesmärgiks on rannarootsi kultuuri tutvustamine ning rootsi keele hoidmine vallas, siis on koolis loodud nii-öelda „Kuningriik“, millega kaasnevad omad tugevad traditsioonid.

„Noarootsis esimene kool alustas tegevust 1650, siis ma arvan, et Noarootsi Gümnaasium on selline ilus järjepidevuse tagaja.“ **Noarootsi endine vallavanem, 2**

„Me väga palju ajasime oma enda MTÜ-ga just seda, et põhikoolis ikkagi oleks rootsi keele õppimise võimalust. Minu arust on see hästi oluline just see, et meie oma juurte pärast, eriti minu laps ja seal on palju teisigi, kellel on rootsi juured, et nad oskaks oma esivanemate keelt ja saaks suhelda. Aga seda nüüd ei ole hetkel.“ **Noarootsi seltsi eestvedaja, 2**

Kuigi kool on edukas ning eestirootslased on sellele palju kaasa aidanud, siis teadsid kohalikud rääkida, et viimasel ajal on üha keerulisem leida uusi partnereid. Paljud eestirootslased on vanaks jäänud, kuna side noorematega ei ole nii tugev, siis võib tekkida olukord, kus mõned kontaktid katkevad.

„Ilmselt ongi see koht, kus kõikides nendes suundades tuleb minna uuele tasemele, et vanad tasemed on ilmselt enamast ammendanud. Ja võibolla tõesti, tuleks hakata otsima, uusi partnereid, uusi sõprussuhteid, mis iganes.“ **Noarootsi endine vallavanem, 1**

„Ma ei tea, ma üritan oma last pidevalt saada suhtlema noorematega, aga kuna rootsi keelt ka meil enam põhikoolis ei õpetata ja siis kõik läheb üle kuidagi selle inglise keele peale. Pigem siiski selline ütleme keskealiste ja vanemad. Ütleme, et gümnaasiumi tasandil ma tean, et nad käivad vahetusõpilasteks ja seal on need teised kontaktid, aga kohalikus kogukonnas on ikkagi vanem generatsioon.“ **Noarootsi seltsi eestvedaja, 2**

Enne rootslaste tagasitulekut, 90ndatel, oli juba algust tehtud eestirootsi kultuuri taaselustamisega. 1. novembril 1991. aastal jõustus maareformiseadus, mis määras kindlaks maasuhete ümberkorraldamise alused (Maa-amet, 2014). Maareformi käigus tagastati või kompenseeriti endistele omanikele või nende õigusjärglastele õigusvastaselt võõrandatud maa, anti maa tasu eest või tasuta eraõigusliku isiku, avalik-õigusliku juriidilise isiku või kohaliku omavalitsusüksuse omandisse ning määrati kindlaks riigi omandisse jäetav maa (Maa-amet, 2014). Taasiseseisvumise ja piiride vabanemise järgselt tekkis eestirootslastel veel üks põhjus oma endisele kodumaale naasmiseks.

Kuna maareformist töötas tulla keeruline protsess ning üsna suur oli risk, et inimsuhted lähevad sassi, siis asus toonane vallavanem Ülo Kalm tegutsema nii, et see kõigile võimalikult valutu oleks. Esiteks õppis Kalm ära rootsi keele, et suhtlemine rootslastega oleks lihtsam ning võttis eesmärgiks maareform läbi viia nii kiiresti kui võimalik.

*„No meie nägemus oli algusest peale, et nii kiiresti kui võimalik, maaomand tagastada, kompenseerida, et saaks uuesti omaniku, et omanik hakkaks otsustama.“ **Noarootsi endine vallavanem, 2***

*„Ta ikkagi õppis ära sellel ajal, kui tekkis siin vajadus rootslastega suhelda. Noh, tänu sellel, et ta rootsi keelt rääkis, olid meil need suhted päris head ja on siiani, kuigi vallas enam ei ole ametnikena inimest, kes rootsi keelt räägiks. Aga noh, ikkagi saame hakkama.“ **Noarootsi ametnik, 1***

Teiseks otsustati minna seda teed, et eestirootslastele ja nende järeltulijatele tagastatakse nende maad ja majad. Probleemiks osutus, et osades majades elasid uued inimesed sees, kellel puudus maja ostu-müügi leping ning seaduse kohaselt oleks pidanud need inimesed välja kolima.

*„Kõik on ju ära lagunenud, ainult vundamendid olid järgi. Ainult need majad olid järgi, kus elasid ju inimesed sees, kes hoolitsesid nende eest. Ülejäänud kõik oli nõgesepõõsad ja vundamendid, siis ajas mind ka jõe vihaseks tegelikult, et vot nüüd on maja, mille eest on hoolitsetud, mis on olemas, mis on korras, siit ronige välja. Aga need nõgesepõõsad, kus vundamendid on nõgestesse kasvanud, mitte kedagi ei huvitanud. See ajas mind vihaseks.“ **Noarootsi külavanem, 1***

*„Jah, maa anti tagasi. Aga muud ei olnud siin enam alles. Laudamüürid, seinad olid ainult püsti. Ülejäänud oli siis juba selleks ajaks, nagu need majad siin kõik läksid.“ **Noarootsi rannarootslaste järeltulija, 2***

Selleks, et vältida olukorda, kus mõned pered oleksid jäänud koduta, sekkus vallavanem Ülo Kalm, kes rääkis mõlema osapoollega ja aitas leida mõlemaid pooli rahuldava kompromissi, mis oleks ka juriidiliselt korrektne.

*„Igal juhul me käisime Tallinnas, kuskil me tegime ühesõnaga ettepaneku, nagu omandireformi seadust muuta ja panna sinna sisse see, et heausksed on põhimõtteliselt ka need, kes on nagu tasuta saanud. Et ikkagi need, kes ka hoonet on nagu korras hoidnud, et nendel on õigus sinna hoonetesse edasi jääda, see maa nagu erastada ja rootslased kui eelmised omanikud, seda maad tagasi ei saanud. Ja noh, alguses, rootslased olid meie peale ikka pahased, et me käisime ikka siin paari kolme rootslasega kohtus ka sellepärast. Aga ei, lõpuks suutsime nagu selgeks teha, et tänu nendele, et inimesed seal sees on, tegelikult need hooned üldse säilinud.“ **Noarootsi ametnik, 1***

Kalmu ladusa ja hea kommunikatsioonitöö tulemusel oli ainult kaks kohtulahendit, kus ühel korral sai vald õiguse ja teise puhul omanik. Intervjueeritavate sõnul ei aetud mitte ühtegi perekonda majast välja, vaid leiti olukorrale lahendus. Noarootsi oli Eestis üks esimesi, kes lõpetas maareformi edukalt.

Pärast maareformi ehtasid mitmed eestirootslased oma esivanemate kruntidele suvemajad ning pärandasid tagastatud põllu- ja metsamaad oma järglastele. Noarootslased ise leiavad, et eestirootslaste tagasituleku puhul puuduvad negatiivsed mõjud ning positiivseks loetakse asjaolu, et nüüd on rohkem kuulda rootsi keelt ning rohkem on maju, mis näevad rootsipärased välja. Arvamus, et rootslased olid maast huvitatud, lükati samuti intervjuude käigus ümber. Enamik, kes oma maa tagasi sai, pärandas selle edasi või ehtas sinna

suvemaja, mis on seotud sellega, et kas neil on kohaga seoses kustumatud mälestused või mitte, mis muudab selle koha nende jaoks eriliseks ja armastusväärseks.

„Mind huvitab, et miks, selleks, et tulla nädalaega suvel, milleks mul peab siis maja olema siin. Et peab aastaringi muretsema, et vargad sisse tulevad või mida iganes. Et ma võiks ju see nädalaega Roostal olla, aga ei. Nad leiavad, et neil peab olema oma, kuhu nad tulevad.“ **Noarootsi ametnik, 1**

„Ja nendelgi, kui laps olid, no ütleme seal, noh kooliealine, siis tal mingid mälestused on. Mingid kohad ja mingid niuksed majad või hooned. Eriti näiteks, mis neil meeles on, oli see rand. Aga ja, põhiliselt siis vanemate jutustused ja mälestused.“ **Noarootsi rannarootslaste järeltulija, 2**

„Sellega kaasnes see, et kui näiteks rootslaste puhul, kes said oma maad tagasi, jagasid ära need ribad kruntideks. Vanem generatsioon, kinkisid oma lastele, lastelastele krundid ja sealt edasi oli uus protsess käima läinud - ehituslood, suvemajade ehitus. See oli kusagil 2000. alguses, kui tegin mingi väikse kalkulatsiooni. Iga ehitusluba tõi miljon krooni investeringuid Noarootsi valda. See tähendas, et 30 miljonit, see oli nüüd see vili, mida Noarootsi vald lõikas tänu sellele, et maaomandireformile andsime rohelise tee.“ **Noarootsi endine vallavanem, 2**

Arvamus, et sellele järgneb massiline maade müük, lükati ümber. Enamik päritud maid on endiselt eestirootslaste käes ning intervjuude käigus selgus, et vanem generatsioon ei soovi väga siseringist välja müüa, pigem tahetakse müüa teistele eestirootslastele kui võõrastele. See näitab, et eestirootslased ja nende järeltulijad hindasid siiski pärandit eriliselt, mitte ei näinud selles ainult tulusat kinnisvara. Täna on see tendents muutumas, sest vanad kaovad ning noored ei soovi end Noarootsiga siduda.

„Ma ei tea, kust see tuli, kas see on kuskilt Kodukandi seest tulnud, siuke mõte, et me ei müü väljapoole, et me annamegi edasi, aga ma ei tea. Aga minu arust viimased aastad enam nii ei ole. Üks näide on siin Pürksis. Aga siin muidugi ei kuulu ta enam vanadele, et müüsid juba lapsed. Vanad on juba surnud ja lapsed müüsid suvaliselt läbi kinnisvarafirma, et nende jaoks ei olnud oluline. Tegelikult see, et ikkagi tehakse peale detailplaneeringuid, jagatakse minimaalseteks kruntideks, mis lubatakse ja põhimõtteliselt müüakse läbi kinnisvara firmade. Ühesõnaga, ilmselt see on nüüd see, et kui peres lapsed on huvitatud, siis jääb ta peresse, kui lapsed ikka huvitatud ei ole, siis parem juba saada raha kätte...“ **Noarootsi ametnik, 1**

„Eks ta muidugi muutub, vanad kaovad ära ja siis pärijad, on mitmeid noori rootsi perekondi, kes ühesõnaga, ei kipu maatükki müüma ja püüavad täpselt samamoodi suvel, siin käia ja olla.“ **Noarootsi rannarootslaste järeltulija, 2**

Rootslasi ei saa küll pidada põliselanikeks, aga nende panust kohalikku ellu on märgata. Rootslaste abiga on renoveeritud mitmed kabelid ja korraldatakse mitmeid üritusi. Lisaks erinevatele projektidele on neil pikaajaline traditsioon toetada rahaliselt vähekindlustatud ning puuetega inimesi, teha lasteaiastele ning esimese klassi õpilastele jõuluringitusi, toetada stipendiumiga parimaid gümnasiste ja panustada omaosalusega projektidesse.

„Kui meil on mingisugused suuremad projektid, siis tegelikult ütleme siis see Kodukandiühing või need endised noarootslased tegelikult ikkagi toetavad. Väga hea näide on Rooslepa kabeli taastamine, kus omaosaluse tasu, ikkagi päris suures mahus tuli Rootsi poolt, nii Rootsi Kuningafondi kui ka Kodukandiühingu rootslased ise

*panustasid. Ja viimane asi, mis minu meelest oli see, Noarootsi vabadussammas, mis siin kalmistul on, kus samamoodi rootslased korjasid ja panustasid päris ilusti.“ **Noarootsi ametnik, 1***

*„Et rootslased on väga huvitatud ja väga valmis appi tulema kõikide asjadega, mis on seotud kuidagi moodi nendega ja nende ajalooa. Täpselt samamoodi ütlen ma, et sama on see Rooslepa kabel, Osmussaare kabel, sest, noh, et see on nagu konkreetset nende juured, nende ajalugu.“ **Noarootsi endine vallvanem, 1***

Noarootsi eestirootslasi iseloomustab nende vilgas seltsielu. Neil on aastatega kujunenud oma sõpruskond, kellega suviti korraldatakse sportmänge, huvipäevi, sünnipäevi jne. Aktiivsema kogukonna moodustavad keskealised ja vanemad, noori suudetakse vähe kaasata ning sellest tulenevalt on rootslaste mõju piirkonnas kahanemas.

*„Seal ei ole jah minu meelest neid nii palju, et nad käivad jah. Et need vanemad on nagu hingega asja juures, nooremad on lihtsalt kaasa toodud. Natukene suvel siia chillima, siia mere äärde. Siin on ju ilus rand ja ... Et ega need noored nii tõsiselt küll seda asja ei võta.“ **Noarootsi külavanem, 1***

Seda, mis rannarootslaste kultuurist edasi saab, ei osatud öelda, kuid tõdeti, et nende kontsentratsioon Noarootsi vallas on vähenemas. Mõned intervjueeritavad isegi mõtisklesid, milline see kultuur peaks üldse olema või kas ta on ikka selline, nagu ta olema peaks. See keel, mida varem räägiti, on hääbumas, sest järeltulijad räägivad ainult riigi rootsi keelt, samuti ei viljele keegi igapäevaselt traditsioonilist rannarootslaste kultuuri. Intervjueeritavatel tekkis küsimus, kas rootsi tüüpi majad ongi siis eestirootsi kultuur. Kogu eripära seab küsimärgi alla ka see, et eestirootslasi näeb Noarootsis ainult suvel või pühade ajal, seega pole nende kohalolek võõrale otseselt tajutav.

*„Ma ei oskagi öelda, mis kultuur see on. Nad lihtsalt käivad siin suvitamas ja saavad omavahel kokku ja suhtlevad omavahel. See ongi see nende kultuur, ega midagi enam ei ole järgi jäänud, sellest. Ma ei tea, mis see noarootslaste kultuur vanasti oli, et mis nad tegid siin. No käisid kalal. Enam sellega ei tegele keegi. Nad lihtsalt saavad kokku.“ **Noarootsi külavanem, 1***

*„Mida ma juba tookord püüdsin neile vaikselt hakata nagu ütlesin, et vaadake maad te olete nüüd tagasi saanud, majad olete te üles ehitanud, et võibolla on aeg küps selleks, et hakata mõtlema, tagasituleku peale. Eesti on ju nüüd vaba maa ja teie kodu on ju teie käes, ja kes seda kodu siis veel kasutab, kes seda maad kasutab, kui mitte omanik ja need olete ju teie. Aga mis tundus, et see 50 aastat võõrsil, oli natukene liialt pikk aeg. Nad on suutnud ennast Rootsi ühiskonnas niimoodi sisse elada, et praktiliselt nende vanemad on maetud Rootsi, nende lapsed on sündinud Rootsis, nende lapselapsed on sündinud Rootsis. Et see side Rootsiaga on hetkel juba tugevam kui oma sünnimaaga, Eestimaa ja Noarootsiaga. Ja kuidas ja mis oleks see põhjus, et kui sa ütled talle, et kuule hakka nüüd talu pidama, sa said ju oma talumaad tagasi, siis see ei ole päänik, millega nad tagasi tuua. Samas nad imetlevad seda loodust, nad imetlevad seda kui vähe meil on inimesi, see loodus, puhas loodus.“ **Noarootsi endine vallavanem, 2***

4.3.2 Rannarootslased ja nende kultuur Vormsi vallas

Nii nagu mujal Eestis, algas ka Vormsil 1991. aastal maareform, mille käigus tuli maad tagastada nende endistele omanikele või järeltulijatele ehk eestirootslastele. Vormsi soovis asjale läheneda teisiti, sest saarel oli juba suur osa elumajadest ja maadest hõivatud uute

elanike poolt. Teravate konfliktide ennetamiseks otsustati Vormsil maid ja elamuid mitte tagastada, vaid kompenseerida ning eraldada krundid, kuhu eestirootslased saaksid endale suvilad ehitada. Rootslased olid ideega päri, kuid riigikogu lükkas selle ümber, põhjendades sellega, et vastasel juhul sooviksid sama teisedki omavalitsused teha, mis ei oleks seadusega kooskõlas. Vormsi puhul oli probleemiks ka asjaolu, et ametnikest ei rääkinud keegi sel ajal rootsi keelt ning abiks võeti eestirootslane ja Vormsi Kodukandiühingu eestvedaja Olle Lindström, kes oli kõrgelt haritud ning valdas erinevaid keeli. Tänu talle sujus kommunikatsioon hästi kuni hetkeni, kui mees sattus koos läbirääkimisdokumentidega parvlaev „Estoniale“, mis tegi oma viimase õnnetu reisi. Pärast seda tuli pikk paus eestirootslaste ja vormsilaste kommunikatsioonis ning maade tagastamine jäi venima, kestes tänaseni.

„Need inimesed, kes tulid tagasi, tahtsid oma maid ja asju saada, minu jaoks oli see nende õigus see saada. Miks siin vahepeal takistamine toimus, see on iseasi. Ütleme, et seal on põlvkond tööd teinud, keegi on seal kuldrahade eest metsa või maa välja ostnud. Kurb on see, et nad on sinna kinni jäänud. Eluaastad on neil kogunevad, aga nad ei ole suutnud seda oma ressursi nagu maad, õigesti rakendada. Sel lihtsal põhjusel, et inimene on enamuse aega teisel pool merd. Isegi kuldnokad tulevad varem ja lähivad hiljem.“ **Vormsi volikogu liige, 2**

Enamjaolt on maad Vormsil eestirootslastele tagastatud, kuid sellest hetkest saati pole eestlaste ja eestirootslaste vahel tekkinud nii sügavat sidet, kui seda on Noarootsis. Õnneks pole kunagised otsused külvanud vaenu ega solvumist, küll aga on teemasid, mida omavahel välditakse. Eestlaste ja eestirootslaste vähese suhtlemise põhjuseks peetakse ka keelebarjääri ning asjaolu, et ükski eestirootslane pole Vormsile elama tulnud, vaid saart külastatakse hooajaliselt, mis ei võimalda tugevate kogukonna - sidemete tekkimist.

„Noh, ega ta nüüd otseselt. Eks inimesed ole inimesed. Inimsuhted ongi väga keerulised ja erinevad. Et igasuguseid näiteid on, et saavad tänagi need rootslased ja eestlased, kes seal praegu on, väga hästi läbi. Oli ka neid, kes ütlesid, et noh näed, nüüd tullakse võetakse minu elamine ja elu ära ja ma ei saa midagi. Ma arvan, et tänaseks on need probleemid maha rahunenud.“ **Vormsi endine vallavanem, 3**

„Olukord on see, et ega nad tagasi ju ei tulnud, nad said maa tagasi. Algul käidi tihedamini, nüüd harvemini ja tegelikult on ju see, et kui need vanad eest ära kaovad, siis üsna paljud noored ju müüvad selle maa maha ja side ju jääb väiksemaks. Mul on sellest hea meel, et need, kes tulid tol ajal, et nende seas on niivõrd palju selliseid, sisemise intelligentsi ja südamega inimesi. Nad on tegelikult oma mälestustega väga palju andnud.“ **Vormsi ettevõtja, 3**

Maade tagastamine tekitab tänaseni probleemi püsielanike seas. Üks teravamaid probleeme, mis tänaseks on lahenduse saanud, oli see, et paljudel puhkudel seisid eestirootslaste põllumaad söötis, samas kui püsielanikul oli probleeme maa leidmisel põllumajanduslikuks otstarbeks. Peamiselt ei huvitanud maaomanikku see, millises seisus oli tema maa, vaid küsiti

kõrget renti maa kasutuse eest, mis muutus ettevõtjale koormavaks. 2010. aastal võttis Vormsi vallavolikogu vastu määruse, mille alusel antakse nendele maaomanikele maamaksu soodustust, kes hooldavad oma maad ning sellest tulenevalt olid eestirootslased olukorras, kus nad olid sunnitud oma maad andma püsielanike käsutusse.

*„Aga kuidas nad neid maid kasutavad, vot see on juba ... Alguses ei tahtnud nad üldse maakasutust, kui nad maad tagasi said... Aga noh nüüd nad hakkavad juba rendile andma ja Ses mõttes, et põllumaid ma mõtlen. Noh, neid ikka hooldatakse ja niisugust padrikut hakkab väheks jääma.“ **Rannarootslaste järeltulija, 3***

*„Pigem see rannarootsi asi, inimeste osas, on saare arengule natukene nagu pärssiv. Et just, et need maad seisavad kinni, et neid ei kasutata ja neid ei müüda. Aga noh, samas juba asjad liiguvad.“ **Vormsi endine vallavanem, 5***

*„Aga ma arvan, et ega ta kultuurilises mõttes tuli isegi Vormsile kasuks. Majanduslikus mõttes, mitte nii eriti ja seetõttu, et kõik need tagastatud kinnistud ja see elamufond, kuulub peaaegu rootslastele, kes seda sisuliselt ei kasuta ja suur osa Vormsi saarest kuulub tegelikult rootsi kodanikele, kes kohapeal ei ela, seetõttu on ju väga raske siia üldse inimesi juurde tuua. Et see on nagu kitsaskoht. Kui omal ajal oleks olnud seda maad, mida oleks saanud odava rahaga erastada, siis oleks siin kindlasti tänasel päeval elanikke rohkem.“ **Vormsi ametnik, 2***

Teine probleem on metsamajandamine. Eestirootslaste metsad on saanud küpseks ning kuna nad ise viibivad saarel harva ja ei ole oma metsaga nii seotud, kui seda on püsielanik, siis toimub ka metsamajandamine teistel eesmärkidel. Peamiselt teostatakse lageraiet ning selleks tellitakse teenust erinevatelt metsamajandamisega tegelevatelt firmadelt. Kuna eestirootslased viibivad ise Rootsis, siis nad ei tea, kuidas metsaraie Vormsi saarel tegelikult käib. Püsielanikud panevad pahaks, et raiet korraldavad firmad ei arvesta kohalikke olusid ega loodust ning tulemuseks on segi pööratud metsad ja maastikud. Lisaks ei telli metsaraiet korraldav firma lisavedusid praamile ning kui Vormsil metsa tehakse, siis ei saa kohalikud praamile, kuna metsaveoautod võtavad kogu ruumi.

*„Kui mets on üle küpsenud, siis nad ikka raiuvad. Muidugi nad oskavad raha paremini lugeda, kui meie. Meil on võibolla, kuidas ma ütlen. Metsast tuleb materjal välja, siis vaatad ikka selle pilguga, et ehk saab sealt koju midagi, lauda, tarbepuitu või midagi. Aga nemad vaatavad selle hinnaga, et saaks raha tagasi. Nemad siin lauda saagima ei hakka ja Rootsi viima. Aga nemad vaatavad, et nagunii peab raiuma ja kui raiuma peab, siis järelikult müüvad selle materjali maha.“ **Rannarootslaste järeltulija, 3***

Hoolimata maareformiga kaasnenud segadusest, suhtuvad vormsilased rannarootsi kultuuri positiivselt. Meediaanalüüsi käigus selgus, et kui Vormsi saare puhul kajastatakse rannarootslasi ning nende tegemisi vähe, siis tegelikult kohapeal selgus, et saare elanikud näevad üha rohkem vaeva, et taaselustada eestirootslaste kultuuri ja traditsioone. Sarnaselt noarootslastele leidsid vormsilased, et saarele tulles ei ole esmapilgul võimalik tajuda, et seal on kunagi elanud väike rahvakild. Intervjuude käigus ja erinevaid arengudokumente uurides

selgus, et üha rohkem on hakatud Vormsil rääkima rannarootslaste kultuurist ning tulevikus püütakse seda valla arengus rohkem ära kasutada, et muuta saar omapärasemaks.

*„Noh ma arvan, et ta peaks ikkagi käima sealt selle vana Vormsi, mingi pärimuse pinnalt, kui me räägime kultuurilisest identiteedist. Ja täna on meil väga tugev selline seltsiline ja omaalgatuslik liikumine, kes kõik siis hambad ristis üritavad seda kultuuri taaselustada. Nad on väga tublid olnud, minu meelest ja väga palju jõudnud ja suutnud. Ja nagu ikka siukese käsitöö värgiga, et see nagu põimub sellise tänapäevaga ja kui seal on piisavalt tugev aluspõhi, siis seal saab tulla väga tore asi. Et küsimus ongi nagu selles, et tegelikult meil on olemas nagu selline alge, et sinna peale ehitada nagu mingi see, ütleme identiteet. Tegelikult see ei oleks väga keeruline, aga lihtsalt on tarvis sellist kriitilist massi, sellist ühist otsust. Et vot, me võtame nagu selle, et see on parim pakett praegu. Et vot seda ei ole.“ **Vormsi volikogu liige, 1***

Hetkel on rannarootsluse edasiviivateks jõududeks Vormsi Talumuuseum, kus on säilitatud traditsiooniline rannarootsi talu, kultuuriühing, mille eesmärgiks on arendada saare kultuuri ja turismi, rahvatantsurühm Vormsi, kes harrastab rannarootsi traditsioonilisi tantse, Vormsi Käsitööselts, mille peamiseks eesmärgiks on kultuuripärandi väärtustamine ja tutvustamine jne. Vormsi elaniku vaba aja veetmise võimalused on seotud rannarootslaste kultuuri säilitamise ja näitamisega, seega on vormsilaste jaoks rannarootslaste kultuur väga oluline. Oluliseks tähtsündmuseks saarel on eestirootslaste traditsiooniline üritus, Olavipäev, mis toimub tavaliselt juulis, koondades kokku püsielanikud, suvitajad ja rootslased. Nii nagu Noarootsiski, ei ole Vormsil neid päris eestirootslasi palju, kes seda kultuuri edasi viiks ning oma keelt kõneleks.

*„Et nad ikkagi ise tunnetavad, et nad on osa sellest, minu meelest on see väga hea, et nad on osa Vormsist ja nad hoolivad Vormsist ja ma olen täitsa kindel selles. Nad suhtuvad kuidagi positiivselt.“ **Vormsi ettevõtja, 3***

Eestirootslased ei ole huvitatud ainult maast, seda kinnitasid ka vormsilased. Siiani on suur osa tagastatud maadest püsinud selle omaniku käes. Intervjueeritavad rääkisid tihti, et maad püütakse hoida siseriingis, mis tähendab, et maad müües pakutakse seda esmalt oma tuttavatele või teistele eestirootslastele ning kui muud väljapääsu ei ole, siis kasutatakse kinnisvaramaakleri abi. Paaril korral räägiti ka, et eestirootslaste seas on tekkinud inimesi, kes näevad maas ärihuvi, ostes kokku teiste eestirootslaste kinnisvara ning müües seda hiljem valimatult edasi.

*„Kuigi maad ja metsad on vanadele tagastatud, siis ütleme, et seda kinnisvara täna käibel märkimisväärselt ei ole, et oleks võimalik kõigil osta. Nad eelistavad praegu ikkagi pigem oma kogukonna siseselt jagada. Sellist kui väljapoole müümist ei ole väga.“ **Vormsi endine vallavanem, 3***

*„Alguses väga väljapoole ei usaldatud müüa. Siis tekkisid neile sinna ringi niuksed jutumärkides usaldusmehed, keda nad siis niiöelda usaldasid natukene, ehk siis kes teisisõnu olid nagu natukene kokkuostjad, kes siis omakorda müüsid neid maid edasi. Ja lõpptulemus oli see, et päris palju metsa läks lihtsalt nagu kõigega kaduma, sellepärast, et neil puudus nagu selline, ühelt poolt emotsionaalne ja teiselt poolt praktiline side selle kohaga. Lihtsalt selle maareformiga see Eesti Vabariik lõikas nagu näppu.“ **Vormsi volikogu liige, 1***

Kuigi Vormsi arengudokumentides räägitakse palju rannarootsi kultuurist, siis väga vähe räägitakse rannarootslaste kaasamisest. Sarnaselt Noarootsile väheneb Vormsil eestirootslaste osakaal ning tulenevalt sellest leitakse, et nende kaasamine ei ole enam nii oluline, kui ta oli varem.

*„Kui tehti detailplaneeringuid ja valla üldplaneeringut ja seda tutvustati, siis rootslased... Ma juhtusin ka ühel koosolekul olema, siis nad olid ikka huvitatud, mis siia tuleb. Kuhu võib ehitada ja kuhu ei või. Nende initsiatiivil midagi erilist pakutud ei ole.“ **Vormsi rannarootslaste järeltulija, 3***

*„Tegevuse järgi pigem ütleks, et nende huvid on pigem veidi teistsugused, võibolla kui siis kohalikul, täna siin igapäev elavatel inimestel. Ega siin väga palju sellist aktiivset koostööd ei ole. Noh, mis seal salata. Mis puutub sellesse, ütleme nende kaasamise, saare elu juhtimise protsessi, siis olles olnud vallavanem, võin öelda, et ega see lihtne ei ole. Asjaajamise kultuurid on erinevad ja erineva tempoga. Üks asi on siis see, minu puhul ka see põlvkonna vahe, see erinev kultuuritaust, siis see asjaajamise kiiruse harjumus ja kõik need asjad kokku. Ega see nagu, sel justkui ei ole mõtet. Et see ei anna nagu väga palju tulemust. Õudsalt palju kulutad sellele energiat, selle lihtsa asja kokku leppimisele. Ega meil on siis suvi läbi, kui nemad ei ole asja paika saanud. Nad võivad mõne küsimuse üle kuid arutada.“ **Vormsi endine vallavanem, 5***

*„Kultuuriliselt jah, ma ei teagi kuidas seda kokku võtta, aga üks on Rootsi riigi kodanik, kellel ongi täiesti teistsugune hoiak ja arusaamad. Ega nad ei saagi tihtipeale aru, miks meil asjad on nii ja ei ole teisiti. Sest nemad tahaksid, et asjad oleksid nii nagu nende riigis on.“ **Vormsi ametnik, 2***

Rääkides Vormsi puhul eestirootslase rahalisest panusest kohalikku ellu, siis võrreldes Noarootsiga on see tagasihoidlikum olnud. Pigem esines seda algusaastatel ning rohkem sõprusvallaga, kelle abil saarele soetati tuletõrje- ning kiirabiauto.

*„Pigem on ta Vormsil tagasihoidlikum, aga mingil määral on ta seotud ka kirikuga. Alguses alustasid Vormsi mehed kiriku restaureerimisega ja 90ndatel aastatel loodi siis Rootsi-Vormsi kirikufond. Täna on see fond küll suletud juba, aga läbi selle oli siis ka päris palju selliseid asju, mida siis abina kasutati.“ **Vormsi endine vallavanem, 3***

Kuna vanad kaovad ning noored ei ole huvitatud, siis vägisi ei taheta neid valla asjadesse segada. Leiti, et on teemasid, mis eestirootslastele korda lähevad, aga otsest kaasamist väga ei ole. Näiteks tuulepargi rajamise arutelul nad osalesid ja avaldasid oma arvamust, seega võib järeldada, et neile läheb Vormsi elu ja areng siiski korda.

Sarnaselt Noarootsile on Vormsi eestirootslaste osakaal vähenemas, sest vanem generatsioon on eest ära kadumas ning järeltulevad põlved ei taha ennast Vormsiga siduda.

*„Osa, kes on siin sündinud, nad tulevad nagu oma lapsepõlve koju. Ja nad osaliselt püüavad seda oma järglastele sisse süstida, et nad peaks nendest aladest lugu. Iseasi on see, kuidas see järeltulevale põlvele meeldib või kuidas nad selle omaks võtavad. Osa võtab, osa ei võta. Noh, ma mõtlen oma sugulastele. Ehitasid maja üles ja vahest suvel käivad, aga ainuke poeg neil on ja poeg ei ole sellest huvitatud. Temal on kinnistu, seal Ölandi peal ja elamine on Stockholmis. Teda ei tõmba siia. Tal ei ole seost enam Vormsiga. Võib-olla on see ka mõnes mõttes ajaloo ja kultuuri, noh Vormsi ajaloo mittetundmine. Olenemata sellest, et vanemad on siin sündinud. Tema on seal sündinud, teises keskkonnas, see keskkond ei lähe peale võibolla.“ **Vormsi rannarootslaste järeltulija, 3***

„Et ega need nooremad põlvned on käinud nüüd, korra, vaadanud nõ isade maad üle ja ega nad eriti ei ole küll altid siia tulema. On ikkagi see vana generatsioon, kes igal aastal vähemaks jääb.“

Vormsi endine vallavanem, 3

4.4 Suhted ja sotsiaalne kapital

Järgnevas alapeatükis on vaatluse alla võetud Noarootsi ja Vormsi suhted püsielanike, suvitajate ja eestirootslaste vahel. Kogukonnas, kus selle liikmed hoiavad kokku, esineb usaldus ehk sotsiaalne kapital, mis soodustab ladusamat koostööd ja eesmärkide kiiremat saavutamist. Tugeva sotsiaalse kapitali olemasolu määrab ka kogukonna identiteedi, mis on aluseks piirkonna positiivsele arengule.

4.4.1 Suhted ja sotsiaalne kapital Noarootsis

Noarootsi vallas saab eristada erinevaid grupe, keda võiks liigitada pigem saabumise aja kui huvide alusel. Esimene grupp võiks olla praegused püsielanikud, kes tulid Noarootsi Nõukogude Liidu ajal. Seda gruppi iseloomustab, et nad on näinud erinevaid sündmusi, mis on Noarootsis toimunud ning neid ühendavad ühiselt kogetud arenguetapid. Neile on iseloomulik, et nad on pikka aega elanud suletud piiritsoonis ja sellest tulenevalt ka veidi kinnised. Intervjuude käigus tuli välja, et vanemad inimesed tähtsustavad piirkondlikke erinevusi rohkem, sest nende mälu on veel neli erinevat valda või külanõukogu ning tihti kiputakse rääkima „meie“ ja „nemad“. Selle grupi järeltulijad, kes on Noarootsis koolis käinud, ei lahterda Noarootsit erinevateks piirkondadeks, vaid valda tunnetatakse ühtsena. Pikaajalised püsielanikud on koondunud mitmetesse külaseltsidesse ja muidu seltsidesse, kus toimub omavahel tihe suhtlus.

„Siit poole pealt, eks need, kes on siin kauem elanud, need on kinnisemad, need, kes on siia tulnud, pärast 90ndaid, 2000 alguses, need on lahtisemad, nemad on mujalt tulnud ja nemad otsivad oma seltsi kellegi sellisega, kellega nad sobivad kokku. Ja nemad käivad rohkem omavahel läbi ja eks need vanemad siis ka lähevad vaikselt kaasa. Eks see ole rohkem sedamoodi, et suhtlevad need, kes on omavahel raskused üle elanud, siis oli ikka ju tõsine jagamine.“ Noarootsi seltsi eestvedaja, 1

Teine grupp on eestirootslased ja nende järeltulijad, kes käivad vallas peamiselt suvitamas ning sooviks kohalikega rohkem suhelda, kui ei oleks keelebarjääri. Grupisiseselt on nad väga aktiivsed. Noarootsis viibides korraldatakse ekskursioone, piknikuid, õhtusööke, sportlikke üritusi jne. Kuna väljaspoole väga ei suhelda, siis jääb mulje, et tegu on suletud grupiga, kuid see on ekslik. Kui ei puuduks keelebarjäär, oleks ilmselt tegu üsna avatud kogukonnaga. Üldiselt kirjeldati eestirootslasi kui rahumeelseid suvitajaid, kes alates

90ndatest on väga palju panustanud Noarootsi arengusse. Külades, kus eestirootslasi on rohkem, kirjeldati neid väga sõbralike ning abivalmis inimestena.

„Eestlase käest sa ei saa tükkigi maad kätte, ilma rendita. Et nemad on kõik null-rendiga andnud. Nad on kõik õnnelikud, et nende maad on kasutuses, puhtad, ei kasva umbrohtu ja võsa. Ja nad on hästi meeldivad, sellised meeldivad inimesed on.“ **Noarootsi külavanem, 1**

Rootslased on koondunud Riguldi-Noarootsi Kodukandiühingusse, kus toimub tihe infovahetus selle kohta, mis vallas toimub. Kohalikesse seltsidesse ja seltsingutesse eestirootslased väga ei kuulu ja seda keelebarjääri tõttu.

Kuna vanemad rootslased hakkavad eest ära kaduma ning noori väga palju peale ei tule, siis jääb aastatega rootslaste osakaal Noarootsis üha väiksemaks. Samuti nende kaasatus valla ellu on mõningal määral jäänud nõrgemaks, sest vallaametnike seas on vähe inimesi, kes räägiks rootsi keelt ning pärast Ülo Kalmu lahkumist vallavanema ametist on ka nende kontaktid kandunud Rannarootsi Muuseumi, kus Ülo Kalm ametis on.

„Kui ma lahkusin, siis ma ütlesin, et mõelge selle peale, et minuga lähevad ka kontaktid, et kas see on Noarootsile hea või halb, see on teie otsustada. Kui te seda soovite, siis see nii juhtub, aga mina olen teile öelnud ja täna ongi nii.“ **Noarootsi endine vallavanem, 1**

Kolmas grupp on suvitajad, keda saab veel omakorda liigitada Nõukogude Liidu ja taasiseseisvunud Eesti ajal tulnuteks. Teise kodu omanikud, kes on Noarootsi tulnud Nõukogude Liidu ajal, on selle pika aja jooksul sulandunud kogukonda ning osadest on saanud isegi valla püsielanikud. Neid iseloomustab pigem suletus, sest ollakse veel kinni ajas, kui piiritsoon oli suletud.

„No need suvitajad, mulle tundub, et kui ma mõtlen selle ülemise poole peale, sinna põhja poole, et need suvitajad, kes tulid vene ajal. Kui neil on siin korralikult midagi ehitatud, siis nad mõtlevad juba siia jäämise peale, nad kirjutavad ennast siia sisse ja siis nad hakkavad mõtlema jäämise peale. Nad kirjutavad ennast siia sisse ja siis nad nagu hakkavad püsielanikeks.“ **Noarootsi seltsi eestvedaja, 1**

Suvitajaid, kes on tulnud viimase 20 aasta jooksul, iseloomustab nõrk side kohalikega ning omaette hoidmine, kuigi suhtlemise mõttes ollakse avatud. Kohalike elanike ja suvitajate suurimaks erinevuseks on nende huvide erinevus vaba aja suhtes. Kohalikud panustaks vabal ajal rohkem ühistegevustesse, kuid suvitajad tulevad pigem puhkama ning ei hooli väga sotsiaalsetest kontaktidest.

„Noh, selles mõttes ikka eristuvad, et suvitajad on siin nii lühikest aega. Nende huvid on rohkem seotud mida suvel teha saab. ... Jah see ongi see, et erineva taustaga inimesed tahavad erinevaid asju. Välistest tegevustest võtavad kohalikud osa.“ **Noarootsi ettevõtja, 2**

„Me saame aru, et sa tulid siia suvitama, et sa ei tule ja ei tee rasket tööd koos meiega edasi.“ **Noarootsi seltsi eestvedaja, 1**

Aktiivsemad suvitajad, kes on Noarootsi elust huvitatud, osalevad ka seltsides ja seltsingutes ning püüavad erinevates otsustusprotsessides sõna sekka öelda.

„Noh, mina isiklikult leian, et kõigil on sõnaõigus ja ma leian seda, et kui on teated saanud igasse postkasti, ehk igasse postkasti, mis meil külas on ja kui sa kohale ei tule, siis see on siuke meelsuse näitamine, muud ei olegi.“

Noarootsi seltsi eestvedaja, 1

„Iga nädal hankisime tennisetreeneri ja projektiga rahad ja väga paljud suvitajad ja nende lapsed ja nad ise tulid mängima ning olid väga õnnelikud selle võimaluse üle. Et see oleneb täiesti inimesest.“ ***Noarootsi seltsi eestvedaja, 2***

Teravaid huvide konflikte ei osatud välja tuua. Samas mainiti, et mõningatel puhkudel, kui vald või ettevõtja soovib alustada mõne arendusega, siis hiljem tulnud teise kodu omanikud on pahatihti sellele vastu. Kohalikud saavad aru, et suvitajad, kes on endale looduskaunisse kohta ostnud krundi, soovivad, et sealne miljöö säiliks ja ei taha, et miski või keegi teda häiriks. Samas soovivad kohalikud, et suvitajad mõistaks nende arenduste olulisust piirkonna arengule, eriti siis, kui see loob töökohti.

„Kohalik elanik saab minu meelest paremini aru sellest, et millised valla võimalused on, millised on valla soovid. Miks vald midagi nii või naa teeb, aga suvemaja elanik, et teda nagu ei huvita see. Ütleme see ei ole alati sada protsenti nii, et on ka täiesti teistsuguseid inimesi, kes valla tegemistes kaasa löövad.“

Noarootsi ametnik, 1

Erinevate gruppide puhul tuleb Noarootsis välja muster, et mida hiljem piirkonda on tulnud, seda vähem erinevaid piirkondi eristatakse. Uute tulijate puhul ühendavad inimesi ühised huvid ja tegevused ning noori perekondi kohalikus lasteaias või koolis käivad lapsed.

„Et mul on kindlasti suurem osa siinseid tuttavaid, need kes on siia sisse tulnud. Ja vähem neid, kes on siin eluaeg elanud.“ ***Noarootsi ettevõtja, 2***

Küsimusele, kas Noarootsi on tulnud liiga palju rahvast, leiti, et Noarootsi jaoks ei ole kunagi liiga palju rahvast ning mida rohkem inimesi, seda parem. Teise kodu elanike puhul eelistati ikkagi, et nad ennast elanikeks registreeriks ja viibiks rohkem vallas. Näiteid, kus teise kodu elanik ennast valda sisse registreerib, on nii minevikust kui ka olevikust. Olles püsivalt mujal, soovivad nad anda oma panust kohalikku ellu ning seda, et neile läheb korda, mis kohapeal toimub. Aegade jooksul on ka juhuseid, kus mõni toetusprogramm, mis on mõeldud püsielanikule, motiveerib ka teise kodu omanikku valla elanikuks registreerima, näiteks mõned aastad tagasi olnud hajaasustuse veeprojekt.

„Jah, ja me oleme ikka seda meelt või seda mõtet, et praegu on ta suvitaja. Ühel momendil on ta tõenäoliselt väga suure võimalusega ikkagi valla elanik. Kas see tuleb siis, kui ta pensionile jääb või tuleb ta varem, aga noh ikkagi. Väga paljud, kes on siia jäänud, need ühel momendil ikkagi kirjutavad ennast sisse ja viibivad siin rohkem kui ainult oma puhkuse aja. Üldjuhul mehed kirjutavad siia sisse ja naised on lastega Tallinnas edasi.“

Noarootsi ametnik, 1

*„Kui ma ütlesin, et me andsime välja ehituslubasid, siis andsime välja ka kasutuslubasid ja kui me kasutuslubasid välja andsime, siis sai ka kõikide uute majaomanikega vesteldus, õnnitletud noarootslaseks hakkamise puhul ja küsitud, millised plaanid neil on. Kas nendel on plaanid Noarootsi tulla päriks elama, alaliselt elama või on nad lihtsalt suvemaja soovinud ehitada. Kas nendele on oluline olla Noarootsi valla registris.“ **Noarootsi endine vallavanem, 2***

Hetkel on valda oodatud kõik ettevõtlikud ja aktiivsed elanikud, kes sooviks panustada Noarootsi arengusse.

Erinevate gruppide kaasamise puhul leiti, et need, kes soovivad osaleda, neil on alati võimalus olemas ja kedagi eemale ei tõrjuta. Samas saavad püsielanikud aru, et suvitajad, olgu nad siis eestlased või rootslased, tulevad Noarootsi puhkama ning ei pruugi olla huvitatud kohalikus kogukonnas osalemisest, sest teine kodu ongi selleks, et puhata ja lülituda välja igapäeva- kommunikatsioonist. Leiti, et kaasatus ja osalemine ei ole üks - üheselt võetav, vaid see oleneb ikkagi inimese loomusest, mitte sellest, mis ajal ning mis põhjusel on valda tulnud.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et Noarootsis saab liigitada erinevaid grupe ajalise saabumise, mitte huvi järgi. Hetkel on need inimrühmad veidi eraldi, kuid leiti, et aeg teeb oma töö ning tulevikus sulandutakse kogukonda. Arvati, et kui eestirootslased suudavad saavutada järjepidevuse, siis tulevikus ei oleks ka nende kogukonda kaasamine probleemiks, sest nooremad noarootslased ja teise kodu omanikud oskavad inglise keelt, mis muudaks omavahelise suhtluse ladusamaks.

*„Teine asi on see sama teema, kogukondade ühtsuse loomine. Ütleme, et rootslased ei tea mitte muhvi sellest, mis siin toimus siis, kui oli nõukogude aeg. Nende jaoks lõppes aeg sõjaga ja algas uuesti 90ndatel, kui nad siia tagasi tulid. Vahepealt on ajalugu ära. Minu arvates ongi siin see koht, et peaks Roosti ajaloo kaks otsa kokku panema. Et me ühendame selle ära nõukogude ajaga. Siis võibolla hakkaks tekkima see kultuuriühtsus ja uuesti nagu edasi arenemine, edasi astumine. Täna jah, on inimestel, ütleme, et kõigil selle kolmel grupil on väga erinev arusaam rannarootsi kultuurist.“ **Noarootsi endine vallavanem, 1***

4.4.2 Suhted ja sotsiaalne kapital Vormsil

Sarnaselt noarootslastele ei soovi vormsilased vahet teha erinevatel huvigruppidel, aga kuna intervjuude käigus kiputi erinevaid grupe eristama, siis on see identne nendele, mis Noarootsis esinevad: pärast eestirootslaste lahkumist saarele saabunud uued elanikud, eestirootslased ja suvitajad.

*„Siis kui sa korraldad mingisuguse koha, kus arutada asju, siis seal on kõik vormsilased.“ **Vormsi endine vallavanem, 5***

Noarootsi eestirootslaste puhul on Vormsil erinev see, et seal ei ole konkreetseid piirkondasid, kuhu rootslased on koondunud, pigem on paiknemine hajali. Vormsi eestirootslaste kaasatus

vallaametnike poolt läbi aegade on olnud nõrgem, kui seda oli Noarootsis, ning see võib tuleneda keelebarjäärist ning kohmakalt läbiviidud maareformist.

„Arvamus, et äkki neid ei peaks kaasama ja nad kõrvale jätta, siis see ei oleks ka õige. Kõik, kes on vormsilased, peaksid olema kaasatud, peaksid soovi korral saama kaasa rääkida ja mõelda, nagu me siin arutasime, et kõik on vormsilased.“ **Vormsi endine vallavanem, 5**

Hoolimata maareformist, toimub kommunikatsioon kahe osapoole vahel endiselt, sest on üritusi ja tegemisi, millele aidatakse omalt poolt kaasa. Rootslaste omavaheline seltsielu on saarel vilgas, osaletakse Vormsi Talumuuseumi arendamises, korraldatakse Olavipäevi ning mitmeid ühendavaid tegevusi siseringsis.

Vormsi eestirootslaste puhul võib väita, et nende suhtlus toimub pigem omavahel kui väljaspoole ning sellest tingituna võiks väita, et rootslaste kogukond on pigem suletud.

„Et ma tean päris paljusid ja neil on väga vilgas seltsielu. Ja jälle, ühetpidi on nagu kiivas, kogu see asi. Ei ole enam nagu niimoodi, et oh tulge ka, teeme koos, üks Vormsi ja vana rootsi kultuur, et teile meeldib käia nende vanade Vormsi mütsikestega ja meile meeldib ja käime koos. Ei ole siukest asja, absoluutselt ei ole. Ja see on nii veider. Aga neil omavahel on hullud õhtusöögid, talgud, värgid. Täpselt niimoodi nagu see asi peaks olema. Aga täpselt, siit läheb piir, siit olete teie, siit oleme meie.“ **Vormsi volikogu liige, 1**

Vormsi suvitajaid saab samuti kaheks jagada nende saarele saabumise aja järgi. Ühed, kes rajasid oma suvilad nõukogude ajal, ning need, kes tulid pärast taasiseseisvumist. Nii nagu Noarootsi pikaajased suvitajad on sulandunud kogukonda, siis sama muster esineb ka Vormsil.

„Mida rohkem sa siin käid ja mida rohkem sa siin oled, seda rohkem sa hakkad tundma ennast kui saare patrioodina ja siis sa tahad siin parandada ja remontida. Algul natukene mässad seal oma maja ümber, oma kinnistu peal. Saad sellega hakkama, siis käid veel kümnekond aastat, siis sa juba vaatad, et peaks hakkama seda parandama ja seda parandama.“ **Vormsi volikogu liige, 2**

Suureks erinevuseks on aga see, et Vormsi saare elu muutub märgatavalt elavamaks, kui saabub suvi või pikemad pühad, sest siis täitub saar teise kodu omanikega, kes toovad saarele elevust ja uut energiat. Kuna püsielanikke on saarel vähe, siis teise kodu omanike saarele tulek murrab rutiini. Suvitajate kaasamine kogukonda on täpselt nii nagu Noarootsiski, et ärksamad teise kodu omanikud löövad kaasa ning need, kes ei soovi, neid ka väga ei sunnita.

„Noh, eks neid ole mitut moodi, tegelikult. Kui ma vaatan näiteks Diby küla või Saxby küla või mõnda muud küla, siis tundub, et igaiüks ajab rohkem ikka enda asja. Selles mõttes, et suvitajad ei ole siin väga pikalt, et nad tahavad kähku, kähku oma asjad ära teha. Aga me võib-olla hindame teisiti, meil on piisavalt aega. Me oleme nagunii kogu aeg siin.“ **Vormsi rannarootslaste järeletulija, 3**

„Sest need rõõmsad inimesed on suvitajad, need ei ole vormsilased.“ **Vormsi ametnik, 2**

Hoolimata suvitajate vähesest osalusest kogukonna tegevustes, on suhted naabritega väga soojad, sest püsielanikud aitavad majadel silma peal hoida, kui omanik saarel ei viibi. Seega võib öelda, et suvitajate puhul on suhtlus pigem väljaspoole ning nende olek on pigem avatud. Seda, et suvitajad hoolivad Vormsist, võib tõestada juba sellega, et paljud suvitajad registreerivad ennast vallaelanikeks ning soovivad valla arengut puudutavates küsimustes sõna sekka öelda. Parimaks näiteks on saare üldkogu, kus osaleb alati palju inimesi.

„Minu jaoks kõige lihtsam näide on nagu see, et kui me võtame kokku Vormsi valla maksubaasi, siis sellest ainult 12% laekub kohalikult ja sellest omakorda veel 6% kohalik ettevõtlus. Kogu ülejäänud maksubaas tuleb väljast poolt saart. Mis siis nagu näitab nende panust tegelikult, kuigi nad 24/7 ja 365 siin päriselt ei ela.“

Vormsi endine vallavanem, 5

„Ütleme, et kui nad on keskmisest vormsilasest oluliselt jõukamad, siis nad nagu panustavad siia ikka päris palju. Kasvõi ütleme, et oma korrastatud kinnistutega, kasvõi kohaliku kaubanduse niisuguse toetamisega. Nad on suhteliselt siukene teadlik rahvas, kes saabki aru sellest, et kui ta ostab Vormsi poest selle toote, siis ta toetab Vormsi saart ja ta teeb seda hea meelega.“ **Vormsi ametnik, 2**

Vormsil otseseid probleeme teise kodu elanikega ei ole. Kaudselt on pisiprobleemiks see, et uute elanike lisandumisega kerkib kinnisvara hind ning kui kohalik sooviks maad osta, siis ta oleks nurka surutud, sest maa hind on ebanormaalselt kõrgeks aetud.

„See oli täiesti kreisi, noh vaata väike saar, põhimõtteliselt sa tead, mis oli see alghind kaks ringi tagasi ja siis mingi kohalik kinnisvaraärrikas ütleb sulle lihtsalt konkreetselt mingi viis korda kõrgema hinna.“ **Vormsi**

volikogu liige, 1

Teine probleem on seotud rohkem arusaamadega, sest püsielanikke häirib vahel teise kodu omanike mõtteviis, nagu oleks saare elu muretu, samas unustatakse rasked talvised olud, millega püsielanikud peavad võitlema ning see võibki jätta mulje, nagu oleks püsielanik kinnine ja tõrjuv.

„Need kes siin elavad aastaringi, nendel on natuke raskem elada siin, kui nendel, kes elavad siin ütleme maist oktoobrini. Siin on talviseid probleeme ka, aga need inimesed, kes elavad suveperioodil, ei tunneta, ei tea neid.“

Vormsi rannarootslaste järeltulija, 3

„Samas, kui sa lähed nendesse kodudesse, siis on inimesed väga lahked ja vastutulelikud, koduses ringis on väga sõbralikud. Aga kui on mingid suured rahva kogunemised või üritused, siis on see eestlase eripära, et suud eriti ei avata. Inimeste ühtsus torkab siis silma, kui on mõni kriisiolukord.“ **Vormsi volikogu liige, 2**

Kolmanda probleemina toodi välja, et saarele on viimasel ajal sattumas ka neid suvitajaid, kellel on pigem äriiline huvi kui kogukonda sulandumine ning see tekitab püsielanike ning teise kodu omanike vahel usaldamatust.

Kui Noarootsis saab eristada erinevaid piirkondi, siis Vormsil seda ei ole, pigem eristatakse erinevaid külasid nende aktiivsuse poolest.

Küsimusele, kas Vormsi on liiga palju rahvast juurde saanud, leidsid kõik intervjuueeritavad, et saarel võiks olla rohkem rahvast ning eelistatavalt neid, kes on püsielanikud, sest muidu jääb saare elu soiku. Pigem oleks juurde vaja ettevõtlikke inimesi, kes looks saarele töökohti.

4.5 Ettevõtlus

4.5.1 Ettevõtlus Noarootsis

Noarootsis on peamisteks ettevõtluse valdkondadeks turism, põllumajandus, puidu- ning turbatöötlemine. Suurimateks tööandjateks on Noarootsi Vallavalitsus, Noarootsi Kool, gümnaasium ning Roosta Puhkeküla ja Dirhami sadam. Väga paljud kohalikud käivad tööl väljaspool valda, peamiselt kas Haapsalus või Tallinnas ning ka Soomes. Ettevõtjate sissetulek on suuresti sesoonne ning hooaja tipp on suvel, kui valda tuleb palju teise kodu omanikke ning turiste, kes tarbivad erinevaid Noarootsi teenuseid.

Noarootsi ettevõtjate koostööd ei osatud väga kommenteerida. Leiti, et esineb olukordi, kus tehakse koostööd, aga ka vastupidi. Suurematel ettevõtetel on juba aja jooksul kujunenud oma kuvand ning klientuuri saamine pole probleemiks. Näiteks toodi Roosta Puhkeküla, mis on äärmiselt kuulus ja populaarne puhke- ja seminarikompleks, kus klientuurist puudust ei ole. Roosta Puhkeküla puhul tuleks ära märkida ka asjaolu, et tegemist oli esimese puhkeasutusega Noarootsis, mis alustas tegevust juba 1990. aastal ning mille lükkasid käima rootslased.

Ettevõtlusest arvati, et tulevikus võiks perspektiivi olla veel väikeettevõtlusel, mis pakuks teenuseid. Kuna vallas on märkimisväärne osa looduskaitse all olevat maad, siis võiks tulevikus pakkuda keskkonnateenuseid. Ettevõtluse puhul on probleemseks asjaolu, et iga uue idee puhul on alati vastuseis ja seda eriti suvitajate poolt, kes leiavad, et igasugune tegevus rikub miljööd ning rahu.

„Et nad arvavad, et kui nad on omale suvemaja ostnud, siis ümberringi peab olema vaikus ja rahu, aga nad ei mõtle seda, et see kohalik elanik siin tahaks elada, areneda ja tööd teha. Ja noh meie jaoks ei ole see ikka sada protsenti suvituspiirkond, kuigi me oleme ka arengukavas seda öelnud, et me ei taha suurtootmist siia, et meil ongi siuke puhkepiirkond ja siuke rahulikum. Aga see ei tähenda seda, et meil ongi, et igaüks nokitseb oma mätta otsas, meil on vaja inimestele tööd. Ja kui meil seda tööd ei ole, siis paraku need inimesed lähevadki ära.“

Noarootsi ametnik, 1

4.5.2 Ettevõtlus Vormsil

Vormsi saarel tegeletakse peamiselt turismindusega, põllumajandusega ning metsandusega. Kuna saarel on palju metsa, siis suure osa tegevustest moodustab metsatöötlemine ning mõningal määral ka puidutöötlemine. Enam on levinud turism, kuid erinevalt Noarootsist

puuduvad saarel suured turismiasutused ning valdav osa on pereettevõtlusel. Teiseks suuremaks valdkonnaks on põllumajandus, eriti loomakasvatus. Suurim tööandja saarel on vallavalitsus.

Intervjuude käigus selgus, et Vormsi ettevõtjatel puudub soov koostööks ning usaldus, kuid see ei kehti kõigi kohta. Pigem eelistab iga ettevõtja omaette toimetada kui arvestada teistega. Probleemiks toodi, et kohalikud ettevõtjad kardavad konkurentsi ning ei oota saarele uusi tegijaid, samuti ei usuta koostöö kasulikkusesse. Pigem esineb koostööd rohkem põllumeeste seas, kus jagatakse masinaid ning tullakse üksteisele rohkem appi.

„Ei, ma arvan, et põllumeeste puhul küll ei ole, et üritavad ikka üksteist aidata. Kui press katki läheb, siis teine põllumees tuleb aitab ära pressida.“ Vormsi volikogu liige, 2

4.6 Institutsioonid

Putnam (1993) on sotsiaalse kapitali indikaatoriks võtnud institutsioonide olemasolu, sest need soodustavad sotsiaalseid sidemeid ning usaldust. Raagmaa (2000) käsitleb institutsioonide kooki kui erinevate tasandite lõimumist. Kogukonnasisesed tugevad institutsioonid soodustavad kommunikatsiooni ja koostööd kõrgema tasemega ning see omakorda järgmise tasemega. Mida rohkem on kogukonnas institutsioone, seda suurem on usaldus ning liikmete informeeritus. Jägnevas alapeatükis uuritakse Vormsi ja Noarootsi institutsioonide dünaamikat.

4.6.1 Noarootsi institutsioonid

Noarootsi vallas on 23 küla, kellel enamikul on üks eestlasest ja teine eestirootslasest külavanem. Külavanemate süsteem loodi 90ndate alguses, kui algas maareform ning tekkis vajadus tiheda infovahetuse järele inimeste ning valla vahel eriti eestirootslaste informeerimiseks. Varasematel aastatel toimusid kord aastas külavanemate koosolekud, kus osalesid nii eestlased kui eestirootslastest külade esindajad.

„Kui me korraldasime külavanemate koosolekuid Noarootsis, siis me kutsusime ka rootsipoolsed külavanemad siia. Et iga aasta korra või kaks üritasime, kuidas parasjagu oli. Kutsusime kokku külavanemad, kuulasime ära küla soovid, küla probleemid, küla kordaminekud. See oli selline rõõmude ja murede jagamine. Ja siis omalt poolt, valla poolt püüdsime anda neile maksimaalselt infot, mis vallal teoksil.“ Noarootsi endine vallavanem, 2

Tänaseks on see soiku jäänud, rootslaste esindajad on passiivsed, kuna inimesed on vanad ning põdurad ja satuvad Noarootsi üha harvem. Eestlased püüavad veel koguneda, kuid aastatega jääb ka nende osalus väiksemaks. Intervjuueeritavad leidsid, et külavanemate funktsioon informaatorite ja vahendajatena valla ning küla elanike vahel ei õigusta ennast enam ära. Kõik info saadakse valla veebilehelt või ajalehest ning pakilisemate probleemide

puhul pöörduakse otse vallaametnike poole. Samuti ei nähta külakoosolekute korraldamisel mõtet, sest rahvas suhtleb niigi tihedalt ning ekstra kohtumiseks pole vajadust.

Vallas on küll 23 küla, kuid külaseltse on märksa vähem ja seda põhjusel, et paljudes külades on liiga vähe elanikke ja suur osa on eakad, kes ei soovi initsiatiivi enda õlule võtta. Seltsiline tegevus on aktiivsem pigem nendes külades, kus on rohkem noori.

„Et noh, me oleme üritanud siin küladele vähemalt külavanemadki määrata või, et küla valiks oma külavanema, aga viimasel ajal on ka see kuidagi soiku jäänud. Et mul on nagu tunne, et kohalik elanik hakkab väsima ja see suveelanik, see nagu paljudes külades toimetab omaette ja siis ongi see, et ei teki seda ühitegevust. Aga kus nagu külaseltsid või nagu mingil määral külades mingi tegevus toimub, siis need on ikka noored, kes veavad. Ja kui palju sinna on nüüd kaasatud sellist vanemat generatsiooni, noh võibolla siin tekib see hoopis, mitte see, et kas sa oled kohalik või oled suvitaja. Et see vanuseline mingisugune ühinemine või ühisosa leidmine.“ **Noarootsi ametnik, 1**

Noarootsiga seotud eestirootslasi koondab Riguldi-Noarootsi Kodukandiühing, mille loomise eesmärk oli algselt maaomanike koondamine ning infovahetuse soodustamine. Täna koondab kodukandiühing neid eestirootslasi, kellel on Noarootsis maa ning keda huvitab vallas toimuv. Riguldi-Noarootsi Kodukandiühingul on veebileht ning samuti ilmub eestirootslaste ajakiri „Randlane“ kus kodukandiühing aitab kajastada Noarootsis toimuvaid sündmusi ja edastab olulist infot. Igal aastal toimub Rootsis ka Noarootsi-Riguldi Kodukandiühingu aastakoosolek, kus on tavaks saanud ka Noarootsi vallavanema või ametnike osalemine.

„Meil on iga aasta Kodukandiühingu aastakoosolek, mis toimub Stockholmis. Iga aasta käib seal valla esindaja, noh üldjuhul käib vallavanem. Ühesõnaga räägime, mis vallal plaanis on, kuidas nemad saavad toetada, kõik sellised asjad. Ja ilmuvad ju Kodukandiühingu lehed, siis on see Kultuuriseltsi oma ajakiri. Alati küsitakse, et kas on midagi, tahate midagi kirjutada, mingit artiklit, asju. Uuritakse enne, et tahan sellest rääkida, kas on mingeid muudatusi, noh mida iganes. Et tegelikult see info, mis on tähtis, see kantakse üle rootsi keeles nende sellel veebilehel.“ **Noarootsi ametnik, 1**

Teine pikaajalisem kodanikuühendus on Noarootsi Kaunistamise Selts, mis loodi 1999. aastal ja mille auliikmeks nimetati president Lennart Meri. Seltsi eesmärgiks on hariduse ning ajaloolise kultuuripärandi säilitamine. Hiljem on veel tekkinud Tervem Noarootsi, mille eesmärk on noarootslastele tervisliku eluviisi propageerimine ning sellega seotud tegevuste korraldamine.

Aktiivsemate küladena nimetati Paslepa, Hara, Österby, Hosby ning Dirhami, sest seal toimub aktiivsem kogukondlik läbikäimine ja ühtehoidmine.

Noarootsi seltside ja seltsingute eripäraseks on see, et toetusprogrammide rahastust on taotletud väga vähesel määral. Suuri projektitaotlusi, mis aitaks valla arengule kaasa, on teinud siiski vallavalitsus. Intervjuude käigus selgus, et mõningatel perioodidel on loodud

külaseltse, mille tekke ajendiks on olnud erinevad toetusprogrammide avanemised, kust saab küsida rahalist abi küla arendamiseks, kuid need on üsna pea passiivseks jäänud. Külaseltside lühiajalisus võib olla tingitud ka sellest, et peamiselt on initsiatiiv tulnud mujalt, mitte külaelanike endi seast.

„Kuigi me oleme seda koguaeg rääkinud, et tehke oma arengukavad, looge külaseltsid, teil on võimalus rahastust taotleda, aga jah, sellist tugevat ühistegevust nagu ei ole. Võibolla see on ikka see, et meil on see hajaasustus, 3 in/km². Et noh, mis ühistegevust sa teed, kui üks on ühes küla otsas ja teine teises küla otsas ja vahepeal on tükk tühja maad. Et võibolla on see.“ **Noarootsi ametnik, 1**

„Noh mida sa ikka kostad, et need külad on täpselt oma külaelaniku nägu ja ega teinekord piisab ühest ainsast külahullust, heas mõttes, kes on, kes viitsib selle asjaga jännata ja ta toimetab selle külaseltsiga ja veab seda külaelu.“ **Noarootsi endine vallavanem, 2**

„Kui Sutlepas loodi vabaajakeskus ja inimesed hakkasid koos käima selles, siis ütleme, et siit valla poolt tuli ju see mõte või sai öeldud ju, et kuulge, kas te nagu ei tahaks või ei võiks. Siis nagu inimesed hakkasid seal nagu selle peale aktiivselt mõtlema, et jaa täitsa hea mõte. Aga sama täna on see selts küll olemas, aga see on küllaltki varjusurmas või noh uinub.“ **Noarootsi endine vallavanem, 1**

„Mina olen ikka alati olnud sellel arvamusel, et ära anna inimesele seda raha, vaid õpeta talle parem mõni amet. Inimene peaks ise, saaks ise toime tulla, et ta ei peaks ootama seda abi koguaeg, et ei oleks abitu. Ma ei usus sellesse, minu arust meie Noarootsi inimesed jäidki väga palju niimoodi, kes on praegugi töötud, jäidki ootama seda, sest abi tuli uksest ja aknast, hästi palju igalt poolt.“ **Noarootsi seltsi eestvedaja, 2**

Külade aktiivsus on kõige paremini nähtav külade spordipäeval, kus iga küla paneb välja oma võistkonna. See näitab, kui hästi üks või teine küla suudab oma rahvast ühise eesmärgi nimel koondada.

„Et kui meil on 23 küla, siis tavaliselt seal 10-11 küla võibolla on kohal, aga tegelikult pooled külad välja ei tule. Järelikult ei ole sellist aktiivset tuumikut külas, kes selle asja nagu välja veaks. Aga jah, et sellised nüüid, et külaselts tuleks mingeid, taotleks mingeid projekte, mingisuguse ühistegevuse jaoks, Noarootsis ma ütleks, et ei ole.“ **Noarootsi ametnik, 1**

„Tähendab, meie küla MTÜ tegi projekti. KOPIst saime natukene raha ja sealt olid kõik kohal, kohalikud suvitajad, kõik olid kohal, kes vähegi olid asjast huvitatud. Kes käis Tallinnast, tuli lausa ekstra sellepärast, selleks nädalavahetuseks siia, et saaks savi tulla tegema.“ **Noarootsi seltsi eestvedaja, 2**

4.6.2 Vormsi institutsioonid

Vormsi vallas esineb nii külaseltse kui ka seltsinguid. Külaseltsid on hetkel järgmistes külades: Rälby, Borrby, Saxby, Fällarna ja Rumpo. Neist kõige aktiivsemateks loeti Rälby ja Rumpo külaseltsi. Vormsi külaseltside peamiseks eesmärgiks on külaelu edendamine ning kogukonnatunde säilitamine.

„Ma usun küll. Mõni jah, kus ettevõtlikud inimesed on, võib-olla seal. Noh Rälby või Rumpo, seal, kus nad saavad ikka küla koosoleku kokku. Noh, Hullot ei saa sa kunagi ühe mütsi alla, sest ta on suurem.“ **Vormsi rannarootslaste järeltulija, 3**

*„Et neid külaseltse on meil nüüd rohkem, aga võibolla täna need nii tugevalt välja ei paista. Tegelikult seal samas juba Borby küla tegutseb väga hästi koos. Tõenäoliselt läbi sellise külade enda tegevuse, läheb sealne elu ka paremaks järjest.“ **Vormsi endine vallavanem, 3***

Lisaks külaseltsidele on veel teisi seltse, mis on vallaülesed. Rahvatantsurühm Vormsi püüab edasi viia rannarootslastele traditsioonilist folkloori. Vormsi Käsitööselts tegeleb kohaliku kultuuripärandi väärtustamise ja tutvustamisega läbi kohaliku käsitöö. Kohaliku pärandi uurimise, taastamise, säilitamise, kaitsmise ning tutvustamisega tegeleb MTÜ Kersleti Ateljee, mis korraldab ka vastavasisulisi koolitusi ja seminare. MTÜ Vormsi Veri koondab enda alla need vormsilased, kes tegelevad rannarootsi kultuuripärandi kogumise, säilitamise ja tutvustamisega nii Eestis kui ka välismaal. Majandusliku konkurentsi saavutamiseks on loodud MTÜ Läänerannik, mis püüab edendada ning leida uusi lahendusi kohalikus majanduselus. Vormsi pensionäre koondab seltsing Vormsi Pensionärid.

Vormsi seltsid ja seltsingud on tekkinud elanike endi initsiatiivil ning tegutsenud juba aastaid. Suurem osa nende liikmeskonnast moodustavad püsielanikud, aga ka need, kes saarel hooajaliselt viibivad. Külaseltsidesse püütakse kaasata ka teise kodu elanikke.

*„Vaata seal ongi see, et võetakse kokku siis need, kes aastaringi elavad ja suvitajad, noh Borbys eriti. Rälbys toimib ta ka. Tehakse ikkagi koos kuigi täna seda talvist elanikkonda on jäänud üpris väheks.“ **Vormsi endine vallavanem, 3***

Mõningate mittetulundusühingute taga nähakse ka suvitajate ärihuvi, kuid need on üksikud näited.

Sarnaselt Noarootsile on Vormsi seltsid ja seltsingud toetusprogrammidest üsna vähe rahastust küsinud. Erinevuseks võib tuua, et valdavalt on mittetulundusühingute tekkemotiiv olnud muu kui rahalise toetuse taotlemine. Peamiselt rõhutakse pehmetele väärtustele ning kultuurilise identiteedi arengule.

*„Ma arvan, et siin on ikka neid seltse ka tehtud, et kuskilt raha küsida. Kindlasti on, aga ma ei oska öelda, et nad nüüd domineerivad, kindlasti mitte.“ **Vormsi ettevõtja, 3***

4.7 Valitsemine

Katkenud kultuuriga piirkondades, kuhu on elama asunud uus elanikkond, kellel puudub ühtne identiteet, on oluline, et tekiks tugev liider. Liider peab olema initsiaator, kes kutsub esile muudatused ning aitab kogukonda juhtida ühiselt püstitatud eesmärkideni, arvestades seejuures kogukonna eripära. Olulise omadusena liidri juures peaks olema tema hea

kommunikatsiooni ja erinevate huvigruppide kaasamise võime. Juhtpersoon, kes aitab kaasa identiteedi ja piirkonna positiivse kuvandi loomisele, tagab ka jätkusuutliku arengu.

4.7.1 Noarootsi juhtimine

Noarootsi värvikamateks juhtpersoonideks nimetati 22aastase valla juhtimise kogemusega Ülo Kalmu ning Noarootsi Gümnaasiumi direktorit Laine Belovast, kes mõlemad on oma töö eest saanud ka vabariiklikud teenetemärgid.

*„Tegelikult Noarootsi puhul ei saa üle ega ümber ikkagi Ülost ja teine on tegelikult Laine Belovas. Et ma arvan, et kui need kaks nime öelda, siis teab Eesti rahvas kõik, kes nad on ja kus nad on.“ **Noarootsi ametnik, 1***

Põhjus, miks 22 aastat Noarootsit juhtinud Ülo Kalm enam vallavanemana ei jätkanud, seisnes valimisliitude võimuvõitluses. Valimiste ajal hääli korjanud valimisliit „Parem Noarootsi“, kes koosnes peamiselt valla uutest elanikest ning teise kodu omanikest, tuli välja ideega, et valla juhtimises on vaja muutusi, kuid lubati, et vallavanemana jätkab endiselt Ülo Kalm. Pärast valimisvõidu saavutamist teatati, et parima vallavanema kandidaadi leidmiseks kuulutatakse välja konkurss, mis ärritas valijaid, kuna nemad olid oma hääled andnud teadmisega, et 22 aastat valda juhtinud Ülo Kalm jätkab. Olukorra päästmiseks kogusid kohalikud 311 toetusallkirja, mille hulgas avaldasid toetust ka Noarootsi-Riguldi Kodukandiühingu liikmed.

*„Tegelikult minu arust käituti natukene ebaausalt, sest tegelikult jutt oli alguses sellest, et ühesõnaga volikogu tuleb uuendada, aga keegi ei rääkinud sellest, et neil on ka plaan vallavanem välja vahetada. Ja siis kui nad võimule said, siis teatati, et nüüd nad vahetavad ka vallavanema. Mis oli siuke nagu natukene selline selja taga tehtud asi. Et noh, tegelikult enne oli teada, et nad toetavad Ülo jätkamist. Me tegime ju ka allkirjade kogumise ja tegelikult väga paljud vallaelanikud toetasid Ülo jätkamist, aga volikogu ei arvestanud seda. Nemad läksid kaasa, selle oma mõttega, et nad peavad igal juhul uue saama, hoolimata sellest, mis rahvas arvas. Ja noh, minu arust on valla juhtimine sellest ajast saati tasakaalust väljas, sest kuna ametkond jäi samaks, ametkond ju ei muutunud, juhid koguaeg muutuvad.“ **Noarootsi ametnik, 1***

*„Ma arvan tegelikult, et võibolla kohalikud isegi ei mõelnud niivõrd, kui meile tulid siia uued elanikud ja nemad tahtsid ilmselt muud. Aeg on muutunud, inimesed on muutunud. Inimesed vajavad midagi uut. Ülo oli siiski väga kaua ja väga tublit tööd teinud. Targad inimesedki on öelnud, et siuke 10 aasta tagant tuleks ametit vahetada, uue töökoha peale minema, et siis sa oled jälle hoopis, nagu teed paremat tööd. Kui sa väga kauaks ühe koha peale jääd, siis sa teatud mõttes võibolla jääd paigale. Sa ei näe võibolla asju enam niimoodi teise nurga alt, kui väljaspoolt tulnu. Võibolla see oligi ilmselt üks põhjus.“ **Noarootsi seltsi eestvedaja, 2***

Uus volikogu ei võtnud toetusallkirju arvesse ning vallavanemaks sai ettevõtluse taustaga Noarootsi teise kodu omanik Aivar Kroon. Kroon oli ametis 2011. aasta suveni, kuniks ta ise tagasi astus. Noarootsi teisel vallavanemal tekkisid huvide konfliktid Noarootsi Gümnaasiumiga, kus ta soovis kulusid kärpida ning see otsus saigi talle saatuslikuks.

*„Noh, kui sa tuled ettevõtlusest ja oled tore inimene, tubli ettevõtja, aga omavalitsus ei ole äriettevõte. Omavalitsuses sa pead inimestega tegelema, sa pead inimestega arvestama, sa pead inimestega suhtlema, sa ei saa, et käsin, poon ja lasen, see variant ei ole võimalik. Ettevõtja mängureegel on üks ja ainus, see kuldne, teenida kasumit, omavalitsuses ei saa olla see üks ja ainus, et teenida kasumit. Omavalitsus toimib hoopis teistel alustel.“ **Noarootsi endine vallavanem, 2***

Järgmine vallavanem valiti konkursi teel ning selleks sai Rakverest pärit noor naisterahvas Annika Kapp, kelle ametiaeg lõppes 2013. aastal. Põhjus, miks Kapp enam ei jätkanud, oli selles, et ta ei kandideerinud rohkem vallavanema ametikohale.

Meedia-analüüsi läbi viies tekkis mõte, et Ülo Kalmu positsiooni kaotuse taga võis olla tema liigne keskendumine eestirootslastele ning inimeste tüdimus tema juhtimisstiilist. Intervjuude käigus selgus, et vallas on inimesi, kellele ei meeldinud Ülo Kalmu liigne tähelepanu eestirootslastele. Samas lükati ümber väide, nagu oleks rahvas tema juhtimisstiilist väsinud olnud ning seda tõestas ka suur hulk toetusallkirju, mis koguti tema toetuseks jätkamiseks vallavanemana.

*„Minu meelest isegi mõnele käis vähe närvidele, see, et rootslasi nagu nii tähtsaks peeti. Aga minule see meeldis. Tegelikult see ongi selle valla omapära. Nemad on siit pärit ja minu meelest tänu nendele on ikkagi meil nagu paremaks läinud. Minule see väga meeldis. Väga inetu oleks hakata neid eirama või, et neist mitte välja tegema.“ **Noarootsi külavanem, 1***

Aivar Krooni lahkumine kinnitab seda, et ettevõtja, kes püüab kohaliku omavalitsuse juhtimises lähtuda ettevõtluses kehtivatest reeglitest, kaotab oma juhtpositsiooni üsna kiiresti. Intervjuude käigus leiti, et kui ettevõtluses on lihtne kiireid muutusi ellu viia, siis valla juhtimises tuleb olla kannatlik ning lasta protsessidel liikuda loomulikus rütmis. Samuti on keeruline heade ideede rakendamine valla arengu hüvanguks, sest elanikkond ei pruugi nendega kaasa tulla.

*„Kunagi mu üks tööandja kasutas siukest toredat väljendit nagu „mugavuslohk“. Siis ma arvan, et see sama mugavuslohk võib olla see põhjus, et tuleb nüüd kuskilt keegi teine ja ütleb, et kuulge sorry, et aitab logelemisest ja aitab nüüd siin kõhutamisest, et ronime siit nüüd välja ja teeme selle asja teistmoodi. Aga kui inimesed on harjunud väga pikka aega ühes situatsioonid olema, siis ma arvan, et kõik need igasugused emotsioonid ja konfliktid tekivad selle pinna pealt, osaliselt. Eriti just siis, kui see uus inimene tuleb kusagilt väljastpoolt. Paratamatult on see, et kui sa alguses tuled järsku, hakkad inimesi ajama mingisugust harjumuspärasest rütmist välja, siis see tekitab konflikte.“ **Noarootsi endine vallavanem, 1***

Noarootsi edu taga leitakse olevat Ülo Kalmu head juhtimisstiili ning kommunikatsiooni. Oma 22aastase staaži juures pööras Ülo Kalm tähelepanu just valla elanikule ning tema heaolule, olenemata sellest, kes ta on ja millal ta on valda tulnud.

*„Ma ei taha öelda, et me rohkem hoolisime oma inimestest, aga mulle tundub, et me püüdsime vähemalt, et nii palju kui meil oli võimalust, me püüdsime seda teha. Ja ühte teist tegime. Aga mõned asjad jah lõpetati kohe ära ja ma arvan, et see ei ole tegelikult Noarootsile kasuks tulnud.“ **Noarootsi endine vallavanem, 2***

1987. aastal sai Ülo Kalmust külanõukogu esimees ning tema esimeseks prioriteediks sai rannarootsi kultuuri taaslustamine ja seda ehk sellepärast, et ta ise on eestirootslase järeltulija. 1988. aastal asutati Eesti-Rootsi Kultuuriselts ning korraldati esimesed kodukandipäevad. Kalmu tutvuse läbi jõudsid Noarootsi juurde ka sõprusvallad Soomest ja Rootsist, kellega on siiani pikaajalised ja tihedad suhted. Tänu sõprusvaldadele sai Noarootsi taasiseseisvumise esimestel aastatel, kui Eestis oli majanduslikult raske aeg, abi just Soomest ja Rootsi. Sõprusvaldade abil uuendati Noarootsi katlamaja, taaslustati Noarootsi Gümnaasium ja alustati seal rootsi keele õpetamisega. Lisaks oli plaan taaslustada Pürksis rahvaülikool, kus olid samuti abiks sõprusvallad, kuid see jäi mitmete asjaolude tõttu poolikuks.

Maareformi ajal pidas Kalm oluliseks kommunikatsiooni eestirootslaste ja valla vahel ning tegi ettepaneku Noarootsi-Riguldi Kodukandiühingu loomiseks. Hilisematest suurematest projektidest, kus Kalm aitas edasi viia eestirootslaste unistust, võib välja tuua Rooslepa kabeli taastamist ning Osmussaare kabeli renoveerimist.

Turvalisuse tagamiseks nii kohalikele elanikele kui ka suvitajatele loodi Eesti esimene munitsipaalpolitsei, kelle ülesandeks oli kuritegevuse ennetamine ja vähendamine.

„Et noh, need olid küll väikesed asjad, aga inimestele olulised. Kui inimene nägi, et me hoolisime temast, siis minu meelest see ongi oluline. Väikesed asjad kokku ongi ehk selle Noarootsi eduloo kokku pannud.“
**Noarootsi
endine vallavanem, 2**

Küsimusele, mille alusel Noarootsis valimisliite kokku pannakse, selgus, et ühiste huvide ja vaadete alusel. Noarootsis ei mängi parteiline kuuluvus rolli, pigem saab määravaks kandidaatide nimekirja pikkus. Mida pikem nimekiri ja erineva valdkonna esindajad, seda suurem tõenäosus on võidu saavutamiseks. Valijate jaoks on siiski oluline isiklik side kandidaadiga, mitte valimislubadused ega valimisliidu või erakonna nimi.

„Noarootsis on ju väga palju, peresid, kellel on oma kindel tutvusringkond ja mida pikem on sul see nimekiri, seda suurem tõenäosus, et valimisliit saab kokku rohkem hääli. Tegelikult ei ole mitte valimisliidu või erakonna põhine see valimine, tegelikult valitakse isiklikult. Valitakse sellepärast, et ma sind tunnen ja sellepärast.“
Noarootsi ametnik, 1

Investeeringute suhtes ei osatud negatiivseid näiteid tuua, pigem leiti, et Noarootsis tehtu on seda väärt. Vald on kõik hoolikalt läbi kaalunud ning ebaratsionaalseid otsuseid pole tehtud. Enim on arendatud Pürksi piirkonda ja sadamaid. Igale külale on antud võimalus projektide teostamiseks, kuid siiani on seda vähe kasutatud, seega pole vallas ka eriti taristut, mis koormaks eelarvet.

Uute elanike valda meelitamise suhtes nähakse vaeva, sest Tallinna erinevad reformid on tinginud olukorra, kus paljud teise kodu elanikud kirjutavad ennast vallast välja maamaksu vabastuse tõttu, nooremate inimeste puhul on määravaks tasuta ühistransport pealinnas. Vallaametnikud mõtlevad pidevalt sellele, kuidas konkureerida Tallinna reformidega ning üheks võimaluseks on pakutud ühistranspordi hüvitamist või muude hüvede pakkumist. Viimane idee, mida Noarootsis püütakse rakendada, on soodsate hindadega elamukruntide pakkumine noortele peredele.

*„Eelmise aasta lõpus, käis ilmselt ka ajakirjanduses väga kõvasti läbi see, et meil on mingid krundid peredele, noortele peredele, et pered, kes valda tulevad, et anname soodsamalt. Taotleme riigilt maad, mille saaksime siis teha elamukruntideks, siin samas Pürksi juures. Ja siis mingitel konkreetsetel tingimustel pere tuleb maale ja lapsed tulevad meie kooli ja lasteaeda. Näiteks viis aastat peaks olema siis siin valla registris. Noh see on siuke natukene tuleviku asi.“ **Noarootsi ametnik, 1***

4.7.2 Vormsi juhtimine

Vormsi puhul ei osatud värvikamaid juhtpersoone välja tuua, sest liidri rollis olevad vallavanemad vahetuvad liiga tihti. Perioodil 1991-2014 on Vormsi vallas olnud 11 erinevat vallavanemat 12. valitsemisperioodil. Peamine põhjus, miks vallavanemaid vahetatakse, seisneb selles, et kogukond on väike ning üksmeelt on raske saavutada. Sarnaselt Noarootsile on paaril korral valda juhtinud ettevõtluse taustaga inimesed ning nende puhul tõdeti samuti, et valda ei saa samastada ettevõttega.

Vormsilased ise leiavad, et kuna volikogu on aastaid olnud sama, siis pidev vahetumine ei ole vallale negatiivseid mõjusid kaasa toonud. Kuna vallavanemal on esindusroll, siis arengut puudutavad protsessid jätkuvad, hoolimata sellest, kes valda juhib.

*„Minu arusaamist mööda on vallavanem see esindusfiguur, kes siis peab kuskilt midagi välja nuputama ja tegema. Ega see aparaat on paikne ja püsiv, kas seal vallavanemat on või ei ole. Võib-olla seal mõni vaidlusmomente tekib, aga vald läheb ikka samamoodi edasi. Mingiks ajaks jah, et kui seal vedur puudub, siis rong..“ **Vormsi volikogu liige, 2***

*„Ükski kuningas ei ole kuulus omal maal. Lihtsalt see ongi see sama probleem, et kogukond on nii väike ja lihtsalt sellises kogukonnas, mis sageli talvel ka mingi perioodi suletud on, tekivad ikka sellised omavahelised vastuolud. Ja üks vahel ole ka see lihtsalt, et võimud põrkuvad omavahel. Või noh, soov võimul olla, põrkub lihtsalt. Kui ametkond nagu ei muutu, et seal tasandil on nagu stabiilsus enam-vähem tagatud, ega ta siis seda inimest otseselt igapäeva elus nii palju võibolla ei kõiguta. Kõigutab rohkem seda suhtlust väljapoole. Aga noh, täna ma ei saa öelda, et siin oleks olnud negatiivseid arenguid. Et noh Vormsi on suutnud ikkagi kuidagi pildil olla koguaeg ja pigem rohkem positiivses võtmes kui negatiivses.“ **Vormsi endine vallavanem, 3***

*„Minu meelest, mida väiksem kogukond, seda keerulisem on seda üksmeelt saavutada. Et need isikute vahelised suhted on kõige keerulisemad suhted ja väikeses kogukonnas neid isikuid on ju, kõik me oleme ju isikud seal. Ja siis seda keskteed leida on keeruline.“ **Noarootsi endine vallavanem, 2***

„Kui liidri eesmärk on harmoonia, siis ta nagu tegutseb ühtepidi. Aga kui liidri eesmärk on miski muu, siis ta tegutseb teistpidi või teistmoodi. Vormsi puhul on häda see, et ta on liiga väike. Seal on täpselt parasjagu ruumi

*kahele siukesele, noh ütleme ühele ideede generaatorile ja ühele, kes siis rakendab neid päris ellu. Ja neile jätkub sellest täpselt nii palju, et nad saavad päris hästi olla. Ega neil seal rohkem ruumi ei ole ja siis mõned veel natukene ja teised. Ja mulle tundub, et see torn on praegu sinna poole viltu.“ **Vormsi volikogu liige, 1***

*„See on nagu juba negatiivne olnud, selles mõttes, et ega need vallavanemad ei ole saanud sisuliselt tööd teha, tihti peale. Nad ei jõuagi veel süveneda, kui nad juba on kuidagi maha tõmmatud. Eks vallavanema töö ju eeldab seda, et ta tunneb seda olukorda, elab sisse, saab oma tööd teha. Aga siis on jah, kahjuks nii olnud, et teemasse sisse minna ei saa, kui juba tuleb uus vallavanem ja hakkab õppima, kuidas vallavanem olla, et kuidas Vormsil asjad käivad. Et see on nagu negatiivne. Aga positiivne võibolla on olnud see, et lõpuks on need vallavanemad tulnud väljastpoolt ja mingisugust värskust toonud. Et üks asi on see, et kui ta on olnud siseringi inimene või oma Vormsi inimene, siis ta tunneb seda tausta siin ja konkreetset keskkonda, aga ta tunneb ehk võibolla vähem suurt maailma.“ **Vormsi ametnik, 2***

Vormsi valimisliidud pannakse kokku inimestest, kellel on ühised huvid ja maailmavaade. Viimasel ajal on suuremat rolli hakanud mängima need inimesed, kes on saarele tulnud hiljem. Üsna palju kaastakse valimisvõitlusesse teise kodu elanikke, et saavutada võit. Mitmel korral mainiti 2009. aasta valimisturismi, kus valla elanike arv tõusis enne valimisi ning väga palju hääli said inimesed, kes ei ole Vormsi püsielanikud. Intervjueeritavate sõnul tekitab see usaldamatust.

*„Endisaegses Vormsis oli nii olnud, et mina võisin iga kell minna naabri metsa, võtta sealt puu maha ja viia selle endale koju. Ja seda võisin sellepärast teha, et nii mina, kui naaber nagu ka kõik teised naabrid teadsid, et ma ei lähe seda puud sealt võtma ilmaasjata, mul on seda väga vaja ja mina teadsin, et mul on seda väga vaja ja ma võtan selle ainult selle jaoks, et mul on seda väga vaja, sellepärast, et kui ma kuritarvitan seda teadmist, siis tähendab, siis ma ei saa mitte ainult puud võtta pärast, vaid siis ma ei saa mitte midagi võtta. Ja see kõik on puudu praegu.“ **Vormsi volikogu liige, 1***

*„Eks need samad võimuliidud on tekkinud selle baasilt, kui tugevad on seosed või mingid ühishuvid. Ja ilmselt natukene mängib ka rolli see, kes on võimul ja tahab võimule lähemal olla.“ **Vormsi ettevõtja, 3***

2013. aasta valimistel oli esmakordne, et üks küla otsustas välja panna oma valimisliidu „Rälby 40“. Vormsilaste sõnul oli see haruldane nähtus, sest tavaliselt on ühes nimekirjas erinevate külade elanikud.

Vormsilaste parema elukvaliteedi tagamiseks on vald investeerinud infrastruktuuri. Hetkel on enam rõhku pandud valla keskusele Hullos, kus on korda tehtud kool, lasteaed, multifunktsionaalne külakesksus. Viimase suurema projektina oli bensiinijaama avamine. Ühe negatiivse näitena toodi Prästvike järve arendus, kus projekti esialgne eesmärk moondus äriliseks ettevõtmiseks. Kuna valla infrastruktuur on juba piisavalt arendatud, siis järgmiseks sammuks on valla ettevõtlus-keskkonna konkurentsivõimelisemaks muutmine ning ühtse identiteedi leidmine.

Selleks, et Vormsi saaks areneda, on vaja inimesi. Uute inimeste valda meelitamiseks on Vormsi kehtestanud elanikele maamaksu soodustuse ja erinevad toetused. Oluline roll on ka transpordil, nimelt saab Vormsi valda registreeritud inimene poole soodsamalt praamiga sõita, kui see, kes pole valda sisse kirjutatud.

„Selles osas oleme me Tallinnast samm ees. Meil olid siin igasugused toetused tehtud, Tallinna mehed ärkasid ja nüüd hakkavad siis oma elanikke tagasi meelitama. On ka siukeseid hetki, et läheb inimene Tallinnasse tagasi. Hea see, et nad on üles ärganud ja aru saanud, et ainuke väärtus siin Eestimaal ongi inimene.“ **Vormsi volikogu liige, 2**

Tulevikus võib probleemiks saada, et ametlikult on nimekirjas palju inimesi, kuid saarel elavaid püsielanikke on vähe. Sellisel juhul ei ole enam inimesi, kes kogu arendatud infrastruktuuri kasutaks. Vormsilased ise leiavad ka, et saare jätkusuutlikkuse mõttes oleks uute püsielanike saarele tulek kõige suurem vajadus.

„Lihtsalt olukord ongi selles ju, et kooli lapsi tegelikult ei tule, kuigi sissekirjutused suurenevad. Sul võivad need sajad tuhanded tulla, aga kui töökohti ei ole juurde tulnud, siis tegelik elu ei ole läinud ju selles mõttes kuskile paremuse poole.“ **Vormsi ettevõtja, 3**

5. ARUTELU

Maapiirkondade uurimisele keskendunud Frisvoll (2012) leiab, et perifeersete piirkondade uurimisel mängivad olulist rolli võimu- ja sotsiaalsuhted, mis on keskseteks teguriteks piirkonna kultuuri kujunemisel. Sarnaselt Frisvollile keskendub käesolev töö perifeersetele valdadele, nagu Noarootsi ja Vormsi, uurides, kuidas sealne juhtimine on mõjutanud piirkonna arengut. Süvendatult on käsitletud identiteeti, eestirootslasi ja nende kultuuri, sotsiaalset kapitali, institutsioone ja juhtimist.

Tänaseks moodustavad suurema osa Noarootsi ja Vormsi püsielanikkonnast inimesed, kes on tulnud sinna Nõukogude Liidu või taasiseseisvunud Eesti ajal. Kuna mõlemasse valda tulid pärast rannarootslaste lahkumist 1944. aastal uued inimesed, siis ei ole seal piirkondades siiani ühtset identiteeti. Noarootsi puhul on killustumise põhjuseks asjaolu, et nõukogude ajal oli valla territooriumil neli erinevat külanõukogu, mis soodustasid inimeste kooskäimisi just nendes piirkondades. Piirkondlikke läbikäimisi rõhutab ka valla geograafiline asend, mille tõttu valla põhjaosa ehk endise Riguldi valla territoorium on välja venitatud ja eendub keskusest, mis asub poolsaarel, muutes selle ebamugavalt ligipääsetavaks ka Sutlepa elanikele, kes peavad valla teenuste tarbimiseks sõitma poolsaarele.

Vormsil ei ole ajalooliselt erinevaid piirkondi tekkinud, pigem on probleemiks hõre rahvastik, mis muudab suhtluse harvemaks. Sarnaselt Noarootsile esineb Vormsil mitmekesise taustaga elanike hulk. Mõlemas piirkonnas on inimesi, kes on tulnud nõukogude ajal ja jäänud sinna püsielanikeks, neile lisanduvad veel eestirootslastest ja eestlastest suvitajad. Ühiselt veedetud aeg on lühike, nagu ka erinevad huvid ja nägemus piirkonna arengust, mis on põhjustanud selle, et inimestel puudub ühisosa.

Nii Noarootsis kui ka Vormsil on eesmärk erineda teistest Eesti valdadest ning selle aluseks on võetud enne 1944. aastat viljeldud rannarootslaste kultuur. Kuna kultuur katkes ja need inimesed, kes seda endaga kandsid, asusid Rootsi elama, siis toimus identiteedi muutus nii Eestis kui ka Rootsis. Selleks, et rannarootslased Rootsis edukalt hakkama saaksid, pidid nad rääkima riigikeelt ja kuna puudusid koolid, kus oleks järeltulevale põlvele eestirootsi murrakut õpetatud, häabusid ka Valk (2002) poolt käsitletud etnilise identiteedi olulisemad osad: keel ja traditsioonid. Samal ajal oli Eestis rannarootsi kultuurist rääkimine keelatud ning need inimesed, kes jäid kodumaale, sulandusid eestlastega. Territooriumiga sideme

kaotamise tulemusel on rannarootsi kultuur ja keel hääbunud. Nagu intervjuude käigus selgus, siis neid inimesi, kes täna suudaks eestirootsi murret rääkida, on väga väheks jäänud. Täna rannarootsi kultuuri püüavad edasi viia need, kes on tulnud sinna pärast eestirootslaste lahkumist, seega pole hetkel tegu rannarootslaste traditsioonilise ja loomuliku kultuuriga, vaid millegi uuega, mis suurel määral on mõjutatud endise kultuuri motiividest. Hetkel on säilinud ainult mälestused, ajalugu ning mingil määral grupiteadvus, mis on mõnes mõttes etnilise identiteedi komponendid (Valk, 2010) ja vajalikud selle säilimiseks. Hetkel veab eestirootslaste identiteeti edasi vanem generatsioon ning kuna noorem põlvkond ei võta seda eriti omaks, võib juhtuda, et tulevikus hääbub Noarootsi ja Vormsi vallas eestirootslaste tajutav kohalolek.

Hetkel puudub Noarootsis ja Vormsil ühtne identiteet, mis eristaks neid ülejäänud Eesti maapiirkondadest. Intervjueeritavad teavad, et identiteedi kandjateks on kohalikud inimesed, aga samas ei tea nad, mis on piirkonna üldine identiteet. Sellest võib järeldada, et Noarootsil ja Vormsil on see mingil määral olemas, kuid selle tähendus on nõrk või iga inimese jaoks erinev. Enesemääratlemise teeb raskeks ka see, et vanem elanikkond on kinnine. Kõik intervjueeritavad leidsid, et nad on vormsilased ja noarootslased, aga mida hiljem on valda tulnud, seda rohkem kaheldakse selles. Millegipärast on uutele jäetud mulje, et kui tahetakse saada vormsilaseks või noarootslaseks, siis peab olema vallas sündinud, mis võib olla seotud Relphi (1979) poolt käsitletud koha identiteediga, et mida pikaajalisem seotus kohaga, seda tugevam side sellega on. Kuna see põlvkond alles kasvab, kes on sünnipärased vallaelanikud, siis tekitab identiteedi küsimus paljudes ebakindlust.

Hoolimata sellest, et valla identiteeti ei suudetud määratleda, pakuti, et alates 1944. aastast on see mitu korda muutunud. Esimene murdepunkt toimus siis, kui eestirootslased lahkusid ja asemele tuli uus elanikkond, kes hakkas looma oma kogukonda ning võttis omaks sel ajal levinud arusaamad ja käitumisnormid. Teine murdepunkt oli 90ndate alguses, kui eestirootslased tulid Eestisse tagasi ning rohkem hakati rääkima ajaloost ja kultuurist, mis oli enne 1944. aastat. Kolmas murdepunkt on täna, kui otsitakse oma kohta ning seda „midagi“, mis eristaks neid ülejäänud maailmast. Vormsilased ja noarootslased ise leiavad, et seda on raske teha, sest vallas on liiga palju erinevaid inimesi, kes väärtustavad erinevaid asju. Identiteedi murdepunktid kinnitavad Raagmaa (2002) väidet, et regionaalne identiteet võib ajas taanduda, aga ei kao, nagu ka eestirootslaste kultuur, mis kerkis aastakümneid hiljem uuesti esile, kuid teisel kujul.

Intervjuude käigus selgus, et noarootslased ja vormsilased peavad oma valla sümboolteks kaunist loodust, rahu ja vaikust, mis meelitab sinna ka teise kodu omanikke. Vähem pakuti rannarootslust ja rootsi keelt. Selle põhjal võiks väita, et mõlema valla identiteet on rohkem seotud looduse kui kultuuriga. Samas tegeletakse mõlemas vallas, Paasi (2011) poolt käsitletud uute sümboolite tootmisega, nagu rööpnimelised külanimed, rootsi keele õpe, endiste rannarootslaste kabelite taastamine, oma lipu ning vapi loomine rannarootsi stiilis Noarootsis, rahvatantsude ja käsitöö viljelemine Vormsil ning rannarootsi stiilis elu- ja prügimajade ehitamine ning kirivöö mustri kasutamine valla sümboolikas. Mõnes mõttes on nendest sümboolitest saanud elanike igapäevane osa ning nad ei oska seda enam erilisena näha või see pole nende jaoks veel nii tähtsaks saanud.

Aja jooksul on valla juhid ning sealsed inimesed oma elukeskkonda kujundanud nii, nagu osatakse ning ollakse veendunud, et seda on hästi tehtud. Head mainet kinnitab asjaolu, et üha rohkem tuleb Vormsi ja Noarootsi juurde uusi elanikke, keda köidab sealne loodus. Noarootslased ja vormsilased armastavad oma valda, sest nad on seal leidnud selle „millegi“, mis neid piirkonna juures köidab. Mida kauem on vormsilane või noarootslane piirkonnas olnud, seda rohkem hakkab ta hindama seda kohta, Relphi (1979) sõnul tekib tal kohaarmastus. Topofiilia (Tuan, 1996) nähtust kinnitab tendents, et alguses käiakse Vormsil või Noarootsis suvitamas ning aja jooksul kolitakse oma teise koju püsielanikuks ja hakatakse üha rohkem kohaliku kogukonna tegevustes ja poliitikas kaasa lööma.

90ndate alguses, kui piirid vabanesid ja algas maareform, said eestirootslased ja nende järeltulijad tagasi oma maad. See tekitas kummaski vallas erineva lähenemise. Noarootsi valla juhtkond võttis eesmärgiks maa tagastada nii kiiresti kui võimalik selle omanikule, et tekiks vastutaja. Vormsil maad ei soovitud tagastada, vaid sooviti see kompenseerida ning eraldada piirkonnad, kuhu eestirootslased oleks saanud oma suvilad rajada. Kuna Vormsil puudus juhtkonna seas inimene, kes oleks osanud rootsi keelt ning kompenseerimise idee lükati ka riigikogus tagasi, siis jäi koostöö kahe osapoole vahel katki. Aeg läks edasi ning kumbki osapool ei julgenud esimest sammu teha ning selle tulemusel tekkis üksteisest distantseerumine, mis on tänaseks tinginud olukorra, kus eestirootslased hoiavad Vormsi saarel omaette ning ei räägi kohalikus kogukonnas kaasa. Noarootsis seevastu alustati kohe alguses nende kaasamisega, kui vallavanema Ülo Kalmu soovitusel loodi Noarootsi-Riguldi Kodukandiühing, et soodustada infovahetust Noarootsi ja eestirootslaste vahel. Maareform

suudeti ellu viia nii, et see rahuldas kõiki osapooli. Samuti on positiivseks näitajaks eestirootslastele tähtsate sümboolite taastamine.

Täna on eestirootslased pigem suvitajate rollis, sest oma püsielukohta Noarootsis või Vormsil on loonud vähesed. Nad on tekitanud eraldiseisva grupi, kes ei püüa oma soove ja huvisid vallas läbi suruda. Eestirootslased pigem kaaluvad iga oma sekkumise ja otsuse hoolikalt läbi. Noarootsis ega Vormsil ei sekku nad valla juhtimisse, vaid püüavad oma kogukondlikku tegevust ajada siseringis, segamata sinna teisi valla elanikke. Kuna viibitakse piirkonnas lühikest aega, siis ei mõjuta nad ka kohalikku identiteeti. Olenemata sellest, et tegu on rannarootslaste järeltulijatega, ei osale nad kogukonna identiteedi loomisel, kuna on ise põlvkondade vahetumise tulemusel kunagisest rannarootsi identiteedist ja kultuurist kaugenenu.

Pärast II maailmasõda on Noarootsi ja Vormsi kaunis loodus meelitanud valda hulgaliselt suvitajaid. Nõukogude ajal oli teise kodu soetamine piiritsooni keerulisem, samas kättesaadavam eliidile. Suvekodude omamine hoogustus rohkem pärast Eesti taasiseseisvumist, kui kadusid piiritsoonid, algas maareform ning turule tekkis hulgaliselt müügiks olevat kinnisvara.

Sarnaselt Saare maakonna teise kodu omanike uuringule (Raadik, 2012) hinnatakse piirkonna valikul turvalisust, puhast loodust ja privaatsust. Tulenevalt sellest, et määravaks on privaatsus ning kohal viibitakse lühikest aega, on sotsiaalsete kontaktide hulk kohalikega tagasihoidlik. See ei ole alati reegel, kuid üldises plaanis hindasid kohalikud, et nende suhted teise kodu elanikega on vähem kogukondlikud kui püsielanikega. Vormsil ja Noarootsis kehtib sama tendents nagu Winterton'i ja Warburton'i (2012) uuringus, et mida pikem ja emotsionaalsem on side kohaga, seda tähendusrikkama ja unikaalsema väärtuse ta omandab. Vormsi ja Noarootsi suvitajate puhul toodi välja, et need, kes on tulnud nõukogude ajal, on rohkem kogukonda sulandunud, kui need, kes on hiljuti tulnud. Lisaks sõltub piirkonnas veedetud aastate hulgast ka seltsilistest tegevustest osavõtmine ning huvi piirkonna vastu. Pikaajalised teise kodu elanikud soovivad rohkem panustada, tehes seda vallaelanikeks registreerimise kaudu või mõnel muul toetaval viisil. Samasugune muster tuli välja ka Saare maakonnas (Raadik, 2012). Paasi (2011) uuringu tulemustest selgus, et kui invidiidid kolivad uude ruumi, on sageli esimesed kontaktid pigem nende inimestega, kes on sinna samuti hiljuti elama asunud. Nii on ka Noarootsis ja Vormsil, kus saab väita, et hiljuti saabunud teise kodu elanikud leiavad kiiremini kontakti teiste suvitajatega kui püsielanikega. Perlik (2010)

on märganud ka vanuselist eristumist: mida vanem teise kodu elanik, seda rohkem otsib ta kontakti kohaliku kogukonnaga. Vormsi ja Noarootsi puhul saab seda pigem väita eestirootslastest suvitajate puhul, kes võrreldes noorematega on aktiivsemad, võttes osa erinevatest seltskondlikest kogukonna - üritustest, näiteks külade spordipäev Noarootsis või Olavipäeva korraldamine Vormsi saarel.

Noarootsi ja Vormsi vallas toodi suvitajate puhul välja sama probleem, mis esineb ka Saare maakonnas (Raadik, 2012), kus teise kodu elanikud ei ole huvitatud planeeringutest ja arengutest, mis muudaks sealset keskkonda. Sarnased tulemused sai ka Norra teise kodu omanikke uurinud Farstad ja Rye (2013), kes kasutavad sellise nähtuse puhul levinud väljendit nagu NIMBY või eesti keeles MÕMM ehk „minu õuele mitte midagi“. Näiteks võiks tuua kinnisvara - arendused või ettevõtluse, eriti turisminduse. Farstad ja Rye (2013) iseloomustavad teise kodu omanikke kui külatajaid, kes on orienteeritud hooajalisusele ja tarbimisele. Üldiselt on nad piiratud huviga nii maastikulises kui ka kogukondlikus mõttes - tunnevad piirkonna ees vähem vastutust, sest nende side kohaga on nõrk. Kohalikud elanikud saavad suvitajate mõttelaadist aru, kuid on häiritud sellest, et suvitajad ei mõtle püsielaniku vaatevinklist ning ei mõista arenduste ja planeeringute vajalikkust kohaliku arengu hüvanguks. Taolist mõtteviisi toodi välja pigem nende suvitajate puhul, kes on alles piirkonda teise kodu soetanud.

Noarootsis toodi suvitajate puhul positiivse küljena välja asjaolu, et nad on tulevikus potentsiaalsed vallaelanikud. Vormsi puhul peeti probleemiks seda, et kui teise kodu elanik end vallaelanikuks registreerib, aga enamiku oma ajast veedab väljaspool saart, siis see on pigem ohtlik, muutes saare hooajavälisel ajal nõ kummituslikuks. Samuti toodi välja mõningate teise kodu omanike ärihuve, mis võivad kahjustada saare arengut. Eriti suureks probleemiks peetakse kinnisvaraäri. Vormsi teise kodu omanike puhul arvati positiivseks seda, et kui muidu saare elu on vaikne ja rutiinne, siis suvitajate saabumine toob saarele elu ning uue hingamise.

Horlings (2010) väidab, et maapiirkondade arengupoliitikas on olulise koha saanud sotsiaalne kapital, mille abil saab stimuleerida regionaalset innovatsiooni ja konkurentsivõimet. Ta leiab, et sotsiaalne kapital on tugev nendes piirkondades, kus on tugev ühiskonna osalus või vabatahtlikud tegevused. Käesolevas töös on sotsiaalset kapitali uuritud kodanikuühenduste ehk seltside ja seltsingute abil. Ruutsoo jt (2011) määratlevad kodanikuühiskonda kui aktiivset, vabatahtlikkuse alusel ja mittetulunduslikel eesmärkidel inimrühmade huvide

esindamiseks ja kaitsmiseks kujunevat isetekkelist suhtevõrgustikku, mis toetab õiguskorda ja hea valitsemise tavasid ning on seeläbi demokraatliku elukorralduse keskseid tugisambaid. See on riigist ja ärielust suhteliselt sõltumatu ühiskonnasfäär, mille sees üksikisikud ja rühmad teevad koostööd, edendades oma huve ning väärtusi.

Noarootsi kodanikeühenduste hulk võrreldes Vormsiga on tagasihoidlikum. Aktiivsemad külaseltsid on Vormsil, kus eelmiste valimiste ajal üks küla lõi isegi oma valimisliidu. Noarootsi küladele on iseloomulik, et igapähe neist on oma külavanem, nii Eesti - kui ka Rootsi - poolne ning huvitav on see, et aja jooksul on nende tähtsus kahanenud, kuna inimesed ei näe vajadust, et neil oleks vallaga suhtlemiseks nõ „vahemeest“ vaja, vaid pigem eelistatakse otsekontakti. Noarootsi külaseltside puhul on huvitav ka see, et nende aktiivsus ajalises mõõtnes on kaootilisem kui Vormsil, kus tegevus on järjepidev ning ei ole orienteeritud Euroopa Liidu toetusprogrammidele. Kui Noarootsis on seltside algatuse idee mõningatel juhtudel tulnud vallaametnike poolt, siis Vormsil on see pigem elanike oma initsiatiivil tekkinud. Sellest tulenevalt võib oletada, et kui initsiatiiv ei ole tulnud kodanike endi seast, on seltsi või seltsingu tegevusperiood lühem või kaootilisem.

Seltside tegevuse ja eesmärgi poolest võib samuti kahte valda võrrelda. Kui Vormsi seltsid ja seltsingud on rohkem suunatud rannarootsi kultuuri säilitamisele ning ühtse identiteedi loomisele vallatüeselt, siis Noarootsis on primaarne külade arengu tagamine. Kaasamise suhtes ollakse sarnased, sest mõlemas vallas on suvitajate ja eestirootslaste osalus kohalikes seltsides ja seltsingutes väike. Rannarootslased hoiavad rohkem omaette, koondudes Noarootsi-Riguldi Kodukandiühingusse või Vormsi Kodukandiühingusse. Neid iseloomustab veel see, et siseriingis on tegu aktiivse kogukonnaga, kes väljaspoole väga ei suhtle, mis võib tuleneda keelebarjäärist. Horlings (2010) leiab, et osalus võib tuleneda kohalikest traditsioonidest ning sotsiaalset kapitali võib vaadata kui algatamise dimensiooni, mis on aluseks piirkonna dünaamilisele võrgustikule.

Võttes aluseks Noarootsi ja Vormsi intervjuude tulemused, kus väideti mitmel korral, et Vormsil on probleeme usaldusega. Sellest tulenevalt võiks väita, et Vormsi kodanikuühendused on loodud põhjusel, et inimeste vahel rohkem usaldust tekitada. Seltside teket soodustab ka asjaolu, et ühiste huvidega kodanikud saavutavad suurema otsustusvõimu kui iga indiviid eraldi. Noarootsi puhul mainiti keerulisi inimsuhteid, mis pärsivad seltsilist tegevust, kuid kordagi ei mainitud seal usalduse probleemi, vaid pigem kodanike passiivsust. Vähenenud kodanikuaktiivsus võib olla seotud sellega, et 22 aastat juhtis valda üks värvikas

person, kes oli kogu arendustöö enda õlgadele võtnud ja saavutanud üksmeele kogukonnas. Kuna inimesed olid tema tööga rahul, siis neil ei olnud vajadust koonduda, et oma huve esindada. Samasugune institutsioonide tekke dünaamika oli ka Emmastes (Raagmaa jt., 2011), kus tugeva liidri olemasolu ajal olid inimesed passiivsemad ning lasid juhil otsustada. Pärast juhtkonna vahetust ja uute eesmärkide seadmist aktiveerus kohalik kogukond, et võidelda uue juhtkonna otsuste vastu. Noarootsis ollakse hetkel passiivsed, kuigi liider on kolmel korral vahetunud ning hetkel on raske öelda, millal sealne kogukond aktiveerub.

Kodanikuühenduste dünaamika ja tagamaade põhjal võib väita, et Vormsil on rohkem levinud siduv sotsiaalne kapital, sest erinevate huvidega kodanikud koonduvad ühte ning harva kaasatakse suvitajaid või eestirootslasi. Noarootsis on rohkem osatud kaasata eestirootslasi, mis viitab ühendavale sotsiaalsele kapitalile. Kuna Vormsil on pidevad liidrite vahetumised, siis kodanikuühenduste initsiatiiv on tekkinud kogukonnaliikmete baasil eesmärgiga võidelda valitseva kaose vastu. Noarootsis seevastu on kodanikuühenduste initsiatiiv tekkinud vallajuhtide tasandil, kes on ärgitanud erinevate külaseltside teket. Praegune olukord näitab seda, et kui algatus ei tule kodanike seast, pole selts või seltsing pikas perspektiivis jätkusuutlik.

Juhtimise osas on kahel vallal kõige suuremad erinevused. Noarootsis oli 22 aastat vallavanemaks Ülo Kalm, kui Vormsil oli samal ajal 10 vallavanemat. Horlings (2010) peab liidri rolli kohalikus arengus tähtsaks sellepärast, et karismaatiline juhtimine aitab kasvatada avatust, liikuda eesmärkide suunas, luua innovatsiooni ning siduda avalikku ja erasektorit. Eelnevaid tegevusi tähtsustas ka Noarootsi pikaajaline liider Ülo Kalm. Kalm pööras tähelepanu elanike erinevatele kihtidele, püüdes eri tegevuste abil kompenseerida nende vajadusi. Eestirootslastele tagastati maa, nii et erinevate osapoolte vahele ei tekkinud vaenu. Palju pandi rõhku läbipaistvale kommunikatsioonile, kus infot jagati nii püsielanikele, eestirootslastele kui ka suvitajatele. Intervjuus ütles Kalm mitmel korral, et tema jaoks oli kõige tähtsam elanik ning selle heaolu. Lisaks inimsuhetele tähtsustati Paasi (2001) territoriaalse vormi loomist ehk Noarootsis püüti tekitada oma identiteet ning seda kunagi katkenud eestirootslaste kultuuri baasil. Taastati ja loodi sümboleid, nagu kabelid, rööpnimed, rootsikeelne gümnaasium, oma lipu ja vapi kasutusele võtt jne. 22 aasta jooksul püüti luua ka institutsionaalset vormi, kuid see ei arenenud välja nii hästi kui teised vormid. Erinevalt külaseltsidest on siiani püsivamad olnud Noarootsi-Riguldi Kodukandiühing ja Noarootsi Kodukaunistamise Selts, mis tegelevad rohkem kultuuri säilitamise kui külaliikumisega.

Noarootsi kodanikuühenduste lühiajalisus ja passiivsus võib olla seotud sellega, et initsiatiiv tuli kõrgemalt tasemelt ning satuti mugavustsooni, kus oodati, et karismaatiline liider viib seda ise edasi. Noarootsi juhtimisstiil sarnaneb Horlings'i (2010) väitele, et liidri roll on „mina“ ja „meie“ dimensioonide ühendamine ning see ka õnnestus hea kommunikatsiooni näol.

Vormsil oli 1991-2011 12 erinevat vallavanemat. Intervjuude käigus selgus, et see ei ole oluliselt valla arengut pärssinud, aga samas tunnetatakse, et on puudu isik, kes suunaks arengut ja määratleks prioriteedid kogukonnas. Kuna saarel on probleeme ühtse identiteedi leidmisel, siis arvati, et liidri roll võiks olla selle määratlemisel ning kogukonda juurutamisel selline, nagu seda tegi Ülo Kalm. Kuigi Vormsil ei ole püsivat liidrit olnud, on liidri initsiatiiv kodanikuühenduste käes, kes püüavad ise identiteeti määratleda. Samas toodi välja, et kui neid on liiga palju, siis tekib probleeme kuldse kesktee leidmisel ning siin olekski vaja, et kõrgemal tasemel teeks keegi selle otsuse ise ära. Seega võib väita, et Vormsil on institutsionaalne vorm tugevam kui Noarootsis. Sümbolse vormi loomine on Vormsil samuti olemas, kuid see ei torka nii tugevasti silma kui Noarootsis.

2009. aastal kaotas Ülo Kalm oma liidripositsiooni ning esialgne hüpotees oli, et selle juures mängis rolli tema liigne tähelepanu eestirootslastele ja nende kultuurile. Intervjuude käigus lükati see ümber, selgus, et tegemist oli pigem poliitilise võimuvõitluse kui liidri mandumisega. Elanikkond soovis Kalmu jätkamist, kogudes suure hulga allkirju, aga kuna uus volikogu soovis murda rajasõltuvust, siis valiti uueks vallavanemaks Aivar Kroon. Tema puhul oli tegu ettevõtjaga ja sarnaselt Emmaste kaasusele (Raagmaa jt, 2012) püüdis ta kasutada valla juhtimises ettevõttele omaseid juhtimismaneere ning see sai talle saatuslikuks. Sotarauta (2010a) leiab, et valda ning ettevõtet ei saa juhtida ühtemoodi, sest need on erinevad süsteemid, ning arvestada tuleb teiste oludega. Järgmiseks vallavanemaks sai Annika Kapp, kellel puudus piirkonnaga varasem side ning see mõjutas ka tema juhtimist ja suhteid erinevate gruppidega.

Vormsi liidrite vahetumise taga nähakse kogukonna suletust ja väiksust, mis tingib huvide paljususe ja olukorra, kus on kompromisside leidmine keeruline. Tihti toodi välja ka see, et suurem osa vallavanematest on olnud väljastpoolt, mis võib tähendada, et nendel inimestel on kogukonna toimimisest erinev nägemus ja ei suudeta arvestada koha spetsiifikat. Ruutsoo jt. (2011) eeldab, et kui inimestel on eriarvamused, siis tuleb need lahendada rahumeelselt. See pole saavutatav, kui inimesed ei tee koostööd; suurema tõenäosusega kinnistuvad arutelu

tulemusena leitud lahendused siis, kui kõik ühiskonnarühmad saavad sõna sekka öelda. Avalikkussfäär vajab aktiivset kodanikku, kes on umbusklik ja julgeb avaldada oma arvamust. See on erinevate, aga võrdsete osalejate vaheline ratsionaalne arutelu. Vormsil liigutakse selle poole, kui tuliste probleemide puhul korraldatakse saare üldkogu. Noarootsis on see pigem tahaplaanile jäämas, sest kodanike aktiivsus piirkondlikel aruteludel on väike.

Smailes (2002) väidab, et liidri üheks tegevuseks on pakkuda ideid ja visioone tulevikuks, mis seostuks kogukonna identiteediga ning mille võtaks ka kogukond vastu, suurendades nende ühtekuuluvustunnet. Noarootsis lõi visioone ja ideid Ülo Kalm aastast 1988, kui ta valiti külanõukogu esimeheks, ning jätkas hiljem nende genereerimist vallavanemana, püüdes selleks kasutada eestirootslaste kultuuri ja erinevate gruppide sünteesi. Vormsil on pigem igal kodanikuühendusel oma visioon ja idee, kuid puudub liider, kes suudaks need ühte liita.

Vormsi ja Noarootsi on täna hästi juhitud ning omavad positiivset kuvandit. Hetkel on põhiliseks probleemiks identiteet, mis neid muust maailmast eristaks. Mõlemad vallad sooviksid endale aluseks võtta endist rannarootslaste kultuuri, kuid probleemiks on see, et inimesed, kes seda kunagi kandsid, on vanaks jäänud. Periood, kui rannarootslased Rootsis olid, venis liiga pikaks ning selle tulemusel on identiteet moondunud nii Eestis kui ka eestirootslaste seas Rootsis. Nooremad rannarootslased ei ole kultuuri ja identiteedi ülekannet saanud, seega puuduvad ka neil rannarootslastele omane keel ja kultuur. Need inimesed, kes tulid piirkonda pärast rannarootslaste lahkumist, ei suuda samuti seda kultuuri omaks võtta, sest neil puudub sellele kultuurile omane identiteet. Rannarootsi identiteedi arendamist Noarootsis ja Vormsil raskendab ka asjaolu, et eestirootslased viibivad seal hooti ning kogukondade vahel on keelebarjäär.

Rannarootsi identiteedi rakendamist Vormsil raskendab veel asjaolu, et sealne maareform viidi läbi teisiti. Lisaks oli probleemiks ladusa kommunikatsiooni puudumine. Need kaks asjaolu on tänaseni jätnud jälje, kuna Vormsi saarel ei ole kaasatud eestirootslasi kogukondlikesse tegevustesse nii palju, kui seda tehti Noarootsis. Ülo Kalm pani rõhku kommunikatsioonile ja barjääride lõhkumisele erinevate kogukondade vahel, kuid olenemata sellest ei ole seal täna ühtset ja konkreetset identiteeti rannarootsluse baasil tekkinud. Vormsi ja Noarootsi identiteediks peetakse enekõike loodust, rannamaastikke, sest hetkel on see põhiline, mis meelitab valda uusi inimesi ning aitab hoida seal ka püsielanikke.

Vormsil on juba algusest peale puudunud üks konkreetne liider, kes suunaks kogukonda ja selle arengut. Hetkel on liidrid tekkinud pigem kogukonnatasandil, seltsides ja seltsingutes, koondades selle ümber teisi kogukonnaliikmeid, kes on sama meelt. Seega on Vormsil liidri puudumine soodustanud kodanikuühenduste teket.

6. KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö uuris liidrite mõju identiteedi ja sotsiaalkapitali kujunemisele katkenud kultuuriga ääremaalistes piirkondades. Töö teoreetilises osas käsitleti liidrit ja tema rolli regionaalses arengus ning sotsiaalset kapitali institutsioonide näol. Identiteedi osas keskenduti etnilisele identiteedile, sest uuritavates piirkondades moodustavad olulise osa eestirootslased, kes kõnelevad teist keelt ning mõtestavad maailma erinevalt. Piirkondliku eripära mõttes uuriti ka koha identiteeti ja seda, kuidas erinevad grupid seda tajuvad. Kuna Noarootsis ja Vormsil moodustavad suure osa kogukonnast teise kodu omanikud, siis nende tegevuse paremaks mõistmiseks toodi põgusalt välja neile iseloomulikud käitumisviisid ja tavad.

Uurimustöös kasutati kvalitatiivset kaasuste võrdlusanalüüsi, mis põhineb 20 ekspertintervjuul. Taustainformatsiooni jaoks analüüsiti Noarootsi ja Vormsi meediakajastusi ning statistilisi näitajaid.

1944. aastal katkes Vormsil ja Noarootsis rannarootsi kohakultuur, kui need alad kaotasid eestirootslastest elanikkonna ning aastakümnete jooksul saabusid sinna nii uued püsielanikud kui ka suvitajad. 90ndatel lisandusid rannarootslased ja nende järeltulijad, kes said oma esiisade maad tagasi. Sellises olukorras, kus ühele alale satub palju erineva taustaga inimesi, saab oluliseks tugeva liidri olemasolu, kes suudaks luua erinevate kogukondade koostöö, olgu see siis ühtse identiteedi või regionaalse arengu saavutamiseks.

Tulenevalt sellest, et mõlemasse piirkonda on erinevatel aegadel tulnud väga erineva taustaga inimesi, puudub seal ühtne kogukond ning identiteet. Mõlema valla deklareeritud eesmärgiks on ühtse identiteedi saavutamine kogukonnas ning oma eripära loomine vallale eestirootslaste kultuuri abil. Reaalsus on üsna erinev. Kuigi mõlemas piirkonnas on arvukalt eestirootslastest suvitajaid, kes on oma esivanemate maad tagasi saanud, siis rannarootsi kultuuri jätkamise on enda peale võtnud hiljem sisserännanud püsielanikud. Ehkki Noarootsis tegeles identiteedi loomisega tugev ja motiveeritud liider, kes püüdis selle hüvanguks kaasata erinevaid elanike gruppe, ei ole vastav tegevus eestirootslaste vähesuse ja nende kesise osaluse tõttu ühtset rannarootsi identiteeti tekitanud. Täna pannakse Noarootsis rohkem rõhku sümbolite taasloomisele ning suhtele eestirootslastega. Seega võib väita, et Noarootsis esineb rohkem ühendavat sotsiaalset kapitali. Vormsil, kus üks konkreetne liider on puudunud, on identiteedi otsingutega tegelenud kohalikud kodanikuühendused, kelle tegevus võrreldes Noarootsiga on isegi märksa aktiivsem, aga seda küla-külagrupi tasandil. Vormsi kodanikuühenduste suur

hulk ja aktiivsus viitab siduva sotsiaalse kapitali olemasolule, sest tihe koostöö toimub kihtide kaupa. Ühtse Vormsi identiteedi või ammugi siis rannarootsi identiteedi kujunemisele pole see aga viinud, sest eestirootslasi on Vormsil veelgi vähem. Erinevalt Noarootsist on Vormsile iseloomulik, et eestirootslaste kaasamine ja koostöö on tagasihoidlik, mis võib olla seotud mitte nii edukalt läbiviidud maareformist.

Hetkel peetakse nii Noarootsis kui Vormsil koha omapäraks ennekõike sealset looduslikku keskkonda, kuid erinevate tegevuste abil püütakse tähtsustada ja arendada ka eestirootslaste traditsioonilist kultuuri.

Territooriumi kultuuriline ja sotsiaalne heterogeensus tähendab üldjuhul ka suuremat juhtimuslikku ebakindlust. Suurema ebastabiilsusega murranguajad annavad võimaluse esile tõusta liidri-tüüpi juhtidel (Raagmaa, 2001 cit. Gumilev, 1990). Et katkenud kultuuriga piirkonnad on institutsionaalselt heterogeensemad ja madalama sotsiaalse kapitali tasemega, siis on neid ka keerulisem juhtida. Ühelt poolt annab suurem ebastabiilsus liidritele enam võimalust koha identiteedi kujundada – luua uut visiooni. Teiselt poolt, kui piisavalt tugevat eestvedamist esile ei kerki või toimub mitme huvigrupi võitlus, on heterogeenses piirkonnas probleemiks ühisosa ja usalduse puudumine, mis võib viia piirkonna ka juhtimuslikku kaosesse.

Rannarootsi mõju on pidevalt võimu vahetanud Vormis kui ka üha professionaalsemalt juhitud Noarootsis vähenenud. Hoolimata rootslaste arvukast tagasitulekust 1990ndatel ei ole nende mõju valdade juhtimises kasvanud. Ikka enam avaldavad kohalikule poliitikale mõju aga linlastest osajaelanikud ja ärimehed, kes on ostnud üles piirkonna kinnisvara ja üritavad volikogudes läbi suruda neile kasulikke otsuseid. Nii Noarootsis kui ka Vormsil on paljuski tõrjutuks osutunud Vormsit ja Noarootsit oma koduks pidavad pikaajalised elanikud, kellel ei ole võimekust end kohalikus volikogus kehtestada.

Vormsil ja Noarootsis on olnud väga erinev juhtimispraktika (*governance*). Kui Noarootsis oli 1991-2009 võimul üks vallavanem, siis Vormis vahetus selle aja jooksul 9 vallavanemat. On ilmne, et sedavõrd erineval juhtimisel on erinev mõju sotsiaalse kapitali ja identiteedi kujunemisele, aga ka majanduse arengule. Noarootsi vallavanem Ülo Kalm seadis 90ndate alguses prioriteediks kiire ja valutu maareformi korraldamise. Algusest peale kaasati kõikidesse protsessidesse eestirootslased ning see on taganud mõlema poole koostöö, millest vald on väga palju kasu saanud, näiteks Noarootsi Gümnaasiumi loomine, erinevad toetused kohalikele elanikele ning panus infrastruktuuri arendamisse. Lisaks eestirootslastele

tähtsustati nii püsielanikku kui ka suvitajat. Teise kodu omanike arvukuse suurendamiseks pakkus vald probleemidele kiireid lahendusi ning igat uut tulijat võeti hästi vastu ning see lõi Noarootsile positiivse kuvandi. Olenemata sellest, et Vormsil on võrreldes Noarootsiga vallavanemaid rohkem vahetunud, pole valla maine sellest kahjustada saanud. Pigem on mõned protsessid venima jäänud, aga midagi olulist ei ole tegemata jäänud. Liidrite tihedal vahetumisel on ka positiivne külg. Kuna Vormsil puudub üks konkreetne liider, siis on tekkinud suur hulk kodanikuühendusi, mis püüavad Vormsi identiteeti luua ning kaasa rääkida valla arengus.

Erineva juhtimise mõju valdade arengule on olnud ilmne. Stabiilselt juhitud Noarootsi on loonud rida sümboleid: kooli, kabelid jm.. Samas vähendas virtuoosse vallavanema tegevus, kes ei pannud kuigivõrd rõhku territoriaalsetele institutsioonidele, kogukondade isearengu võimet, sotsiaalset aktiivsust, milline on Noarootsis väiksem kui Vormsil, kus pidev ebastabiilsus on sundinud elanikke küla ja külagrupi kaupa mobiliseeruma. Antud teemapüstituses võib ka väita, et Noarootsi vallavanem ei arvestanud piisavalt kohalike ega ka naasnud eestirootsi inimeste olemasolevate identiteetidega, mistõttu nende kokkusidumine ei õnnestunud hoolimata sellest, et tal õnnestus enam eestirootslastega kontakti luua. Siit saame taas (vt ka Raagmaa jt 2012) järeldada, et juhtidel on oma tegevuses ülioluline arvestada sotsiaalse kapitali ja identiteedi kujunemisega.

7. SUMMARY

Leadership, social capital and territorial identity of discontinued cultures: a comparative case study of Noarootsi and Vormsi communities.

The aim of this thesis is to analyse social capital and identity building of local in peripheral localities in the context of discontinued „Rannarootsi“ (costal Estonian-Swedish) culture in Noarootsi and Vormsi.

Some regions achieve better results in development than others because of different social capital. Communities with high levels of social capital, where people take care of other people and their place, where people have strong territorial “we”-identity or consciousness, are characterised by higher levels of mutual trust and motivation to take part in community actions. Territorial identity and nationalism as one of its forms has been a powerful collective mobilising force in the 20th century, modern era of many new nation states. Common territory, especially within well-defined borders (islands, mountain valleys), with language or dialect, ethnic or religious particularity, shared values and symbols, supports institutionalisation and maintains the image (identity) of a region/locality. Socially bonded and integrated localities are continuously reproducing their space and tend to be institutionally locked in the course of time.

Leaders – people with higher energy and extra courage – are catalysts of change. Leadership always matters more in geographic peripheries, where thin institutional hierarchy exists. The role of single individuals is also greater during periods of great change and chaos, when the confident initiative (of a leader) attracts followers. Regional identity might be utilised by leaders as an administrative strategy aiming to mobilise local/regional actors for development. The situation is, however, much more challenging where a region encompasses groups of people with different identities with established institutions and values. High cultural and social diversity put’s leaders in a far more responsible position: they may have to solve conflicts, act as middlemen and gradually change people’s values on a daily basis – to build a common we-identity among the people settled within this particular area. As very recent European history tells, leaders may choose entirely opposite approaches in firing up conflicts leading to riots and bloody conflicts. So, one aims of this paper was to analyse how leaders utilise territorial identity in local development and what tools are appropriate.

Noarootsi and Vormsi area lost majority of its indigenous Swedish population during the World War II. New people from mainland, Russia and Inkerimaa moved to Estonian-Swedish houses. Later, since 1970s, coastal areas became increasingly popular as holiday and second house destinations. When Estonia regained its independence and applied wide restitution of former ownership, descendants of former Swedish owners could return their properties. Many Estonian-Swedish people returned: some set up their summer cottages; others sold their property to Estonian people who moved in. Consequently, we have at least four different groups of people with different commitment co-habiting these areas and rather complex institutional structures. If we consider changes in governance and the economic transition of the 1990s the situation was very challenging for local leadership.

Following research questions were asked:

- 1) What kind of identity/ies form in areas of discontinued culture?
- 2) When Estonian-Swedish return, did they form one separate group
- 3) How Estonian-Swedish have influenced Noarootsi/Vormsi identities?
- 3) What role play permanent residents, second home owners and Estonian-Swedish in Vormsi and Noarootsi development?
- 4) How Vormsi and Noarootsi leaders considered different groups and how they influenced existing identities?
- 5) What kind of social capital (bridging or bonding) increased or decreased during the last 20 years in Vormsi and Noarootsi

A high emotional load accompanied the return of the Estonian-Swedish during the 1990's. Vormsi and Noarootsi municipal authorities behaved differently when welcoming former owners and their heirs. Not only because of blood relationships, but also because of extra benefits to the municipality, the mayor of Noarootsi entered into collaborations with Estonian-Swedish people. This benefitted the development of Noarootsi as an open society and secured 18 years of stability under one leadership. In sharp contrast, the return of Swedish people and restitution of their land ownership was restricted by local authorities. This accelerated conflicts between Swedish and other people in Vormsi and caused in its own turn low trust relations at the municipal level in general. Because of the lack of confident leadership Vormsi had 9 mayors between 1991 and 2009 when Noarootsi had only one.

However, when at the municipality level entirely different leadership was practiced then at the village level people's immediate relations did not differ much. Besides, there are no significant differences in the registered NGOs; statistical figures show better situation in Vormsi and more social issues in Noarootsi. There is a paradox. On the one hand, Estonian-Swedish culture tends to disappear in both localities, largely due to the limited presence of Swedish people. On the other hand, the identity of the region has obtained new forms, eg. „Rannarootsi“ as a retail and food company trade-mark.

8. TÄNUAVALDUSED

Täna kõiki Vormsi ja Noarootsi intervjueritavaid, kes pühendasid oma aega mulle ja ilma kellelta poleks käesoleva töö valmimine võimalik olnud. Samuti täna kõiki oma sõpruttavaid, kes olid erinevatel puhkudel abiks.

Suur tänu juhendaja Garri Raagmaale, kelle abiga leidsin kaks põnevat piirkonda, mida uurida ning mille läbi sain võimaluse, kohtuda väga huvitavate isikudega. Aitäh innustamise ja kõikvõimaliku abinõu eest!

9. KASUTATUD MATERJALID

Aru, H. 2001. *Strateegiline juhtimine avalikus sektoris*. Eesti Vabariigi Riigikantselei: Eesti Haldusjuhtimise Instituut.

Campell, S., Albert, J.M., Durepos, G., Wiebe, E. 2010. *Encyclopedia of Case Study Research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Crang, M. 1998. *Cultural Geography*. London: Routledge.

Dijst, M., Lanzendorf, M., Smit, L. 2004. Second homes in Germany and the Netherlands: Ownership and travel impact explained. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 96 (2):139-152.

Dimitrova, R., Bender, M., Chasiotis, A., Vjiver, J.R., F. 2013. Ethnic identity and acculturation of Turkish-Bulgarian adolescents. *International Journal of Intercultural Relations*, 37:1-10.

Dion, L. 1968. The Concept of Political Leadership: An Analysis, *Canadian Journal of Political Science*. *Revue canadienne de Science politique*, No. 1.

Dixon, J., Durrheim, K. 2000. Displacing place-identity: a discursive approach to locating self and other. *British Journal of Social Psychology*, 39:27-44.

Drucker, P.F. 1993. *Post-capitalist Society*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

Drydakis, N. 2012. Ethnic identity and immigrants' wages in Greece. *International Journal of Intercultural Relations*, 36(3):389-402.

Farstad, M., Rye, J.F. 2013. Second home owners, locals and their perspectives on rural development. *Journal of Rural Studies*, 41-51.

Farstad, M. 2011. Rural residents' opinions about second home owners' pursuit of own interests in the host community, *Norsk Geografisk Tidsskrift- Norwegian Journal of Geography*, 65(3):165-174.

Frisvoll, S. 2012. Power in the production of spaces transformed by rural tourism. *Journal of Rural Studies*, 447-457.

Gallent, N. 2007. Second home, community and a hierarchy of dwelling, *Area*, 39(1):97-106.

Gallent, N., Mace, A., Tewdwr-Jones, M. 2003. Dispelling a myth? Second homes in rural Wales, *Area*, 35(3):271-284.

Heere, B., James, J. 2007. Sports Teams and Their Communities Examining the Influence of External Group Identities on Team Identity. *Journal of Sport Management*, 319-337.

Hird, M. 2003. Case study. In Miller, L.R., Brewer, D.J., 2003. *The A-Z of Social Research*. Sage Publications, Ltd, London: England.

Hogg, A.M., Terry, J.D., White, M.K. 1995. A tale of two theories: A critical comparison of identity theory with social identity theory. *Social Psychology Quarterly*, Vol. 58(4):155-269.

- Hooijberg, R., Boal, B.K.** 2000. Strategic Leadership Research. Moving on, Leadership Quarterly, 11(4):515-549.
- Hoppe, G.** 2003. Eestirootslased. Rootsi instituut. Printfabriken:Karlskrona.
- Horlings, I.** 2010. How to generate sustainable European Rural Regions: The Role of Social Capital, Leadership and Policy arrangements. Regions No 280, Winter 2010:8-12.
- Jorgensen, B., Steadman, R.** 2001. Sense of place as an attitude: lakeshore owners attitudes toward their properties. Journal of Environmental Psychology 21:233-248.
- Keddie, V.** 2006. Case study method. In V. Jupp (Ed.), The Sage Dictionary of Social Research Methods, London, England: Sage Publications
- Knudsen, B., Florida, R., Rousseau, D.** 2007. Bridging and Bonding: A Multi-Dimensional Approach to Regional Social Capital. University of Toronto.
- Kostiainen, J., Sotarauta, M.** 2003. Great Lap or Long March to Knowledge Economy: Institutions, Actors and Resources in the Development of Tampere, Finland. European Planning Studies, 1:4.
- Kuhnert, K.W., Lewis, P.** 1987. Transactional and transformational leadership: A constructive/developmental analysis. Academy of Management Review, 12:648-657.
- Kučera, Z., Kučerová, S.** 2012. Historical Geography of Persistence, Destruction and Creation: The Case of Rural Landscape Transformations in Czechia's Resettled Borderland. Historická Geografie, 38:1.
- Kolb, B.** 2008. Marketing Research – A Practical Approach. Lycoming College, Sage Publications Ltd, 312.
- Lagerspetz, M.** 2009. XI Avatud Ühiskonna Foorum Sotsiaalne Kapital Muutuvas Maailmas: Nõiarigid ja hüverigid. Tallinn.
- Laustamm, K.** 2001. Kohalikud juhid kui sotsiaalse ruumi loojad. Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool, Geograafia osakond, Tartu.
- Leetmaa, K., Brade, I., Anniste, K., Nuga, M.** 2012. Socialist Summer Home Settlements in Post-Socialist Suburbanisation. Urban Studies, 49(1):3-21.
- Leetmaa, K., Nuga, M., Kährik, A., Silm, S.** 2011. Muutused nõukogudeaegsetes suvilapiirkondades, nende kujunemine uuselamurajoonideks ja roll eeslinnastumises Tallinna ja Tartu linnaregioonides. Tarkade otsuste fond:Tartu.
- Lovell, S.** 2002. Between Arcadia And Suburbia: Dachas in late imperial Russia. Slavic Review, 61(1):66-87.
- Lundholm, E.** 2006. Are Movers still the Same? Characteristics of Interregional Migrants in Sweden 1970–2001. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 98:336–348.
- Lynch, K.** 1960. The Image of the City. Cambridge:Massachusetts, MIT Press.

- Mintzberg, H.** 1998. Leadership: Note on Managing Professionals. Harvard Business Review.
- Mintzberg, H.** 2009. Rebuilding Companies as Communities. Harvard Business Review, July-August.
- Miroff, B.** 2003. Entrepreneurship and Leadership. Studies in American Political Development 17: 204-211.
- Moss, L.A.G.** 2006. The Amenity Migrants: Seeking and Sustaining Mountains and their Culture. Wallingford: CAB International.
- Müller, K. D., Marjavaara, R.** 2011. From second home to primary residence: Migration towards recreational properties in Sweden 1991-2005. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 103(1):53-68.
- Müller, K., D.** 2002. Reinventing the Countryside: German Second-home Owners in Southern Sweden, Current Issues in Tourism, 5(5):426-446.
- Narayan, D., Cassidy, M.** 2001. A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital. Inventory Current Sociology: Sage Publications, 49-59.
- Norris, M., Winston, N.** 2010: Second-Home Owners: Escaping, Investing or Retiring?, Tourism Geographies, 12(4):546-567.
- Paasi, A.** 2013. Regional Planning and the Mobilization of 'Regional Identity': From Bounded Spaces to Relational Complexity. Regional Studies, 47(8):1206-1219.
- Paasi, A.** 2011. The Region, identity and power. Regional Environmental Governance: Interdisciplinary Perspectives, Theoretical Issues, Comparative Designs, 14:9-16.
- Paasi, A.** 2003. Global times and emerging socio-spatial shapes. International Journal of Urban and Regional Research, 27(4):960-963.
- Paasi, A.** 1996. Territories, Boundaries and Consciousness. The Changing Geographies of the Finnish Russian Border. Chichester: John Wiley & Sons.
- Paris, C.** 2009. Re-positioning Second Homes within Housing Studies: Household Investment, Gentrification, Multiple Residence, Mobility and Hyper-consumption, Housing, Theory and Society, 26(4):292-310.
- Parsons, J.** 2008. Key Informant. In Paul J. Lavrakas (Ed.), Encyclopedia of Survey Research Methods, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Parts, E.** 2006. Sotsiaalkapital, majandusareng ja ühiskondlik vastutus. Sotsiaalkapitali elemendid ja allikad. Tartu Ülikool.
- Payne, G., Payne.** 2004. Key Concepts in Social Research. London, England: SAGE Publications.
- Perlik, M.** 2010. The problems with applying the amenity-led migration concept in a Europe context. Regions No 280, Winter 2010, 25-27.

- Pitkänen, K.** 2008. Second-home Landscape: The Meaning(s) of Landscape for Second-Home Tourism in Finnish Lakeland, *Tourism Geographies*, 10(2):196-192.
- Putnam, R.** 2009. XI Avatud Ühiskonna Foorum Sotsiaalne Kapital Muutub Maailmas: Kodanikuosavõtmatus tänapäeva Ameerika Ühendriikides. Robert D. Putnam. Tallinn.
- Putnam, R.** 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press.
- Raadik, J.** 2012. Saare maakonna teise kodu omanike uuringu kommenteeritud kokkuvõte. Tallinna Tehnikaülikooli Kuressaare Kolledž.
- Raagmaa, G., Kindel, G., Lüsi, M.** 2012. *Leadership and Change in Sustainable Regional Development*. Routledge, Taylor & Francis Group: London and New York.
- Raagmaa, G.** 2002. Regional identity in regional development and planning. *European Planning Studies*, 10(1): 55-76.
- Raagmaa, G.** 2001. Public Leaders in Regional Economic Development. *European Planning Studies*, 9:8.
- Raagmaa, G.** 2000. Territorial Identity and Public Leaders in Regional Economic Development. Towards the New Approach in Regional Policy: Cultural Geography Theories in Explaining Economic Growth. *Dissertationes Geographicae Universitatis Tartuensis* 12 Tartu: Tartu University Press.
- Relph, E.** 1976. *Place and placelessness*. London:Pion, 156.
- Ruutsoo, R.** 2011. Jakobson, M., Järvinen-Alenius, P., Pitkänen, P., Keski-Hirvelä, E., Leif, K., 2011. Poliitika ja valitsemise alused. Kõrgkooliõpik. Tallinn: TLÜ Riigiteaduste Instituut.
- Rye, F., Berg, G.N.** 2011. The second home phenomenon and Norwegian rurality, *Norsk Geografisk Tidsskrift- Norwegian Journal of Geography*, 65(3):126-136.
- Saluveer, R.** 2001. Suvilate geograafiast. *Bakalaureusetöö Tartu Ülikooli Geograafia Instituudis*.
- Sayer, A.** 1992. *Method in Social Science: A Realist Approach*. Routledge.
- Smailes, P.J.** 2002. What makes rural communities `sustainable`? Reflections on an Australian example. *South Australian geographical journal*, 101:81-93.
- Sotarauta, M.** 2012. *Leadership and Change in Sustainable Regional Development*. Routledge, Taylor & Francis Group; London and New York.
- Sotarauta, M.** 2010a. Leadership and governance in regional innovation system. *The Matrix: Post Cluster Innovation Policy*, April
- Sotarauta, M.** 2010b. Regional Innovation Policy in Transition: The Leadership Challenge. Reflection on the Change Process in the Skane region VINNOVA, July.
- Sotarauta, M., Hukkinen J.** 2002. Nordic Perspectives on Process- Based Regional Development Policy. Volume 1, R2002:3.

Spilling, O.R., 1991. Entrepreneurship in cultural perspective, *Entrepreneurship and Regional Development*, 3:33-48.

Stewart, S.I. 2002. „Amenity Migration“. *Trends 2000: Shaping the Future- Proceedings of the 5th Outdoor Recreation & Tourism Trends Symposium*, Lansing/MI, Recreation and Tourism Resources, East Lansing.

Tammaru, T., Kumer-Haukanõmm, K., Anniste, K. 2010. Eesti diasporaa kujunemise kolm lainet. Eestlased ja eesti keel välismaal. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Teilmann, K. 2012. Measuring social capital accumulation in rural development. *Journal of Rural Studies*, 458-465.

Tuan, Y.-F. 1996. Space and place: humanistic perspective, in J. Agnew, D.N. Livingstone and A. Rogers (Eds), *Human Geography. An Essential Anthology*, Oxford: Blackwell, 444-457.

Valk, A. 2010. Keel ja identiteet. Keele roll eestlaste identiteedis. Eestlased ja eestii keel välismaal. Tallinna: Eesti Keele Sihtasutus, 113-141.

Valk, A. 2006. Identities in Plural Societies. *Observatory Pascal. Place Management, Social Capotal and Learning Regions*.

Valk, A., Karu, K. 2002. Eesti identiteet Eestis ja Rootsis. Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis: Kultuurivahelisi uurimusi 20. Sajandi lõpust. Tartu: Tartu University Press, 124-142.

Vinnari, M. 2008. The future of meat consumption – Expert views from Finland. *Technological Forecasting & Social Change*, 75:893-904.

Virkus, S. 2010. Infokäitumise, info hankimise ja otsingu ning infopädevuse uurimise meetodid. Tallinna Ülikool.

Winterton, R., Warburton, J. 2012. Ageing in the bush: The role of rural places in maintaining identity for long term rural residents and retirement migrants in north-east Victoria, Australia. *Jourlan of Rural Studies*, 28:329-337.

Interneti allikad:

Arjakas, Ü. 2011. Rannarootslased Eestis. Rannarootslaste eestvõitleja Hans Pöhl (1876-1930). <http://www.koolitaja.ee/wp-content/uploads/2011/09/Rannarootslased.pdf>. Viimati külastatud 14.05.2014

Eesti Entsüklopeedia (EE), 2014. <http://entsyklopeedia.ee/>. Viimati külastatud 14.05.2014

Eesti Päevaleht (EP), 2014. www.epl.ee. Viimati külastatud 14.05.2014

- Eesti Rahvusringhääling (ERR)**, 2014. <http://uudised.err.ee/v/eesti/13142641-7bde-4ca9-9ced-a571d1478ce3>. Viimati külastatud 14.05.2014
- Jansson, T.** 2004. Eestirootslaste ajalugu – 700-aastane euroopa vähemusrahvus. Uppsala Ülikool.
<http://www.estlandssvenskar.org.ee/documents/projektikirjeldused/TorkelJanssonEestirootslasteajalugu.pdf>. Viimati külastatud 14.05.2014
- Lääne Elu (LE)**, 2014. www.le.ee. Viimati külastatud 14.05.2014
- Maa-amet**, 2014. http://www.maaamet.ee/index.php?page_id=565. Viimati külastatud 14.05.2014
- Maaleht**, 2014. www.maaleht.ee. Viimati külastatud 14.05.2014
- Noarootsi valla arengukava aastateks 2013-2020 (NVA)**, 2012
<https://noarootsi.kovtp.ee/et/valla-arengukava>. Viimati külastatud 14.05.2014
- Noarootsi valla koduleht (NVK)**, 2014. <https://noarootsi.kovtp.ee/et/uudised-ja-teated>. Viimati külastatud 14.05.2014
- Statistikaamet**, 2014. www.stat.ee. Viimati külastatud 14.05.2014
- Rahvastikuregister**, 2014. <https://www.siseministeerium.ee/elanike-arv>. Viimati külastatud 14.05.2014
- Vormsi valla arengukava aastateks 2011-2025 (VVA)**, 2011.
<http://avalik.amphora.ee/VORMSIVV/document.aspx?id=41592>. Viimati külastatud 14.05.2014
- Vormsi valla koduleht (VVKL)**, 2014. <http://vormsi.ee/elu-vormsil/>. Viimati külastatud 14.05.2014.

LISAD

Lisa 1. Noarootsi ja Vormsi intervjuude kava

IDENTITEET JA ÜHTSUS

Kaua Te olete Vormsi/Noarootsi valla elanik/suveelanik olnud?

Mis Teid Vormsi/Noarootsi valda tõi?

Mis Teile Vormsi/Noarootsi juures meeldib?

- Ja mis ei meeldi?

Kas võib öelda, et Te olete vormsilane/noarootslane?

- Kui ei, siis miks?
- Mis peaks juhtuma, et Te selleks saaksite?

Kui Te ütlete „Vormsi/Noarootsi“, siis mis märksõnad sellega seoses kangastuvad?

Kas võib öelda, et Te armastate Vormsit/Noarootsit?

- Miks?
- Mida Te Vormsil/Noarootsis armastate?
- Aga mida vihkate?

Hinnake, palun, milline on Vormsi/Noarootsi identiteet.

Kes on Vormsi/Noarootsi identiteedi kandjad?

Kas Vormsi/Noarootsi identiteedis on toimunud muutusi? Millal?

Millisena Teie arvates paistab Vormsi/Noarootsi väljaspoolt?

Kas Vormsi/Noarootsi üle võib uhke olla?

- Mille üle ennekõike?

Kas on midagi, mis piinlikkust valmistab?

Kuivõrd „Rannarootsi“ ja „Vormsi/Noarootsi“ on sünonüümid?

Mida Te arvate sellest, et lihamüüjad, kaupmehed kasutavad „Rannarootsi“ kaubamärki?

- On see hea või halb?

- Kas seda saaks kuidagi Vormsi/Noarootsi suhtes ära kasutada?

Mis Te arvate, kuidas see „Rannarootsi“ kaubamärgi kasutamine Vormsit/Noarootsit mõjutab?

- Identiteeti?
- Vormsi/Noarootsi tuntust?
- Maa hinda?

RANNAROOTSLASED JA NENDE KULTUUR

Kuidas suhtute rannarootslaste kultuuri, mis kaasneb Vormsi/Noarootsi ajalooga?

- Kas see on piirkonnale pigem kasuks tulnud?
- Või on siin negatiivseid mõjusid?

Rootslaste tagasitulek 1990ndatel?

- Kes tulid?
- Vanad ?
- Nende sugulased?
- Mis juhtus?

Kuidas suhtute rootslaste tagasitulekusse 1990ndatel?

- Sellesse, et nad said maad tagasi küsida?
- Et nad siin käivad?
- Või käivad liiga vähe?

Kuivõrd nad olid huvitatud Vormsi/Noarootsi arengust, kuivõrd lihtsalt maast?

- Et see rahaks teha?

Kas rootslasi saab enam põliselanikeks pidada?

- Või on nad pigem suvitajad?

Mis on Rootsi ja rootslaste roll Vormsil/Noarootsis?

- Kuidas see muutub?

Kas rootslaste mõju suureneb või kahaneb? Miks?

Kas Teie arvates peaks neid Vormsi/Noarootsi ellu kaasama vähem või rohkem kui praegu?

- Miks?

SUHTED JA SOTSIAALNE KAPITAL

Kas Vormsi/Noarootsi on ühtne või on siin erinevad piirkonnad, mis omavahel suhtlevad?

Kas Vormsil/Noarootsis on mingid kindlad üle valla eristatavad ühist asja ajavad inimeste (huvi)grupid?

- Rootslased?
- Hiljem tulnud põliselanikud?
- Osa-aja elanikud?
- Suvitajad?
- Muud?

Kuivõrd on need grupid organiseerunud?

Kas Vormsil/Noarootsis on piirkondi/kante/külasid, mis eristuvad ja enam kokku hoiavad?

Kas need grupid suhtlevad omavahel või väljaspoole?

Kas Vormsi/Noarootsi elanikud-inimesed on sotsiaalsed?

Kas Vormsi/Noarootsi elanikud-inimesed on suletud või avatud?

- Kes on ja kes ei ole?
- Kes suhtlevad enam sisse?
- Kes välja?

Kas Vormsil/Noarootsis on liiga palju või liiga vähe rahvast?

Keda Noarootsile/Vormsile juurde oleks vaja?

- Rannarootslaste järeltulijaid?
- Eesti ettevõtjaid- rahamehi?
- Välisturiste – teise kodu elanikke?
- Eesti suvitajaid?

Kas uut rahvast on ehk valda juba liiga palju juurde tulnud?

- Miks Te nii arvate?

Kuidas suveelanikud kohalikku elu mõjutavad?

Millised on inimeste suhted Vormsil/Noarootsis?

- Kas lävimisega on üldiselt probleeme?
- Millised on rootslaste ja kohalike suhted?
- Millised on suvitajate ja kohalike suhted?

Kas esineb huvide konflikte?

- Mille alusel?
- Kes neid põhjustab?
- Mõni huvigrupp?
- Mõni inimene?

Kas rootslased on valla tegemistesse piisavalt kaasatud?

- Kas nad peaks enam panustama?
- Või nad topivad nina liigselt valla asjadesse?
- Kas siin on toimunud ajapikku muutusi?

Kas suveelanikud on valla tegemistesse piisavalt kaasatud?

- Kas nad peaks enam panustama?
- Või nad topivad nina liigselt valla asjadesse?
- Kas siin on toimunud muutusi?

Kas Teie arvates erinevad osa-aja elanikud/suvitajad, eristuvad millegipoolt üksteisest?

Kas rootslasest suveelanikke on Teie külas/kandis/piirkonnas/vallas palju?

- Kuidas Te suhtute neisse?
- Miks nii?

INSTITUTSIOONID: MTÜd ja ettevõtted

Millised on Teie kandi külaseltsid, seltsingud ja teised MTÜ-d?

Kas nende loomine on midagi piirkonna arengule kasu toonud?

Kas nende teket on ka vallavalitsus soodustanud?

Kuivõrd ja kuidas on suveelanikud kaasatud MTÜ-de ja külaseltside tegevusse?

- Kõik huvilised on kaasatud?
- Suveelanikud ei soovi osaleda ja suvitajad suhtlevad vaid omavahel?

ETTEVÕTLUS

Mis ettevõtlustüübid on Vormsil/Noarootsis esindatud?

Kas Noarootsi/Vormsi ettevõtjad usaldavad üksteist ja teevad vajadusel koostööd?

JUHTIMINE

Kes on värvikamad isiksused - juhtpersoonid?

Millest tulenes see, et üks või teine liider oma positsiooni kaotas?

Mida head/halba tõi kaasa ühe või teise juhtimine Vormsi/Noarootsi arengule?

Kuidas valimisliidud kokku pannakse?

Kas Vormsi/Noarootsi on hästi juhitud?

- Miks?
- Mis võiks teistmoodi olla?

Kas vallaametnikud meelitavad uusi inimesi Vormsi/Noarootsi elanikeks registreerima?

Või hoitakse pigem ukсед kinni?

Kas vallaelanikeks registreerunud kodanikest on vald kasu ka saanud?

JUHTIMINE

Kes on Noarootsi värvikamad juht-persoonid?

Alates 1991. aastast on Vormsil olnud 13 vallavanemat? Millest see tuleneb, et vallavanem nii tihti vahetub? Kas see on kellegi huvi?

Kas vallavanemate tihe vahetumine on kuidagi mõjutanud valla arengut?

Kuidas on muutunud kohalike suhted pärast valimisi, kas saab tuua välja dünaamika?

Mis tegevused (investeeringud/strateegiad/planeeringud jne) on teie arvates mõjutanud kohalikku arengut positiivselt/negatiivselt?

Kui suurt rolli kohalikes otsustes mängivad rootslased? Kas nende arvamusi arvestatakse?

Milline on olnud rootslaste roll kohalikus arengus? Positiivne/negatiivne ja miks? Tuua välja olulisemad juhtumid.

Kuidas vallaametnikud meelitavad inimesi Vormsi/Noarootsi elanikeks registreerima?

Kas vallaelanikeks registreerunud uutest kodanikest on vald kasu ka saanud?

Kuidas suhtute „Rannarootsi“ kaubamärki?

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Grete Kindel,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) enda loodud teose

Liidrid sotsiaalse kapitali ja territoriaalse identiteedi loojatena. Noarootsi ja Vomsi latkenud kultuuri näitel,

mille juhendaja on Garri Raagmaa,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **19.05.201**